

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПЕДТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

***МАТЕРІАЛИ
VIII МІЖНАРОДНОГО
ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІННОВАЦІЙ***

Том 2-а

22-23 вересня 2016 року
м. Черкаси

УПОРЯДНИК:

Назаренко Г. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бех І.Д., доктор психологічних наук, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Кириленко С.В., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу дослідження підготовки вчителів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України;

Чепурна Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти і науки України, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

У збірнику представлені матеріали науковців з питань педагогічних інновацій та методика їх впровадження в освітню діяльність закладів освіти.

М34 Матеріали VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.] – У двох томах. Том 2. – Черкаси: ЧОПОПІ, 2016. – 252с.

ЗМІСТ
РОЗДІЛ 1.
УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волкова Н. П. МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ.....	6
Лапшина І. С., Тандура Г. О. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОМОНІТОРИНГУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНЕ УПРАВЛІНСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	17
Вознюк А. В. ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ В ОСВІТНІХ ОКРУГАХ.....	24
Фролова Т. І. СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО НА ЗАСАДАХ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ТА ШКОЛИ, ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ.....	31
Устинова Н. В., Равкіна О. І. ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ... ..	36
Зегрюк М. Е. МОДЕЛЬ УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	41
Куриш Н. К., Унгурян І. К. РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ТА НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ.....	48
Підмогильна В. М. МОДЕЛЬ ШКОЛИ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	54

РОЗДІЛ 2.
ІННОВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сагач Г. М., Мартиненко В. Ф. ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО: МИСТЕЦТВО ЛОГОКРЕАЦІЇ (КАЗКОТЕРАПІЇ).....	58
Кірик М. Ю. ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ.....	66
Кучеренко Т. М., Стороженко М. Р. МІЖШКІЛЬНИЙ ФАКУЛЬТАТИВ З БІОЛОГІЇ.....	72
Кунат В. В. АВТОРСЬКА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «БІОЛОГІЯ В ПРОФЕСІЯХ».....	74
Мартинова В. П. РОЗВИТОК МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ЕЛЕМЕНТАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ.....	76
Крижна К. М. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	80
Литвинюк Л. В. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	85
Мосійчук І. А. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДИДАКТИКИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	89
Гонтар Л. В. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДІТЕЙ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА МОВЛЕННЄВИМИ РОЗЛАДАМИ.....	93

Атаманюк Н. В. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	96
Пушкар Н. А., (керівник творчої групи), Введенська Т. П., Гончаренко С. В., Зиневич Г. А., Юдицька Г. С. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ТЕАТР ЗЦІЛЮВАЛЬНИХ ДОТИКІВ» У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	102
Домінська І. О., Якимчук О. О. УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКО – МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ.....	108

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Пугач О. Д. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ.....	115
Полишвайко Н. В. АВТЕНТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ...	120
Шимко М. Ю. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО ЗАНЯТЬ ЗИМОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ.....	123
Коченгіна М. В. МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ІГРАШКИ ТА ГРИ.....	128
Климчук І. П., Третьякова С. О. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	135
Візьма Т. М. НОВІ ПІДХОДИ В РОБОТІ ЛОГОПЕДА З РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	138

РОЗДІЛ 4. ДОСВІД ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Першакова С. М. АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНО-СПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	144
Давидова О. О., Козак Ю. В., Вольчева Г. А. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	149
Біла О. П. ВІДЕОСТУДІЯ В ШКОЛІ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ.....	154
Келембет Л., Фляк О., Риндич О. РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ».....	157
Гочошвілі І. О. РОБОТА ЛІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ТА АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ.....	164
Деленко М. А., Набитович М.В. КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	166
Кіта Л. Б., ІНТЕГРОВАНІЙ ПРОЕКТ «МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ» – «НАВЧАСМОСЬ РАЗОМ».....	173
Різник Л. Л. ШКОЛА ЦІННОСТЕЙ ТА ФІЛОСОФСЬКОГО СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ.....	178

РОЗДІЛ 5.
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЯКОСТІ ОСВІТИ

Шатківський В. М. ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ УЧНІВ 2-6 КЛАСІВ Г.Р.А. – ГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛГОРИТМІВ.....	183
Шашолко С. І. ВЕБ-КВЕСТ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	186
Бойко О. М. ТЕХНОЛОГІЯ ВЕБ-КВЕСТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	188
Шеденко Н. В. УЧНІВСЬКІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЯК ІТ-ПОТЕНЦІАЛ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	194
Голінько Ю. А. ЕЛЕКТРОННИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ.....	199
Ракута В. М. ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ.....	202

РОЗДІЛ 6.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Василенко Н. В. НОВА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	206
Заяц Ю. В. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ «ВІРТУАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ».....	212
Буря С. П. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	217
Ястребова В. Я., Бабко Т. М. АКТУАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО ДОСВІДУ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ... ..	223
Воронкін О. С. ІСТОРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ.....	229
Водолазська Т. В. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	234
Халецька Л. Л. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	240
Бутурлим Т. І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	246

РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ

*Волкова Наталія Петрівна, заступник директора з виховної роботи
комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 53»
Маріупольської міської ради Донецької області*

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство потребує високоосвічених, ініціативних особистостей, здатних творчо його реформувати, збільшити інтелектуальний потенціал держави, відновити українську духовну культуру. Це, в свою чергу, загострює проблему виховання підростаючого покоління (особливо дітей шкільного віку), яка стала однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці.

Згідно із Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» виняткового значення набуває процес виховання особистості, який має забезпечити її всебічний розвиток, соціальну активність і цілісність, здатність до самостійного мислення, суспільної діяльності, успадкування духовних надбань українського народу.

Пошук сучасних шляхів і засобів управління процесом виховання становить нині одну з найактуальніших проблем управління загальноосвітнім навчальним закладом, успішне вирішення якої потребує ґрунтовного осмислення суті управління виховним процесом, його структури, функцій, форм і методів.

На сьогодні ученими-педагогами активно досліджуються питання особистісно орієнтованого підходу у вихованні (М. К. Акімова, І. Д. Бех), формування соціальної активності учнів (М. Й. Боришевський, І. Г. Єрмакова та ін.). Визначальними для нас стали висновки і результати досліджень з теорії управління виховним процесом Л. В. Пасечнікової, Ю. П. Сокольникова (теоретико-методологічні основи управління, теорія і методика моделювання управлінської діяльності); В. І. Бондаря, О. Є. Гречаника, Н. М. (дидактичний та соціально-педагогічний аспекти управлінської діяльності); Г. В. Єльнікової (наукові основи розвитку управління виховним процесом у школі); та інші. Проте, проблема створення ефективної моделі управління виховною системою, яка б забезпечувала достатній рівень вихованості учнів та учнівських колективів, потребує подальшого дослідження.

Сьогодні якості виховання в загальноосвітній школі заважають такі чинники: дроблення виховного процесу, тобто однобічно-аналітичний підхід до планування, здійснення й оцінювання виховної роботи, що суперечить цілісності реального процесу розвитку людини й колективу. Виховна робота часто планується, здійснюється й оцінюється як сума окремих заходів; відсталість форм виховного впливу, традиційний, консервативний підхід до виховної роботи, якій суперечить динамізму розвитку особистості та колективу, що потребує протиставлення оновлених і збагачених педагогічних та інших традицій; невиразність виховного впливу, відсутність індивідуально-диференційованих форм, тобто однобічний підхід до виховної роботи, її планування, здійснення, оцінювання, що суперечить реальному процесові розвитку людини і колективу, в якому органічно поєднуються загальне, окреме (групове) та індивідуальне; зовні показний характер виховної роботи, що суперечить характеру внутрішнього розвитку людини і колективу, тобто виховання має охоплювати відкриті та приховані впливи на особистість, що формується. Їх мета – розвиток внутрішніх

установок; незавершеність, неповнота виховних впливів, тобто їх однобічно навчаючий характер, зведення виховної роботи до заходів для вихованців. За такого підходу учень розглядається тільки як об'єкт впливу, і стосунки між ним і наставником є суб'єкт-об'єктні, але практично вони мають бути суб'єкт-суб'єктними, коли особистість старшого, або більш досвідченого, не піднімається над особистістю молодшого, або менш досвідченого, не «давить» її своєю перевагою чи авторитетом, коли спілкування і діяльність відбуваються на паритетній основі.

Мета дослідження полягає в узагальненні практики управління виховною системою в загальноосвітній школі, розробці та експериментальній перевірці удосконаленої моделі управління виховною системою в сучасному загальноосвітньому закладі I-III ступенів.

Досягнення мети дослідження передбачало вирішення таких **завдань**:

- створити базу інструментарію;
- вивчити відповідну літературу;
- розкрити теоретико-методологічні засади управління виховною роботою в загальноосвітньому закладі, а саме, функції і структуру управління виховним процесом;
- виділити функції, етапи, вимоги до організації і проведення моніторингу якості виховної роботи в загальноосвітньому закладі;
- розробити та експериментально перевірити ефективність нової моделі управління виховним процесом у загальноосвітньому закладі.

1. Моніторинг якості виховання

Оцінити якість виховної роботи дає змогу моніторингова система. Мета моніторингу якості виховання у нашій школі – продуктивне планування і ефективне виконання закладом визначених шкільною спільнотою, українською державою, органами управління освітою цілей у сфері виховання.

Базовими принципами моніторингу якості виховання є такі: перспективність, тобто спрямованість дослідження на розв'язання актуальних завдань виховання і особистісного розвитку учнів; гуманізм, зміст якого – повага до особистості, довіра, позитивний емоційний мікроклімат та атмосфера доброзичливості, гарантії невикористання результатів досліджень для вчинення будь-яких репресивних дій; об'єктивність, зокрема достовірність одержаної інформації, технології її обробки, які виключають суб'єктивний вплив та враховують усі результати, рівність умов для учасників дослідження; узгодженість нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення досліджень; комплексність, безперервність і тривалість спостережень; своєчасність отримання, обробки та оцінки отриманої інформації завдяки дослідженням; рефлексія, що проявляється в аналізі та оцінці отриманих результатів на всіх рівнях управління, здійсненні самооцінки і самоконтролю; відкритість, а значить доступність узагальнених результатів досліджень для шкільних спільнот, органів управління освітою та громадськості.

Об'єкти моніторингу якості виховання – це учні та педагоги, методичні об'єднання класних керівників.

Предметом, на який спрямовані системні дослідження виховання, визнаються потреби, здібності, інтереси та особистісні якості учнів, їхня поведінка та переконання; компетентність класних керівників як вихователів, стан виховного простору класу, діяльність окремих ланок виховного простору, якість програми виховання (класу, школи), участь учнів у виховних справах, організація виховної роботи, використання фінансових та матеріальних ресурсів, що її забезпечують, якість управлінських рішень, а також правова і психологічна безпека дітей, нормативно-правове, психолого-педагогічне, кадрове і науково-методичне забезпечення виховного процесу, забезпечення професійного зростання педагогічних працівників.

Внутрішньошкільний моніторинг забезпечує: об'єктивне оцінювання результатів виховання учнів та продуктивності виховних справ; об'єктивний аналіз та

оцінку стану виховного простору класу, навчального закладу, взаємовідносин закладу, взаємовідносин між педагогами та учнями; визначення напрямів співпраці учителів, батьків та учнів, потреб у координації діяльності партнерів школи; правильний добір і розстановку педагогічних кадрів, залучення до виховної роботи з учнями високопрофесійних вихователів (як класних керівників, керівників гуртків, секцій, педагогів-організаторів і т.д.); стимулювання самовиховання учнів, а також педагогічних працівників і батьків.

Методами збору інформації при моніторингових дослідженнях є такі:

➤ Педагогічне спостереження за поведінкою учнів.

Щоб спостереження було науковим і при цьому психолого-педагогічним, воно має відповідати таким вимогам: а) цілеспрямованості (що спостерігати, що фіксувати); б) об'єктивності (фіксувати не свої припущення, а об'єктивну типову інформацію); в) системності та систематичності; г) упорядкованості та простоті фіксації необхідних результатів.

➤ Анкетування учнів, педагогічних працівників, батьків.

Запитання анкет мають задовольняти ряду вимог, а саме: а) запитання закритих анкет мають передбачати відповідь тільки в одному плані чи один вибір із кількох; б) небажане пропонування запитань, що вимагають моральної чи соціальної оцінки особистих якостей; в) запитання мають бути лаконічними, чіткими, точними та зрозумілими; г) на виявлення однієї характеристики має бути спрямовано кілька запитань, що передбачають відвертість відповідей; д) в анкеті бажано мати запитання як у прямій, так і непрякій формі, особисті, так і безособові; ж) на початку анкети бажано пропонувати нескладні запитання, потім складні (судження, оцінки), на завершення – знову нескладні.

➤ Опитування лідерів учнівського самоврядування

Діагностичний комплекс, а саме: карта для самодіагностики класними керівниками власного рівня психолого-педагогічної компетентності; карта оцінки рівня психолого-педагогічної компетентності класних керівників адміністрацією закладу освіти; експертна оцінка рівня психолого-педагогічної компетентності класних керівників за результатами вирішення психолого-педагогічних задач. Система моніторингу в нашій школі здійснюється поетапно.

Етапи впровадження моніторингу ефективності управління виховною системою закладу:

1. Підготовчий. Починається робота з видання наказу по школі щодо проведення моніторингу (за певним напрямом). Аналізується психолого-педагогічна література та практичний досвід з проблеми; виявляються можливості школи для переходу до моніторингових досліджень; визначаються готовність педагогів до впровадження інновацій та їх творчий розвиток.

2. Організаційний. Оцінюється наявність необхідних ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, людських); планується дослідницька робота. Поетапно формулюються завдання (конкретизація мети).

3. Практичний. Здійснюється дослідження відповідно до плану; обов'язковими є управлінський супровід та контроль.

4. Аналітичний. Здійснюється аналітична робота експертів: опрацьовуються матеріали, досліджуються співвідношення позитивних та негативних чинників, що впливають на функціонування об'єкта, готуються висновки й рекомендації, які доводять до педагогічного колективу.

Отже, якість виховного процесу відбудовується таким чином, що сприяти становленню особистості як творця власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистісного життєвого шляху. Тільки за умов якісного моніторингу виховання, а також звернення керівництва не на контроль виховного процесу, а на його кінцевий результат, можна реально підвищити якість виховного

процесу. Управління процесом виховання потребує постійного вивчення результатів виховної роботи, виховних можливостей педагогічного колективу та батьківської громадськості й коригування запланованої діяльності згідно отриманих результатів. Унаслідок цього організація управління процесом виховання, яка передбачає контроль лише за результатами цього процесу, потребуватиме значно менших витрат, а отже, стане більш якісною.

2. Практична реалізація моделі управління виховною системою

Нормативно-правовий контент. Для практичної реалізації моделі управління виховною системою була створена творча група, до складу якої ввійшли заступник директора з виховної роботи, класні керівники, педагог-організатор та практичний психолог школи. Протягом 2013-2015 н.р. була розроблена модель управління виховною системою, згідно з якою *метою виховання* визначено формування конкурентоспроможної особистості із постійною потребою самореалізації та самовдосконалення, гуманістичним світосприйнянням і почуттям відповідальності за долю України, її народу, людства.

Зміст виховної мети школи втілений у моделі випускника «Я будує своє життя» (мал.1). Метою розробленої моделі є формування особистості, спроможної будувати життя, гідне людини. Тому випускник має стати компетентним, чесним у справах, мати адекватну самооцінку, вміти вчитись і мислити, генерувати нові ідеї, докладати зусилля і впевнено йти до мети, самостійно вирішувати проблеми і приймати рішення.

З метою формування такого випускника школа має стати для дитини життєвим простором, а не «експериментальним майданчиком» майбутнього життя. Тому вся діяльність навчального закладу повинна вибудовуватись таким чином, щоб сприяти становленню особистості як творця власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистісного життєвого шляху. З огляду на те, що у становленні системи виховної роботи значну роль відіграють класні керівники, мають бути змінені орієнтири їхньої діяльності: класний керівник має справу не з абстрактним колективом, а зі спільнотою, в якій є окремі діти, самобутні особистості з індивідуальним характером, неповторним життєвим досвідом і різними соціальними умовами життя.

Робота з експертами. Виконання реалізації поставлених завдань педагогічного колективу щодо використання виховної моделі випускника «Я будує своє життя» здійснюється через творчі проекти:

- творчий проект «Школа успіху».

Мета проекту: допомогти дитині, яка дорослішає, бути суб'єктом власного життя, здатним на свідомий вибір, на розумний вибір життєвих позицій, на самостійне вироблення ідей. Реалізація проекту дозволить створити умови для засвоєння моральних цінностей і самовизначення учня в різних сферах: «здоров'я», «спілкування», «сім'я», «праця», «пізнання», «культура»(Додаток Ф).

- творчий проект «Герої навколо нас».

Проект розроблений з метою виховання у учнів громадянськості, патріотизму, як найважливіших духовно моральних соціальних цінностей, готовності до активного прояву в різних сферах життя суспільства, самовираження, здатності до виконання громадського обов'язку. Реалізуючи напрями проекту учні отримують можливість переконатися на власному досвіді, що розв'язання важливих суспільних проблем відбувається не лише через прийняття відповідних законів чи постанов органами влади, а й завдяки активній суспільній позиції громадян. У результаті роботи над проектом діти ще раз переконуються, що суспільну політику повинен формувати кожен громадянин своїми реальними практичними діями, котрі є актуальними навичками суспільного життя в сучасних умовах розвитку суспільства (Додаток Х).

- творчий проект «Школа сприяння здоров'я – шлях до успішного майбутнього».

Проект розроблений з метою залучення учнів до проведення просвітницької роботи

Відповідаль

ність
Генерує нові ідеї
Докладає зусилля і
впевнено йде до
мети
мислення

Адекватна
самооцінка

Вірить у власну
самостійність і
підтримує
позитивний образ
самого себе

щодо вибору здорового способу життя учнями школи, а також профілактиці негативних явищ, які перешкоджають такому вибору. Зі своєю програмою учні отримують можливість переконатися на власному досвіді, що розв'язання важливих суспільних проблем відбувається не лише через прийняття відповідних законів чи постанов органами влади, а й передусім завдяки активній суспільній позиції громадян. В результаті реалізації програми підлітки виберуть здоровий спосіб життя; отримають уміння організувати та планувати власне життя; розвивати особистісні якості; сформулюють активну життєву позицію; позбавляються і надалі не набуватимуть шкідливих звичок; визначаться та почнуть працювати як інструктори щодо здорового способу життя (Додаток Ц).

Педагогічний колектив вважає, що виховання – важливий фактор процесу розвитку і саморозвитку особистості, її життєвої компетентності, життєтворчості, який передбачає залучення учня до ціннісно-нормативного простору культури, набуття ним здатності регулювати власну поведінку у відповідності із засвоєними життєвими принципами та нормами, становленню індивідуальної технології життєвого проектування.

Саме тому основними принципами організації виховного простору школи нами визначено:

- максимальна свобода учня у виборі форми та міри власної участі у виховному просторі, вибору на тему та теми під час діяльності у ньому;
- створення можливостей щодо розвитку та здійснення життєтворчості учня, набуття та реалізації ним індивідуально-особистісних технологій життєтворчості;
- заохочення учня до визначення власних цілей та завдань, вироблення колективної та індивідуальної програми участі у виховному просторі;
- виховання особистісних якостей учня: його досвіду, рівня знань, здібностей, стилю життя;
- орієнтація на самостійну активну участь учня школи у виховному просторі;
- визнання права учня на власну оцінку своєї і чужої діяльності (вчинків, форм роботи, дій учителя);
- обов'язкові самоаналіз та самооцінка учнем результатів власної участі у виховному просторі.

Очевидним є той факт, що будь-яка система, і виховна в тому числі, має бути керованою. Оцінка ефективності функціонування системи управління вихованням в школі, яка застосовувалась до 2013 навчального року (Додаток А), дозволила виявити наявні її недоліки, а саме: 1) відсутність єдності в розумінні загальних і конкретних для закладу цілей і завдань управління серед учасників процесу управління; 2) недооцінка (нечітке розуміння) учасниками управлінського процесу свого місця й ролі в управлінні; 3) розрізнений характер процесу: відсутність єдиної спрямованості планування на якнайшвидшу розробку оптимального варіанта досягнення поставленої мети управління; 4) відсутність координації планування управлінської діяльності на рівні закладу; 5) недостатня сформованість мотивів управлінської діяльності.

Після виявлення слабких сторін системи, було вирішено розробити та впровадити нову покращену модель управління виховною системою.

У ході дослідження внутрішнє управління розглядалось не тільки як керівництво адміністрацією виховним процесом, але й як засіб зв'язку між окремими підсистемами і структурними компонентами, які взаємодіють між собою. Стала усвідомленою потреба у вдосконаленні структури управління, яка залежала б від рівня компетенції, знань і вмінь учасників управлінського процесу. З огляду на це, була розроблена нова **модель управління виховною системою**.

Директор школи забезпечує роботу Ради школи, засідання педагогічних рад, організовує науково-методичну роботу, здійснює контроль за всіма напрямками діяльності навчального закладу, в тому числі і за виховним процесом. Відповідно до ст. 16, 17 Закону України «Про освіту», ст. 39 Закону України «Про загальну середню

освіту», Положення про загальноосвітній навчальний заклад, Статуту ЗОШ № 53, педагогічна і батьківська громадськість беруть активну участь в управлінні навчальним закладом.

Нова модель управління виховною системою передбачає запровадження по всій вертикалі динамічних субординаційних стосунків: до виконання завдань залучена громадськість (Рада школи, батьківські комітети, учнівське самоврядування). Система управління школи побудована на поєднанні особистісно-орієнтованого і державно-громадського підходів до управління, де особистісно-орієнтоване управління розуміється як управління, орієнтоване на особистість, створення внутрішнього середовища, за якого можливе особистісне зростання кожного, а державно-громадське на субординаційно-проміжне партнерство з громадськими структурами.

Представники органів учнівського самоврядування, батьківських комітетів, громадськості беруть активну участь у роботі Ради школи, де розглядаються та вирішуються питання щодо забезпечення як навчального, так і виховного процесу.

Отже, із застосуванням нової моделі управління виховною системою із активною співпрацею усіх учасників навчально-виховного процесу, а також батьків; із залученням учнів до колективного планування, організації та проведення КТС, наданням необхідної допомоги класним керівникам очікується

Реалізація нової моделі управління вимагає переорієнтації виховання на індивідуальну роботу зі школярами, оволодіння методами особистісного, а не лише діяльнісного підходу, озброєння вихованців засобами самовизначення. Узв'язку з цим визначені фактори самореалізації особистості учня, серед яких:

Фактор відносин. Це характер відносин, які складаються між вихователями і вихованцями. Від них залежать, які особистісні прояви, риси характеру членів колективу актуалізуються, а які вирівнюються. Мета педагогічного колективу: створення позитивного мікроклімату на уроках і в позакласній діяльності.

Фактор інтелектуальної самореалізації. Мета педагогічного колективу: створення інтелектуального фону життя кожного класу і всього шкільного колективу, різнорівнева і диференційована за змістом організація навчального процесу.

Фактор здоров'я. Мета педагогічного колективу: формування здорового способу життя учнів, навичок ведення здорового способу життя як в нормальних, так і в екстремальних умовах. Адже з кожним роком все відчутнішим для здоров'я учнівської молоді є несприятливі екологічні фактори, наслідки Чорнобильської катастрофи і нав'язливого рекламування алкогольних та тютюнових виробів. Саме життя обумовлює потребу освоєння педагогіки виживання.

Фактор творчості. Мета педагогічного колективу: розкріпачувати творчі сили кожної дитини, максимально розкривати її самодіяльність у самостійному пошуку. Узгоджена із віком творча діяльність сприяє підвищенню мотивації до праці, розвитку інтелекту, максимальному розкриттю здібностей учнів.

Задля ефективної реалізації нової моделі управління виховним процесом до виховної роботи залучаються також всі педагогічні працівники школи – не лише тому, що створення повноцінних програм для однієї людини (класного керівника) не під силу, але й тому, що кожен учитель повинен проїнятися справою виховання, а це вдається лише за умови його прямої участі у цьому процесі.

Ефективність системи виховання є фактично єдиним показником ефективності системи управління вихованням, важливість, а головне, об'єктивність якого при оцінці ефективності управління не викликає в більшості учасників виховного процесу сумнівів.

Критерій оцінки функціонування цільового компонента системи управління виховним процесом – наявність чітко сформульованої мети виховання на рівні закладу; єдність у розумінні цілей і завдань виховання серед учасників виховного процесу; рівень інформованості учасників процесу виховання про урочну й позаурочну діяльність учнів; спрямованість педагогів на виконання поставлених завдань виховання.

Критеріями оцінки функціонування виховної системи на рівні учнівського колективу у закладі обрані: охоплення учнів ...ховною діяльністю; рівень інформованості учнів про виховні заходи в школі; задоволення учнів організацією позаурочної діяльності; позитивні зміни в знаннях, уміннях, поведженні й взаєминах окремих вихованців, що вимагають корекції; рівень вихованості учнів; рівень розвитку класних колективів.

Критеріями оцінки засобів виховної системи є показники: відповідність матеріально-технічної бази школи змісту виховної роботи; відповідність методів виховання цілям виховання; наявність сучасних форм виховної роботи, спрямованих на досягнення мети виховання.

Структура виховної системи визначена таким чином: розробка форм виховної роботи виходить з виховних цілей, поставлених перед державою, освітою і власне перед закладом, а також з особливостей рівня розвитку самоврядування, рівня розвитку класного колективу, рівня вихованості учнів, що визначає вибір колективних, групових або індивідуальних форм роботи, без участі або за участю керівника. Тепер члени управлінського процесу розглядаються вже не в якості безликого складового деякого механізму, а як цілком самостійні одиниці, які усвідомлюють цілі системи й розвивають взаємодію з іншими її підструктурами системи для досягнення цілей виховання.

Отже, колектив школи прагне, щоб всі учні йшли до неї з радістю та інтересом. Задля цього педагоги закладу роблять все можливе, щоб школа зробила крок назустріч життю: не «формувала» і «передавала», а стала простором життя учнів, в якому вони могли б не лише набувати знання, а й розкрити, розвинути і реалізувати себе, свої здібності, позитивні якості. Виховна система – це ядро загальношкільного механізму цілеспрямованого формування розвитку особистості дитини. Досягненню поставлених завдань, безумовно, сприятиме застосування ефективної системи управління виховною роботою.

3. Організація та результати педагогічного експерименту

Мета педагогічного експерименту, який проходив у загальноосвітній школі № 53 І-ІІІ ступенів міста Маріуполя, полягала у дослідженні ефективності нової моделі управління виховною системою в школі, розробленою творчою групою, до складу якої входили заступник директора з виховної роботи, класні керівники, педагог-організатор, шкільний психолог.

Дослідження проблеми ефективності управління виховною системою включало в себе 3 етапи і відбувалося протягом 2013–2015 н. р.

У межах констатуючого експерименту наприкінці 2013-2014 н.р. був проведений *моніторинг рівня вихованості учнів згідно з параметрами:* 1) ставлення до навчання; 2) ставлення до себе; 3) ставлення до праці; 4) ставлення до спорту; 5) ставлення до мистецтва (Додаток С).

При цьому враховувались три показники: оцінка класного керівника, батьків самооцінка учня. Обробка даних проходила по кожному вихованцеві, по класному колективу і в цілому серед учнів 8-11 класів (див. дод. Ж). Рівні показників оцінювались за такою шкалою: А(високий) – 2,5-3 бали; В(достатній) – 2,45-2,5 бали, С(середній) – 2,4-2,45; Д(низький) – 2,2-2,31.

Так, серед учнів 8-11 класів констатовано високий рівень показників культури поведінки і ставлення до школи (кількісні показники – 2,55 балів з трьох балів), найнижчим є показник культури навчальної діяльності (2,25 бал.).

Це стало підтвердженням того, що підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності є актуальною проблемою виховання для більшості класних колективів у закладі і знайшло своє відображення у плануванні виховної роботи і визначенні завдань класу на наступний рік.

Згідно аналізу рівня вихованості учнів у кожному класі класний керівник планував і здійснював індивідуальну корекційну роботу з дітьми і батьками.

У межах формулюючого експерименту протягом 2014-2015 н.р. здійснювалась

реалізація нової моделі управління виховною системою, яка передбачала:

1. Надання класним керівникам необхідної методичної допомоги. Результатом наданої класним керівникам необхідної методичної допомоги протягом 2014 – 2015 років стало те, що при визначенні досягнень колективів за рік 2/3 класних керівників назвали основним досягненням колективу підвищення розвитку учнівського самоврядування в класі. Результативно спрацювала протягом року система чергових командирів: демократичність виборів та звітність, залучення до активу нових дітей, взаємодопомога «досвідчених» лідерів новопризначеним – досягнення, які визначають класні керівники цих класів в самоаналізі за підсумками року. Значним напрямком підвищення ролі учнівського самоврядування в класних колективах стало проведення класних зборів з використанням інтерактивних форм (мозковий штурм, творча робота мікрогруп, експрес-опитування).

2. Організацію КТС «Шкільні таланти» та «Герої серед нас». Оцінюючи результати участі у КТС «Шкільні таланти» та «Герої серед нас», які пройшли протягом 2014-2015 н. р., лідери самоврядування та класні керівники під час анкетування визначають досягнення своїх колективів: можливість для кожного обрати собі справу до душі, згідно своїм бажанням і можливостям; аналіз участі кожного в спільній справі; відповідальність за досягнення класу; гордість за свій колектив учнів. За підсумками КТС у I семестрі технології проведення в цілому дотрималися 10 колективів з 19, а за підсумками КТС у II семестрі вже усі класні колективи провели колективне планування, учні об'єдналися у мікрогрупи та відбувся колективний аналіз участі у мікрогрупі кожного учня.

3. Організацію конкурсу «Найкращий клас» (Додаток Т). За підсумками конкурсу «Найкращий клас», що є *моніторингом участі класного колективу у творчих справах*, визначається клас-переможець. Різноманітність проведених в школі протягом року виховних заходів дала можливість охопити всі напрямки виховної роботи, визначені нормативними документами з питань виховання. Поєднання традиційних для закладу загальношкільних заходів з новими підвищує активність дітей, дає можливість для самовизначення і як результат – можливість розвитку життєдіяльності шкільної родини.

4. Вдосконалення методичної роботи. Методичну роботу та самоосвітню діяльність класних керівників було вдосконалено шляхом спрямування на цілеспрямоване і професійне управління виховним процесом, створення моніторингу результативності своєї діяльності, що передбачало вивчення вихованців, встановлення психолого-педагогічного діагнозу та підпорядкованих меті планування та здійснення виховного впливу, об'єктивне оцінювання реальних результатів виховної роботи (рівень вихованості, рівень сформованості класного колективу, рівень залученості учнів життєдіяльністю класу, позитивні зміни в розвитку учнів і колективів). Саме ці питання, знайшли відображення в організації методичної роботи з питань виховного процесу (див. Додатки К, Л, М, Н, П, Р).

5. Організацію і проведення інноваційних форм педрад. Педрада «Спрямування зусиль педагогічного колективу на цілеспрямоване формування виховного простору: співпраця батьків, педагогів, громадськості» за формою проведення була педрадою «колективного мислення» (обмін думками під час роботи в групах, вирішення поставленого завдання в ході спільної діяльності). Це дало можливість досягти результату – визначити цільові орієнтири діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу (вчителів, учнів, батьків), спрямовані на впровадження ідеї громадсько активної школи в життєдіяльності шкільної родини (див. Додаток Б). Згідно рішення педради (див. Додаток В), педагогічний колектив має започаткувати стратегічний розвиток школи.

6. Доопрацювання річного плану, а саме введення нового підрозділу. «Започаткування стратегічного розвитку школи як громадсько-активного закладу» (Додаток Д), що дало можливість спрямування виховного процесу на відповідність вимогам держави до сучасної освіти.

7. Впровадження нових форм самоаналізу виховної роботи. Було введено форми самоаналізу виховної роботи для класних керівників, розроблено форму звітності про роботу класного керівника над проблемною темою, форму самоаналізу класних керівників про результативність виховної роботи за рік; аналіз даних моніторингу рівня вихованості та рівня розвитку класних колективів (Додаток Ж).

Наприкінці 2014-2015 н.р. було проведено вимірювання рівня вихованості учнів за тими ж параметрами, що і в 2013-2014 н.р.

Із застосуванням нової моделі управління виховною системою рівень вихованості учнів покращився.

Про результативність виховної роботи свідчить також показник «рівень розвитку класних колективів». У ЗОШ № 53 визначено такі параметри розвитку учнівського колективу: відповідальність, згуртованість, активність, дієвість активу. До діагностики були залучені учні, батьки, психологічна служба і класні керівники, які визначали ступінь розвитку класних колективів. Результати моніторингу показали позитивні зміни, які відбулися за рік в класних колективах: перехід від низького до середнього рівня або позитивні зміни (кількісні за результатами діагностування), які відбулися протягом року в колективах. Результат зусиль класних керівників щодо згуртованості колективу дає позитивний результат. Ці дані знайшли підтвердження у результатах педагогічного дослідження з даної проблеми.

Рівень вихованості колективів також покращився після застосування нової моделі управління виховною роботою.

Згідно результатів дослідження можна виділити головні тенденції в управлінні виховною діяльністю в ЗОШ № 53: по-перше, ефективність управління вихованням навчального закладу прямо залежить від *впливу його соціального оточення*, тенденцій розвитку освіти, управління й виховання; по-друге, від того, наскільки сформовані й реалізовані нормативні, кадрові, організаційні, педагогічні *умови досягнення цілі* і завдань виховання; по-третє, від *систематичного здійснення аналізу* й оцінки стану управлінського процесу на основі науково обґрунтованих критеріїв; по-четверте, від того, наскільки *враховуються специфічні особливості* навчального закладу.

Таким чином, розроблена експериментальна модель управління виховною системою, забезпечує чітке усвідомлення кожним учасником виховного процесу своєї ролі у реалізації спільної мети.

1. У роботі узагальнено зміст виховної мети школи, який втілений у моделі випускника «Я будує своє життя». Метою розробленої моделі є формування особистості, спроможної будувати життя, гідне людини. Тому випускник має стати компетентним, чесним у справах, мати адекватну самооцінку, вміти вчитись і мислити, генерувати нові ідеї, докладати зусилля і впевнено йти до мети, самостійно вирішувати проблеми і приймати рішення.

2. Узагальнено завдання педагогічного колективу щодо реалізації виховної моделі випускника «Я будує своє життя», яке здійснюється через цільові творчі проекти: «Школа успіху», «Герої навколо нас», «Школа сприяння здоров'я – шлях до успішного майбутнього».

3. Виділено основні принципи організації виховного простору школи, а саме: максимальна свобода учня у виборі форми та міри власної участі у виховному просторі, вибору напрямку та теми під час діяльності у ньому; створення можливостей щодо розвитку та здійснення життєтворчості учня, набуття та реалізації ним індивідуально-особистісних технологій життєтворчості; заохочення учня до визначення власних цілей та завдань, вироблення колективної та індивідуальної програми участі у виховному просторі; виховання особистісних якостей учня: його досвіду, рівня знань, здібностей, стилю життя; орієнтація на самостійну активну участь учня школи у виховному просторі; визнання права учня на власну оцінку своєї і чужої діяльності (вчинків, форм роботи, дій учителя);

обов'язкові самоаналіз та самооцінка учнем результатів власної участі у виховному просторі.

4. Визначено фактори самореалізації особистості учня, серед яких: фактор відносин, фактор інтелектуальної самореалізації, фактор здоров'я, фактор творчості.

5. Виділено критерії оцінки функціонування виховної системи на рівні учнівського колективу у закладі : охоплення учнів виховною діяльністю; рівень інформованості учнів про виховні заходи в школі; задоволення учнів організацією позаурочної діяльності; позитивні зміни в знаннях, уміннях, поведженні й взаєминах окремих вихованців, що вимагають корекції; рівень вихованості учнів; рівень розвитку класних колективів.

6. Визначена структура виховної системи таким чином: розробка форм виховної роботи виходить з виховних цілей, поставлених перед державою, освітою і власне перед закладом, а також з особливостей рівня розвитку самоврядування, рівня розвитку класного колективу, рівня вихованості учнів, що визначає вибір колективних, групових або індивідуальних форм роботи, без участі або за участю керівника. Тепер члени управлінського процесу розглядаються вже не в якості безликого складового деякого механізму, а як цілком самостійні одиниці, які усвідомлюють цілі системи й розвивають взаємодію з іншими її підструктурами системи для досягнення цілей виховання. Досягненню поставлених завдань, безумовно, сприятиме застосування ефективної системи управління виховною роботою.

8. Розглянуто внутрішнє управління не тільки як керівництво адміністрацією виховним процесом, але й як засіб зв'язку між окремими підсистемами і структурними компонентами, які взаємодіють між собою. Стала усвідомленою потреба у вдосконаленні структури управління, яка залежала б від рівня компетенції, знань і вмінь учасників управлінського процесу. З огляду на це, був проведений експеримент, який довів ефективність нової моделі управління виховним процесом.

9. Розроблено та експериментально перевірено нову модель, яка забезпечує чітке усвідомлення кожним учасником виховного процесу своєї ролі у реалізації спільної мети.

Література

1. Бібліотека ім. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dnpb.gov.ua/>

2. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу: навч.-метод. посіб. / Т. Г. Вознюк. – К. : Здоров'я, 2002.

3. Даниленко Л. Модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : моногр. / Л. Даниленко. – К. : Логос, 2002.

4. Єльгапсова Г. Моделювання управлінської компетентності керівника ЗНЗ / Г. Єльгапсова // Упр. шк. – 2009. – № 17.

5. Єльнікова Г. В. Моніторинг діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Г. В. Єльнікова // Директор шк. – 2003. – № 1.

6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : моногр. / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999.

7. Єльнікова Г. В. Функції управління загальною середньою освітою / Г. В. Єльнікова // Вересень : наук.-метод. інформ.-освіт. журн. – Миколаїв : ОІУВ, 2000. – № 2 (12).

8. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем / І. Г. Єрмаков. – Х. : Основа, 2006.

9. Єсеналієва Т. Використання управлінських технологій у навчально-виховному процесі / Т. Єсеналієва // Директор шк. – 2008. – № 2.

10. Житник Б. О. Методологічні проблеми дослідницької діяльності вчителя / Б. О. Житник, Є. М. Павлютенков, І. В. Маслікова. – Х. : Основа, 2008. – Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651–XIV // Інформ. зб. МОН України. – 1999. – № 15.

11. Калошин В. Ф. До сучасної парадигми управління навчально-виховним процесом / В. Ф. Калошин // Управління школою : наук.-метод. журн. – 2008. – № 2.
12. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти : моногр. / Л. М. Карамушка. – К. : Ніка–Центр, 2000.
13. Кацинська Л. Виховний процес в сучасній школі / Л. Кацинська. – Рівне, 1997
14. Комаровська О. Організація управління виховним процесом / О. Комаровська // Директор школи Україна : наук.-метод. журн. – 2009. – № 5.
15. Красовицький М. Системний підхід до управління виховним процесом у школі / М. Красовицький // Рідна шк. – 1999. – № 10.
16. Кузнецов В. Педагогічний менеджмент / В. Кузнецов // Упр. шк. – 2004. – № 33.
17. Лаврук В. Внутрішкільний контроль : практич. порадник кер. шк. / В. Лаврук. – К. : Шк. світ : Вид-во Л. Галіцина, 2006.
18. Лизинский В. М. Директор школы и общественно-педагогическое управление учебно-воспитательным процессом в школе : пособие для директоров школ / В. М. Лизинский. – М. : Центр «Пед. поиск», 2004.
19. Максикова Н. Н. Мониторинг воспитания в образовательном учреждении / Н. Н. Максикова // Классн. руководитель : науч.-метод. журн. – 2009. – № 1.
20. Мартиненко С. Особливості педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності / С. Мартиненко // Вищ. шк. : наук.-практич. вид. – 2009. – № 11.
21. Маслов В. Концептуальні засади побудови, зміст і структура орієнтованої моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів / В. Маслов // Післядиплом. освіта в Україні. – 2009. – № 2.
22. Освіта України : норм.-прав. док.. – К. : Міленіум, 2001.
23. Освітній менеджмент : навч. посібник / під ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. – К. : Шк. світ, 2003.
24. Печерська Т. ІКТ для організації виховного процесу в гімназії / Т. Печерська // Інформатика ("Шкільний світ"). – 2008. – № 5.
25. Приходько В. М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях) : навч. вид. / В. М. Приходько. – Х. : Основа, 2010.
26. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад : Постанова КМ України від 27.08.2010 р. № 778. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>
27. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. №100/96-ВР. – К. : Генеза, 1996.
28. Рябова З. Забезпечення якості надання освітніх послуг на рівні навчального закладу шляхом маркетингово-моніторингових досліджень / З. Рябова // Імідж сучасного педагога : наук.-практич. освіт.-попул. журн. – 2009. – № 8/9.
29. Сиротенко Г. О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект : інформ.-метод. зб. / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003.
30. Сіданіч С. А. Виховання як управління процесом розвитку особистості / С. А. Сіданіч, Л. Л. Глущенко // Виховна робота в шк. : наук.-метод. журн. – 2008. – № 8.
31. Соколова И. В. Управление системой воспитательной работы в школе / И. В. Соколова – К. : Знання, 1998.
32. Сорока Г. І. Виховна система класу / Г. І. Сорока. – Х. : Світ дитинства, 2004.
33. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Твори : в 5 т. – з К. : Наук. думка, 1976. – Т. 1.
34. Сушко С. Педагогічний менеджмент / С. Сушко // Директор шк. – 2008. – № 39.
35. Тимофеева О. Педагогический анализ воспитательной работы в школе / О. Тимофеева // Школьное планирование : журн. для шк. администраторов. – 2004. – № 1.
36. Чернова Г. Виховна робота: від планування до аналізу / Г. Чернова // Шк. світ. – 2005. – № 25.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОМОНІТОРИНГУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНЕ УПРАВЛІНСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Лапишина Ірина Сергіївна, доцент кафедри менеджменту освіти та психології
КНЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради, кандидат педагогічних наук
Тандура Ганна Олександрівна, директор Запорізького навчально-виховного
комплексу №19 Запорізької міської ради*

Актуальність теми інновації. Важливим чинником успішного розвитку освіти та спрямування її на задоволення потреб інформаційного суспільства є створення ефективної системи управління закладами та установами освіти. Головним чинником забезпечення якісної освіти є професіоналізм педагога. Отже, пріоритетним напрямом управлінської діяльності адміністрації загальноосвітнього навчального закладу є формування та підтримка розвитку професійної компетентності педагогів, активізація їх творчого потенціалу, стимулювання до безперервного розвитку.

Зростаючий потік постійно змінюваної інформації вимагає застосування нових методологічних та технологічних підходів, тому поняття професіоналізм педагога не є сталим, а диверсифікація освітніх послуг і децентралізація освіти викликають появу специфічних запитів споживачів освітніх послуг в кожному окремому закладі освіти.

Забезпечення вище зазначених вимог можливо тільки при наявності повноцінної інформації про внутрішні ресурси школи, кадрові можливості, учнівський потенціал та його запити і уподобання, яку формує сучасна система моніторингу.

В сучасних умовах для того, щоб результати моніторингових досліджень були спрямовані на розвиток освітньої системи, необхідним є організація суб'єктно-суб'єктної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, включення в управлінські процеси кожного педагога, надання їм певної самостійності, забезпечення їх необхідною для само корекції та саморозвитку інформацією.

Ідею зміщення акцентів від управління до самоуправління, від організації до самоорганізації, коли до управління залучаються виконавці шляхом організації управління через самоуправління, виконавцям делегується поточний аналіз та коригування процесу, а зовнішнє оцінювання та коригування залишається за керівником, висунула доктор педагогічних наук, професор Єльнікова Галина Василівна в авторській теорії адаптивного управління[2, 3]. За її теорією завдання керівника полягає у пошуку умов, що залучають людину до активної самоорганізації. Проте, для практичної реалізації даної ідеї необхідним є побудова певного механізму із застосуванням сучасних технологій, форм та методів організації моніторингової діяльності. На сучасному етапі ми вважаємо ефективними для побудови інноваційної управлінської системи Інтернет технології, а саме, хмарні технології, що відкривають нові можливості щодо збору, обробки і розповсюдженню управлінської інформації.

Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів висвітлено в роботах вітчизняних науковців В. Бикова[1], М. Жалдак[4], Н. Морзе[6], С. Семерікова[7] та ін.

Метою даної інновації є побудова інноваційної системи підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів навчального закладу на засадах адаптивного управління, гуманізації та демократизації освіти, практична реалізація принципу спрямованої самоорганізації управління рівнем професіоналізму, реалізація права кожного педагога та надання йому можливості для самовираження та самореалізації засобами застосування хмарних технологій.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Запровадження управлінського проекту «Організація самомоніторингу педагогів через інноваційне управлінське середовище на основі хмарних технологій» було підготовлено і логічно продовжувало попередні проекти, які проходили у НВК №19 м. Запоріжжя з 2004 року. А саме:

- «Автоматизація моніторингової діяльності НВК №19 шляхом створення комп'ютерної бази даних»(2004-2010 р.р.);
- Створення інформаційно-аналітичного центру (ІАЦ) навчально-виховної роботи(2008-2010 р.р.);
- Мультимедійний проект «Вісник «Мрії»: новий формат»(2010-2015 р.р.).
- За результатами цих проектів було створено підґрунтя для наступного розвитку методів та форм управлінської діяльності відповідно **до викликів сьогодення:**
  - створена та ефективно працює системи управління якістю освіти кожної дитини з дошкільного віку до випускника школи з максимальним урахуванням її здібностей, нахилів, інтересів, стану здоров'я;
  - для забезпечення ефективної управлінської діяльності на підставах моніторингу створена системи інформаційно-аналітичної підтримки та комп'ютерна база даних, яка автоматизує моніторингові процеси щодо виявлення умов, процесу та результату освітньої діяльності за принципами пріоритету особистісно-орієнтованого підходу;
  - розроблені моделі компетентного педагога, компетентного учня, програма векторного аналізу уроку за авторською ідеєю доктора педагогічних наук професора Мариновської Оксани Яківни[5] та система оцінки результативності освітнього процесу;
  - створені банки управлінських, педагогічних та мультимедійних методик.

Було проведено значну роботу з технічної підготовки **навчально-виховного комплексу:**

- ✓ облаштовані комп'ютерною технікою робочі місця адміністративних працівників, психолога та кімната для учителів;
- ✓ розроблений та ефективно працює сайт школи;
- ✓ весь персонал пройшов навчання основам комп'ютерної грамотності за різними освітніми програмами та під час тренінгів на базі школи;
- ✓ на рівні навчального закладу було встановлено права та обов'язки користувачів електронного інформаційного простору;
- ✓ визначений та впорядкований процес електронної звітності.

Проте, всі попередні управлінські проекти мали суттєві недоліки – вся діяльність педагогів проходила на локальному комп'ютері, розташованому у закладі освіти, що значно обмежувало кількість інформації, жорстко регламентувало час роботи різних користувачів системи і не надавало можливості отримувати повноцінний оперативний зворотній зв'язок з вчителями.

Політика адміністрації навчального закладу була спрямована на зменшення адміністративного контролю і надання більших повноважень педагогам щодо саморозвитку, самоосвітньої діяльності і створення власної системи роботи за умови забезпечення ними якісних результатів.

Проте, певна кількість педагогів відчула невпевненість і потребу в орієнтирах щодо якості їх професійного рівня і якості результатів. А відсутність об'єктивної зовнішньої оцінки зовнішнього контролю можливості отримання своєчасної поради або консультації гальмувало роботу вчителів, особливо гостро поставало питання щодо координації самоосвітньої діяльності. Проблеми щодо вивчення психологічних та методичних основ викладання предметів, які швидко могли бути вирішені під час очних тренінгів та семінарів, займали значний час самостійної роботи педагогів, бо були своєчасно не узгоджені на шкільному рівні.

Для вирішення зазначених проблем у НВК №19 м. Запоріжжя було започатковано управлінський проект «Організація самомоніторингу педагогів через інноваційне управлінське середовище на основі хмарних технологій».

Проект вирішував такі завдання:

- створення технічних умов для здійснення самодіагностування вчителів при забезпеченні конфіденційності особистих даних, гуманізації та демократизації моніторингового процесу, надання можливості кожному для власного вибору місця і часу щодо проведення самомоніторингових процедур;
- розробка факторів та критеріїв для модельних еталонів педагогічної діяльності;
- забезпечення готовності педагогічних працівників щодо роботи з комплексом незалежного освітнього самоаудиту;
- створення консалтингової підтримки щодо визначення індивідуального освітнього маршруту кожного педагогічного працівника;
- створення методичного центру оперативного реагування на задоволення освітніх потреб кожного учителя;
- розробка алгоритму адміністративного контролю та підтримки ефективності методичної роботи в закладі освіти.

У НВК №19 м. Запоріжжя було проведено роботу щодо налаштування сайту школи не лише на інформаційну та організаційну функції, а налагодження його на акумуляцію методичних знань і педагогічних методик. Інтернет-портфолію педагогів стали не тільки джерелом обміну досвідом, а й певним орієнтиром рівня творчого потенціалу та стимулом для активізації творчості. Застосування хмарних технологій дозволило значно здешевити обслуговування хостингу та безмежно розширило можливості щодо накопичення цінної освітньої інформації та поширення мультимедійних здобутків.

Таким чином, хмарні технології створили умови для інноваційних трансформацій в організації методичної роботи та обміні педагогічним досвідом. При подальшому розгляді стало зрозуміло, що саме хмарні технології вносять у процес управління освіти також дуже важливий компонент: необмеженість у кількості та формах подання інформації, мобільність, гнучкість, доступність з будь-якого місця перебування керівника та педагогів навчального закладу.

Хмарна технологія — це технологія, яка надає користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу.

Всі дані, які розміщені на віддаленому сервері в мережі Інтернет можуть бути доступними з будь-якого комп'ютера, який має підключення до Інтернет, зменшується увага щодо технічних можливостей кожного комп'ютера, бо тепер можливе опрацювання своїх даних, використовуючи потужності віддаленого сервера.

Більшість хмарних сервісів налаштовані для роботи з мобільними пристроями та міні-комп'ютерною технікою, тобто планшети, ай фони, смартфони та ін., як під iOS так і під Android, що дозволяє фактично мати постійний зв'язок з усіма вашими даними з будь-якого місця.

У "хмарі" підтримуються три основних види діяльності, що зумовлює певні напрямки їх використання:

- Комунікація — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами.
- Колаборація — процес спільної діяльності, наприклад в інтелектуальній сфері, двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, при якому відбувається обмін знаннями, навчання і досягнення згоди.
- Кооперація — співробітництво, взаємозв'язок людей у процесах їх діяльності.

Сьогодні управління школою – це демократичний процес, побудований на взаємоповазі, переходу від управління до самоуправління, залученні до процесу управління всіх учасників навчально-виховного процесу. За цих умов великого значення

набуває своєчасність, повнота й достовірність інформації. Розташування моделей професійної компетентності педагога, діяльності педагога під час уроку у «хмарі» дає можливість кожному вчителю побачити і зрозуміти основні критерії, які допоможуть йому стати хорошим фахівцем, само оцінити себе і отримати незалежну діагностику, яка вкаже напрями самокорекції власної діяльності, при цьому, педагоги не обмежені у кількості самооцінок і часі їх проведення.

Ефективне використання механізмів саморозвитку і самоосвіти педагогічних працівників забезпечує ефективне інформаційно-методичне середовище для педагогічних працівників. За допомогою хмарних технологій і з урахуванням захисту особистої інформації всі результати досліджень доводяться до учнів та їх батьків, працівників навчально-виховного комплексу та соціальних партнерів у відповідності до встановлених прав на інформацію. Найбільш конфіденційні результати надаються під час нарад, індивідуальних співбесід. Більш відкрита інформація розповсюджується через інформаційні стенди в навчальному закладі, на предметних кафедрах та кімнаті для учителів Інтернет-ресурсах навчального закладу. Публічна інформація (результати навченості «віртуального учня», діяльності «віртуального учителя» та інша) публікуються на сайті школи. Така форма комунікації робить інформаційний простір відкритим, демократичним та корисним для планування власного розвитку кожного учасника навчально-виховного процесу.

Звичайно, що за результатами самодіагностики не всі вчителі зможуть ефективно побудувати індивідуальний самоосвітній маршрут, та навіть ті, хто зможе його побудувати іноді потребують зовнішньої думки для підтвердження правильності обраних векторів. Допомагають їм у цьому методисти, керівники методичних об'єднань, адміністрація школи через віртуальний консалтинговий пункт.

Не зважаючи на постійну зайнятість, вчителі не зупиняють процес самоосвіти в продовж всього життя. Добірка матеріалів для самоосвіти на шкільному сайті робить цей процес значно ефективнішим. Методичні матеріали, наукові статті, відеозаписи уроків вчителів НВК №19 подані для публічного обговорення у закритому педагогічному форумі. Поряд подані посилання на методичні Інтернет-ресурси, банки педагогічних інновацій, дистанційні курси з окремих проблем організації навчально-виховного процесу, віртуальні школи молодого вчителя.

Моніторинговий блок для управління якістю освіти в умовах особистісно-орієнтованого освітнього процесу і створення можливості для найбільш повної самореалізації кожного учасника навчально-виховного процесу(реалізується адаптуючим власно розробленим комплексом програм):

- ❖ методично-плановий блок управління розвитком кадрів;
- ❖ прогностично-оціночний блок формування даних для самооцінки діяльності навчального закладу.

Відносно незалежний блок навчально-методичних ресурсів (реалізується розрізненими файловими обмінниками, навігація якими здійснюється за допомогою сайту навчально-виховного комплексу):

- банк електронних розробок уроків та позаурочних заходів;
- банк тематичних презентацій;
- дистанційні курси з проблемних тем на підтримку виконання домашніх завдань;
- портал шкільної преси, на якому зібрані навчальні та розвивальні екологічні ресурси;
- портал навчальних медіа матеріалів(на стадії розробки).

Інформаційний простір має складну організаційну структуру. Доступ до окремих видів інформації чітко регламентований за встановленими правами для груп користувачів. Директор школи, його заступники та системний адміністратор мають повний доступ до всіх ресурсів інформаційного простору.

Програми самооцінки доступні всім педагогічним працівникам та працюють в режимі передавання інформації тільки на локальний комп'ютер через java-програмування, чим забезпечують конфіденційність отриманих результатів. Автоматизація цих програм методом інтелектуалізації дозволяє отримати вчителю зрозумілий результат щодо подальшої самоосвітньої, колекційної роботи або рекомендацію щодо отримання консультації фахівця.

Матеріали з блоку навчально-методичних ресурсів мають можливість переглядати, закачувати, створювати всі групи користувачів, а видаляти мають право лише керівники методичних об'єднань та адміністративні працівники.

Віртуальний лекторій знаходиться у постійному відкритому доступі, проте, он-лайн лекції та вебінари стають доступними за попередньою реєстрацією.

Віртуальні засідання методичних об'єднань проходять на закритих для загального доступу блогах, на тих же ресурсах проходить попередній розгляд творчих робіт педагогічних працівників, обговорення матеріалів для участі у професійних конкурсах, виставках та конференціях.

Форуми для надання оперативних консультацій відкриті для всіх, проте створена система на основі поштового сервісу Google для персонального спілкування та надання персоніфікованої допомоги.

Блок моніторингової інформації закритий для всіх користувачів, крім заступників директора, медичного працівника та психолога. Всі інші групи користувачів своєчасно заповнюють відповідні бланки звітною інформацією, а результати обробки отримують від адміністрації школи відповідно до власного статусу і у зручному для аналізу вигляді.

П'ять разів на рік предметними методичними об'єднаннями розглядаються дані про результативність роботи вчителів кафедр.

Результативність роботи учителя визначається за результатами моніторингу рівнів навчальних досягнень учнів.

У загальному доступі знаходяться бланки для заповнення результатів навчальної діяльності кожного учня. Їх переглядати мають право класні керівники та вчителі-предметники. Узагальнення результативності роботи кожного вчителя відбувається на локальному комп'ютері. Повністю оброблена інформація надсилається персонально педагогам, класним керівникам, психологу у відповідності до їх прав на її отримання при повному збереженні конфіденційності особистих даних.

Корекція в оцінках діяльності педагогів в рамках внутрішньошкільного контролю проводиться за потребою: після відданого уроку, при підготовці до атестації педагогічних працівників.

Моделі професійної компетентності педагога дозволяє вирішувати цілу низку актуальних питань. Сам процес моделювання, проведений на демократичній основі із залученням всіх учасників навчально-виховного процесу сприяє усвідомленню педагогічними працівниками основних орієнтирів для саморозвитку і самоаналізу. Створена модель є фактично програмою контролю діяльності колективу та орієнтиром для самоконтролю, самоаналізу та самокорекції. Зважаючи на те, що оцінка за моделлю здійснюється з урахуванням фахової специфіки, узагальнені результати дозволяють виділити спільні проблеми всього педагогічного колективу, що сприятиме своєчасній корекції.

Основою автоматизованої програми для реалізації моніторингу професійного розвитку педагогів обрана критеріально-факторна кваліметрична модель компетентного педагога (автор доктор педагогічних наук, професор Г.Єльнікова).

Зважаючи на те, що діяльність учителя переважно відбувається під час уроку для повної реалізації компетентного підходу в організації навчально-виховного процесу та практичного підвищення професіоналізму педагогів в закладі було розроблено і запроваджено модель діяльності учителя або модель ефективного уроку. Ця модель стала

логічним продовженням та модернізацією векторного підходу доктора педагогічних наук, професора О.Мариновської.

Технологія реалізації інноваційної розробки:

В основу інноваційної розробки управлінського проекту покладено модельний підхід до управління закладом освіти на адаптивних засадах. Складовими модельної системи управління є:

Технології діагностування:

- Технологія кваліметричного оцінювання.
- Технологія критеріально-факторних вимірів.
- Технологія векторних досліджень.
- Технологія критеріального коригування.
- Технологія послідовних вимірів якості об'єктів дослідження.
- Технологія узагальнення та вичленення колективної думки.

Технології супроводження:

- Технологія спрямованої самоорганізації.
- Технологія багаторівневої взаємодії суб'єктів освітнього процесу.
- Технологія перманентної консалтингової підтримки.
- Технологія само проектування власної освітньої діяльності.
- Технологія саморефлексії.
- Технології навчання та обміну досвідом:
- Технологія дистанційного навчання.
- Технологія гіпертекстового та різнорівневого подання навчального матеріалу.
- Технологія об'єднання у динамічні групи за інтересами.

Отже, методологічними засадами дослідження є: філософські положення діалектичного взаємозв'язку й взаємозалежності явищ і процесів соціально-педагогічної дійсності; основні положення теорії систем і системного підходу до педагогічних процесів та явищ; принципи діалектико-матеріалістичного світогляду (науковості, історизму, діалектичної суперечності, єдності кількості й якості, розвитку тощо); провідні ідеї сучасної філософії й психології освіти; принципи і функції управління соціальними системами.

Методологічна база дослідження базується на принципах науковості, історизму, принципах діалектичного матеріалізму, що доповнюються системним, функціональним та організаційним підходами, а також кваліметричним підходом до вивчення якості освіти, що лежить в основі створення електронних моніторингових програм.

Отримані результати. З переходом до хмарної організації моніторингового та методичного блоків, ми отримали можливість щодо підвищення ефективності використання всіх надбань попередніх проектів. А саме,

- можливість організації безперервних процесів моніторингу та самооцінки професійної компетентності педагогічних працівників школи;
- можливість узгодження планування діяльності всіх підрозділів навчального закладу та окремих педагогічних працівників через електронний календар планування роботи школи;
- можливість інтеграції електронних портфоліо педагогічних працівників, консалтингових пунктів, віртуальних груп щодо вирішення та обговорення актуальних питань на платформі Blogger;
- можливості здійснення самомоніторингу та самокорекції через шкільні управлінські ресурси;
- можливості організації діяльності віртуальних методичних об'єднань щодо вивчення та обміну досвідом, поєднання зусилля однодумців, проведення міжпредметних та міжкафедральних проектів.

Система безперервної освіти навчального закладу заснована на використанні хмарних технологій вирішує **наступні завдання:**

- забезпечення безперервної освіти протягом професійної діяльності кожного педагога;
- створення комфортних умов підвищення кваліфікації у міжкурсовий період;
- підвищення якості методичного та дидактичного забезпечення інноваційних освітніх та виховних проектів;
- активізація обміну педагогічним досвідом педагогів навчального закладу;
- створення атмосфери співробітництва і взаємодії вчителів, а також вчителів та учнів;
- створення належних умов для реалізації інноваційних проектів, спрямованих на підтримку особистісних нахилів і найповнішого розкриття талантів та здібностей дітей;
- розвиток соціальної та громадянської компетентності учнів;
- оптимістичний прогноз розвитку особистості та формування продукту її творчої діяльності.

Висновки щодо ефективності пропонованої інновації. Ефективність інноваційного управлінського проекту підтверджена активізацією діяльності педагогів та учнів на Інтернет-ресурсах школи, обґрунтованішою стала само оціночна діяльність педагогів, що позначилося на підвищенні комфортності шкільного мікроклімату. НВК №19 більше 10 років показує високі результати під час зовнішніх перевірок і на останній атестації закладу був атестований з відзнакою.

Для реалізації даного управлінського проекту необхідно створення достатніх технічних умов, а саме наявність у закладі освіти певної кількості комп'ютерної техніки, наявність шкільного сайту та можливість створення інших методичних освітніх ресурсів. До кадрової готовності слід забезпечити початковий рівень комп'ютерної грамотності всіх педагогічних працівників школи, або можливість організації їх навчання навичкам роботи з комп'ютером.

Досвід може бути використаний керівниками освітніх закладів для розв'язання проблеми підвищення ефективності методичної роботи, її координації та спрямування в особистісно-орієнтовану площину, зміщення акцентів на самооціночну та самоосвітню діяльність педагогів, підвищення їх ІКТ-компетентності.

Література

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 10. – С. 8 – 23.
2. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління: Курс лекцій / Г.В.Єльнікова / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти. Кафедра менеджменту освіти. — К., 2003. — 104 с. : рис. — Бібліогр.: в кінці лекцій.
3. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні [монографія] / Г.В. Єльнікова. – Харків: Крок, 1999. – 303 с.
4. Мариновська О.Я. Методика векторного аналізу уроку [Текст] : (Виховного заходу) / Оксана Мариновська // Завуч. — 2009. — № 35. — С. 8-19
5. Маркова О.М. Хмарні технології навчання: витоки / О. М. Маркова, С. О. Семеріков, А. М. Стрюк [Електронний ресурс]. // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2015. — Т. 46, вип. 2. — С. 29-44. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_46_2_6
6. Морзе Н. В. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень [Електронний ресурс]/ Н. В. Морзе, О. Г. Кузьмінська// ІКТ в освіті, дослідженнях та індустріальних додатках: інтеграція, гармонізація та трансфер знань. – 2011. – №9. – С. 20-29. — Режим доступу:http://elibrary.kubg.edu.ua/865/1/N_Morze_O_Kuzminska ICTSODID_9.pdf

7. Сайт Жалдака Мирослава Івановича [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zhaldak.npu.edu.ua/prohramnyi-zasib-gran/3-gran-3d>. — Назва з екрана.

ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ В ОСВІТНІХ ОКРУГАХ

*Вознюк Алла Вікторівна, завідувач кафедри психології Комунального закладу
«Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Сумської обласної
ради, доцент, кандидат психологічних наук*

Актуальність теми інновації. Актуальність зазначеної проблеми обумовлена, на наш погляд, у першу чергу тим, що діяльність одного освітнього округу забезпечується педагогічними працівниками освітніх організацій, різних за статусом, видом та напрямом діяльності тощо. Одним з важливих факторів успішної співпраці даних фахівців є вдало організоване управління педагогічними працівниками, що вимагає від керівника не лише здійснення ефективного функціонування освітнього округу в цілому, але й налагодження конструктивної співпраці між всіма педагогічними працівниками для успішного виконання визначених завдань освітнього округу. Саме тому, ціліспрямована підготовка керівників до управління педагогічними працівниками в умовах діяльності освітніх округів є актуальною та потребує детально вивчення.

Аналітичний огляд літератури показав, що у працях М. Віднічук, Н. Воробей, О. Григор'євої, В. Громового, В. Джалілова, П. Кульпіна, Н. Криволапчук, Н. Мельник, В. Мелешко, І. Осадчого, В. Проскурніна, О. Святенко, С. Сологуба та інших дослідників вивчено проблему створення та функціонування освітніх округів, але в них не відображено особливостей психологічної допомоги керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

Мета і завдання, на вирішення яких спрямована інновація. Мета інновації – надати психологічну допомогу керівникам щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах у системі післядипломної педагогічної освіти.

Завдання інновації:

1) глибоке засвоєння керівниками знань про специфіку функціонування освітніх округів та усвідомлення ними ролі й значення роботи з педагогічними працівниками в даних об'єднаннях;

2) оволодіння керівниками новими знаннями щодо інноваційного підходу до управління педагогічними працівниками в освітніх округах;

3) оволодіння керівниками первинними вміннями та удосконалення управлінського досвіду щодо управління педагогічними працівниками за рахунок вдалого підбору сучасних форм і методів, враховуючи при цьому основні етапи даного процесу та напрям діяльності освітнього округу.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. На основі аналізу наукової літератури та теоретичного вивчення проблеми нами було визначено освітній округ як добровільне об'єднання організацій (незалежно від їх підпорядкування, типу і форм власності) на певній території, яке виступає дієвим механізмом забезпечення максимально повних освітніх послуг для формування конкурентоспроможної особистості, мобільної на ринку та спроможної навчатися впродовж життя.

Стратегічна мета діяльності освітнього округу, на нашу думку, має складатися з двох основних напрямів, перший з яких передбачає здійснення організації для надання якісних освітніх послуг, враховуючи всі потенційні ресурси, а другий – створення умов для розширення професійних можливостей та особистісно-професійного зростання педагогічних працівників. Лише пропорційне врахування та вчасна реалізація відповідних

напрямів буде сприяти як ефективному функціонуванню освітнього округу в цілому, так і всебічному розвитку особистості учня зокрема.

Теоретичний аналіз проблеми створення й функціонування освітніх округів, вивчення досвіду роботи опорних шкіл й суб'єктів освітніх округів дозволяють виокремити низку психолого-управлінських проблем, які доречно об'єднати у три блоки: блок проблем, стосується управління освітнім округом в цілому; блок проблем, відображає специфіку управління педагогічними працівниками в освітньому окрузі; блок проблем, пов'язаний з якісною організацією навчально-виховного процесу в освітньому окрузі.

На підставі визначення сутності освітнього округу, його стратегічної мети та виокремлених психолого-управлінських проблем виникла необхідність у цілеспрямований підготовці керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах у системі післядипломної педагогічної освіти.

З метою визначення переважаючої форми підвищення кваліфікації для керівників щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах нами було проведено опитування серед слухачів (категорія керівних кадрів) бази Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

В процесі аналізу відповідей керівників освітніх організацій на питання «Яка форма підвищення кваліфікації є для Вас найбільш прийнятною?» були отримані такі дані (рис. 1). Переважна кількість респондентів (59,4%) вважає найефективнішою стандартну очно-дистанційну форму, яка дозволяє за максимально короткий термін отримати посвідчення про проходження курсів підвищення кваліфікації.

Приблизно третина опитаних керівників освітніх організацій (29,6%) наголошує на важливості запровадження проблемно-тематичних курсів за очно-дистанційною формою, які спрямовані на цільову аудиторію за визначеною проблематикою. Це дозволяє зробити припущення про те, що дані керівники освітніх організацій більшою мірою відповідально підходять до проходження курсів підвищення кваліфікації.

Слід наголосити на тому, що у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти вироблений чіткий алгоритм запровадження проблемно-тематичних курсів **за очно-дистанційною формою:**

- збір та обговорення на Методичній раді факультету підвищення кваліфікації запропонованих тематик проблемно-тематичних курсів з врахуванням їх актуальності та доцільності запровадження згідно нормативних документів;
- проведення навчального семінару на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для методистів районних відділів освіти щодо обґрунтування доцільності запровадження на наступний навчальний рік нових проблемно-тематичних курсів з означених тематик;
- вивчення результатів запитів керівників освітніх організацій з кожного районного відділу освіти та визначення переважаючих тематик проблемно-тематичних курсів;
- затвердження Вченою радою Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти планів проблемно-тематичних курсів з обраних тематик.

Лише незначна кількість респондентів виокремлюють дистанційну (7,3%), очну (2,8%), накопичувальну (0,9%) форми курсів підвищення кваліфікації. Даний вибір керівників освітніх організацій можна пояснити тим, що з одного боку, керівники віддають перевагу проходженню курсів підвищення кваліфікації без відриву від виробництва (дистанційна та накопичувальна форми), а з іншого боку – розуміють важливість у безпосередньому отриманні новітніх знань та первинних вмінь. Привертає увагу той факт, що очно-дистанційну за кредитно-модульною системою та експрес-курси керівники освітніх організацій взагалі не обирають (по 0,0%).

Отже, наведені дані дозволяють зробити висновок про те, що, з одного боку, вибір форми підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій переважно носить формальний характер, а з іншого – без врахування специфіки освітньої організації, в яких

здійснюють управлінську діяльність керівники (тип освітньої організації, місце знаходження освітньої організації тощо).

Отже, за результатами проведеного моніторингу серед керівників освітніх організацій Сумської області та у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 777 «Про затвердження положення про освітній округ», листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.01.2011 № 1/9-48 «Про мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу» було запроваджено на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проблемно-тематичні курси за очно-дистанційною формою «Психолого-організаційні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах».

З метою надання методичної допомоги керівникам освітніх організацій за означеної проблемою та, як результат проведення проблемно-тематичних курсів нами було розроблено навчально-методичний посібник – «Управління педагогічними працівниками в освітніх округах: психолого-організаційні аспекти».

Навчально-методичний посібник складається з трьох розділів.

У першому розділі представлено теоретичні відомості з проблеми **«Психолого-організаційні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах»**, а саме: сутність створення та функціонування освітнього округу; психологічні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах, які стосується загальної характеристики складових даного процесу (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників); зміст і структура психологічної готовності керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах. Цей розділ включає 7 тем.

У другому розділі розкрито теми семінарських (тренінгових) занять. В основу семінарських (тренінгових) занять для психологічної допомоги керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах покладено технологічний підхід, який розроблено на базі лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України доктором психологічних наук, професором Л. Карамушкою [9].

Згідно з технологічним підходом, кожна тема семінарських (тренінгових) занять передбачає наявність трьох компонентів.

Зокрема, змістовно-смысловий компонент полягає в оволодінні новими знаннями, які визначають сутність та специфіку функціонування освітніх округів, розкривають психолого-організаційний зміст управління педагогічними працівниками в освітніх округах, розглядають сутність та мету здійснення основних складових управління педагогічними працівниками в освітніх округах (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників).

У діагностичному компоненті встановлюється рівень знань та ступінь управлінського досвіду щодо основних критеріїв, які впливають на успішне функціонування освітніх округів, а також здійснюється аналіз усвідомлення керівниками освітніх організацій проблем, які виникають під час окремих складових управління педагогічними працівниками в освітніх округах (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників) та ступінь готовності керівників до їх вирішення.

Завдання корекційно-розвивального компоненту спрямовані на розвиток первинних вмінь та удосконалення управлінського досвіду щодо утворення й специфіки функціонування освітніх округів, організації успішної взаємодії між всіма суб'єктами

освітнього округу, розробки програми управління педагогічними працівниками в освітніх округах як в цілому так і за окремими його складовими.

Реалізація змістовно-сміслового, діагностичного та корекційно-розвивального компонентів кожної з тем семінарських (тренінгових) занять здійснюється за допомогою спеціальних методів: а) проблемно-пошукових (спрямованих на постановку та вирішення проблем та проблемних ситуацій); б) інформаційних (спрямованих на отримання додаткової, уточнюючої інформації, необхідної для вирішення проблем).

Особливо важливу роль в реалізації компонентів відведено спеціальним інтерактивним технікам.

Так, наприклад, інформаційно-смісловий компонент реалізується за допомогою таких технік: мультимедійна презентація (презентація загального дизайну, визначення мети, структури та основних завдань тренінгу); міні-лекції з використанням мультимедійної презентації; заповнення індивідуальних аркушів з наступним груповим обговорення (розкриття змісту основних понять теми); метод незавершених речень (з подальшим груповим обговоренням); групова дискусія; метод «мозкового штурму» (групова робота, робота в малих групах); робота в парах (з подальшим груповим обговоренням).

Діагностичний компонент впроваджується за допомогою таких технік: виконання індивідуального завдання (рефлексивне, проблемне); виконання творчого завдання (індивідуальна робота, робота в малих групах); робота в парах; спостереження; заповнення анкети «Оцінка ефективності проблемно-тематичних курсів».

Корекційно-розвивальний компонент полягає у використанні таких технік: аналітична робота в малих групах; міжгрупове обговорення (представлення робочими групами результатів виконання певних завдань; постановка уточнюючих та проблемних запитань; відповіді на поставлені питання тощо); виконання творчих завдань та їх представлення у вигляді схем, малюнків тощо (парна робота, робота в малих групах); аналіз управлінських ситуацій (обговорення реальних проблемних ситуацій та пошук оптимальних варіантів їх розв'язання); побудова індивідуальних програм; рефлексія заняття (індивідуальна; групова).

Третій розділ включає методичне забезпечення контролю знань, в якому представлені тестові завдання поточного контролю знань з кожної вивченої теми, орієнтовний план проведення конференції з обміну досвідом, орієнтовний план розробки творчого проекту, короткий термінологічний словник.

Окрім того, навчально-методичний посібник містить список основної та додаткової літератури, що допоможе слухачам поглибити та закріпити знання з означеної проблеми.

Навчально-методичний посібник призначено для слухачів курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти, керівних кадрів навчальних закладів, викладачів, а також тих, хто бажає підвищити власну компетентність щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

Отримані результати та висновки щодо ефективності запропонованої інновації.

З метою вивчення ефективності запровадження проблемно-тематичних курсів проведено опитування серед слухачів курсів підвищення кваліфікації за допомогою анкети «Оцінка ефективності проблемно-тематичних курсів».

Розпочнемо з аналізу даних, які стосуються оцінки змісту проблемно-тематичних курсів психологічній допомозі керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах. Як свідчать отримані дані, 74,4% опитаних оцінили відповідність проблемно-тематичних курсів психологічній допомозі щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах на «5» балів, приблизно четверта частина опитаних (23,3%) – на «4» бали. І всього 2,3% опитаних учасників проблемно-тематичних курсів оцінили цей показник на «3» бали. Привертає увагу той факт, що ніхто із опитаних не оцінив даний показник на «1» та навіть на «2» бали (рис. 2). Це є дуже високою ознакою того, що проблемно-тематичні курси,

запропоновані керівникам, дійсно відповідають за суб'єктивним критерієм оцінки учасників змісту психологічній допомозі щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

Щодо стосується аналізу найбільш актуальних питань змісту проблемно-тематичних курсів було встановлено, що до них опитані слухачі віднесли такі питання: «Створення моделі освітнього округу, враховуючи всі суб'єкти округу», «Особливості створення Ради округу», «Алгоритм проведення індивідуальної співбесіди з педагогічними працівниками», «Побудова професіограми педагогічного працівника», «Визначити методи заохочення педагогічних працівників до особистісно-професійного зростання» тощо.

Щодо найменш актуальних питань змісту проблемно-тематичних курсів, то більшість опитаних відповіли, що їм «сподобалось все», але були висловлювання, які можна згрупувати у два основні блоки питань. Це знаходило своє відображення в таких відповідях: по-перше – «дуже важко здійснити самоаналіз управлінської діяльності і дати собі об'єктивну оцінку», а по-друге – «розробити програму здійснення основних складових управління педагогічними працівниками, враховуючи всі суб'єкти освітнього округу та контингенту працівників у ньому».

Що стосується успішності вирішення управлінських проблем щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах, то в процесі аналізу відповідей слухачів на питання анкети «Які проблеми управління педагогічними працівниками в освітніх округах були задоволені Вами під час запровадження проблемно-тематичних курсів?» були отримані переважно відповіді типу «Можливість винесення актуальних проблем мого навчального закладу на спільне обговорення з метою отримання компетентної допомоги у їх вирішенні», «отримав можливість оцінити свою управлінську діяльність по відношенню до підлеглих», «набув первинних вмінь об'єктивно оцінювати свою управлінську діяльність та визначати шляхи її вдосконалення», «мав нагоду оцінити свої можливості щодо управління педагогічними працівниками, враховуючи низку чинників», «можливість «відкритого» спілкування з колегами та фахівцями з означеної проблеми» тощо. Як бачимо, отримані відповіді слухачів були переважно спрямовані на якісний самоаналіз власної управлінської діяльності та на отримання практичного досвіду для вирішення означених проблем.

Далі проаналізуємо відповіді слухачів щодо ефективності проблемно-тематичних курсів в цілому. Отримані результати дають підстави стверджувати, що переважна більшість (62,5%) слухачів вважають проблемно-тематичні курси ефективним для них, приблизно третина опитаних (29,2%) визначає дуже ефективними. У свою чергу, 8,3% слухачів оцінюють запропоновані проблемно-тематичні курси як достатньо ефективним. Разом із тим, жоден слухач не оцінив проблемно-тематичні курси як мало ефективний та неефективний

Рис. 3. Ефективність проблемно-тематичних курсів в цілому

Отже, результати проведеного опитування засвідчили ефективність запроваджених проблемно-тематичних курсів, що дає можливість зробити висновок про доцільність їх використання для психологічної допомоги керівникам щодо успішного управління педагогічними працівниками в освітніх округах та подальшого впровадження у процес підвищення кваліфікації керівних кадрів.

Література

1. Вознюк А.В. Психолого-організаційні особливості управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць / голова ред. колегії збірника Н.Є. Завацька. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – № 1(33). – С. 117–123.

2. Вознюк А.В. Аналіз психолого-організаційних проблем управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Науковий вісник Херсонського

державного університету : Серія: Психологічні науки: Випуск 1. – Том 2. – Херсон, вид. дім «Гельветика», 2014. – С. 111–116.

3. Вознюк А.В. Сутність освітніх округів та специфіку управління педагогічними працівниками в умовах діяльності даних об'єднань / А.В. Вознюк // Молодий вчений : наук. журн. – Херсон: Гельветика, 2015. – № 7(22). – С. 104–107.

4. Вознюк А.В. Специфіка використання інтерактивних технік для психологічної допомоги керівникам освітніх організацій щодо успішного управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Організаційна психологія. Економічна психологія : науковий журнал / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2015. – № 1. – С. 50–60.

5. Вознюк А.В. Умови формування психологічної готовності керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць ДВНЗ «Запорізький національний університет» та Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткаліч. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – № 2(8). – С. 43–48.

6. Вознюк А.В. Модель психологічної підготовки керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2015. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2015. – Вип. 42. – С. 44–48.

7. Положення про освітній округ. Постанова Кабінету міністрів України від 27.08.2010р. № 777. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>

СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО НА ЗАСАДАХ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ТА ШКОЛИ, ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ

Фролова Тетяна Іванівна, директор Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Лебединської міської ради Сумської області

В Україні проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку набула особливої гостроти. Тому одним з основних завдань сучасної школи є створення освітнього середовища для розвитку здорової дитини.

Аналіз статистичних даних Міністерства освіти і науки України свідчить про те, що 20% дітей, які приходять до 1-го класу загальноосвітнього навчального закладу, мають проблеми зі здоров'ям. А у випускних класах проблеми зі здоров'ям мають уже 80-85 % учнів. Серед багатьох причин «шкільного стресу» найголовнішими називають навчальне перевантаження школярів, недостатню психологічну компетентність учителів, недотримання психологічних вимог до організації навчально-виховного процесу. Причини погіршення стану здоров'я учнів під час навчання у школі найчастіше мають не лише об'єктивний характер (фінансування, матеріально-технічне забезпечення, харчування тощо), але й обумовлюються суб'єктивними чинниками [3, с.5].

У духовному плані серед більшості дітей та молоді спостерігається невміння і небажання визначати життєві цілі, у свідомості відбувається девальвація загальнолюдських і національних цінностей. Актуальними є проблеми культури спілкування, соціальної адаптації. Внаслідок морально-психічної деградації серед школярів та молоді поширюється куріння, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, венеричні захворювання та ВІЛ-інфекція, помітно зростають злочинність, проституція,

схильність до суїциду. Все більшої кількості молоді та підлітків стає властива девіантна поведінка [6, с.19-20].

Висвітленню сутності проблем здоров'я та різних аспектів здорового способу життя присвячені дослідження філософів, медичних працівників, соціологів, вчених М.М. Амосова, Г.А. Апанасенка, І.І. Брехмана, Е.Г. Булича, В.І.Войтенко, Л.П. Сущенко; психолого-педагогічні дослідження Т.Є.Бойченко, Т.В. Воронцової, О.І. Вашенко, І.І. Волкової, О.Д. Дубогай, О.О. Єжової, В.М. Оржиховської, В.С. Пономаренко, С.О. Свириденко, О.О. Шолохової.

Школи, які піклуються про здоров'я як своїх учнів, так і членів педагогічного колективу, сьогодні – не рідкість. Проте якнайповніше ця діяльність реалізується у тих навчальних закладах, які визначили себе як Школи сприяння здоров'ю та за сукупністю ознак занесені до мережі таких шкіл – районної (міської), обласної чи національної. Проблеми створення сучасного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю присвячені праці вчених та педагогів Л.О. Ісаєвої, С.В. Кириленко, Є.М. Павлютенкова, В.П. Сергієнко, Н.І. Сизоненка, А.О. Бендик, О.І. Руденко та ін.

Усвідомлюючи важливість завдань, пов'язаних із вихованням в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психологічного здоров'я, Лебединська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 Лебединської міської ради Сумської області впроваджує сучасну модель навчального закладу Школи сприяння здоров'ю.

Відповідно до Концепції Школи сприяння здоров'ю, Програми розвитку навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю було створено модель (Додаток 1), розроблено структуру, визначено основні завдання, а саме:

- створення ефективної системи управління здоров'язбережувальним організаційно-педагогічним, матеріально-технічним, санітарно-гігієнічним процесом з урахуванням індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу;
- підвищення рівня фізичного, духовного здоров'я, психологічної комфортності та соціального благополуччя дітей та учнівської молоді шляхом пріоритетності здорового способу життя як основного чинника відновлення здоров'я;
- проведення дослідницької валеологічної роботи, ресурсне забезпечення валеологічної інновації (матеріально-технічне, кадрове, фінансове, науково-методичне);
- створення механізму взаємодії між учасниками педагогічного процесу щодо досягнення генеральної мети;
- формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти і самоактуалізації. (Додаток 2)

Реалізація поставлених цілей здійснювалася за умови узгодженої роботи всіх підрозділів Школи сприяння здоров'ю: управлінського, науково-методичного, навчально-виховного, медико-психологічного, громадсько-педагогічного, інформаційного.

Базою оздоровчої програми школи стала систематична діагностика, що охоплює всі вікові групи дітей. У програму діагностики включено визначення параметрів, що характеризують рівень здоров'я, фізичний і психічний розвиток, працездатність, динаміку функціонального стану, ступінь адаптації й тривожності школяра.

При оцінці стану здоров'я учнів використовуються конкретні показники соматичного, фізіологічного, фізичного, психічного, психосоматичного, духовно-морального здоров'я. Оцінка функціонального стану організму школярів у динаміці навчального року поряд з аналізом успішності дозволяє визначити ефективність різних форм навчання. Це допомагає скорегувати освітній процес у відповідності із можливостями учнів. Для одержання відомостей про несприятливі для здоров'я чинники проводяться перевірки матеріально-технічного й санітарно-гігієнічного стану школи із залученням фахівців, контроль за організаційно-педагогічною й методичною діяльністю.

Результати діагностики є «відправним» пунктом для заходів організаційного характеру. За результатами діагностики оформляються рекомендації як самому школяреві, так і батькам, учителям. Систематичне відстеження результатів дозволяє побачити динаміку зміни особистісних характеристик учня за певний період часу; дає розуміння закономірностей вікового розвитку кожної дитини; допомагає оцінити успішність проведених корекційних заходів; сприяє створенню оптимальних умов для формування психічно зрілої особистості, орієнтованої на розвиток здібностей і потребу в самореалізації.

Щороку проводиться моніторингове дослідження рівня рухової активності як провідної детермінанти формування здорового способу життя дітей і молоді, яке здійснюється у два етапи методом анкетування школярів.

Результати дослідження показали, що значна частина учнів приділяє мало часу іграм на свіжому повітрі, вільний час проводить за виконанням домашніх завдань та за комп'ютером, відчуває втому, не приділяє уваги загартовуванню організму. Серед школярів старших класів проводиться анкетування, що дозволяє виявити відношення учнів до шкідливих звичок. Дані анкетування узагальнюються шкільними психологами й обговорюються з педагогічними працівниками.

Усі ці показники включаються в моніторинг стану здоров'я школярів – тобто систему динамічного спостереження за станом здоров'я на основі комплексних медичних і психофізіологічних обстежень різних контингентів дітей. Аналіз стану здоров'я учнів 1-11-х класів за даними поглибленого медичного огляду за 2012-2015 навчальні роки показав, що значний відсоток учнів займається в основній групі здоров'я (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл учнів за групами здоров'я

Навчальний рік	Групи здоров'я			
	Основна група (1)	Основна група (2)	Підготовча група	Спеціальна група
2012-2013 н. р.	48,1 %	11,5 %	32,2 %	8,2 %
2013-2014 н. р.	60,1 %	10,1 %	23,1 %	6,7 %
2014-2015 н. р.	69,5 %	7,2 %	18 %	5,3 %

У структурі захворювань на першому місці вади органів зору; на другому місці патологія кістково-м'язового апарату за рахунок порушень постави; на третьому – хвороби органів травлення та інфекційні захворювання за рахунок вірусів (таблиця 2).

Таблиця 2

Облік дітей диспансерної групи

Рік	Усього дисп. дітей	Опорно-рухов. апарат	Органи зору	Захворювання ЛОР	Неврологічні захворювання	Кардіологічні захвор.	Алергічні захворювання	Інфекційні захворювання	Гастроентерологічні	Урологічні захворювання	Захворювання органів	Захв. ендокринної	Інші
2013	102	21	23	5	6	5	4	11	15	2	2	3	5
2014	96	20	21	8	6	4	4	8	11	2	2	3	7
2015	85	18	19	4	4	4	3	7	12	4	2	1	7

Інформація, що збирається в процесі валеологічного моніторингу, містить:

- особисті (індивідуальні) результати об'єктивних тестів;
- характеристику соціально-економічного статусу родини;
- санітарно-гігієнічну й медико-педагогічну характеристику умов навчання;
- екологічну характеристику стану навколишнього середовища в мікрорайоні.

Школа широко пропагує свій досвід роботи, особливостями якого є: визнання пріоритету навчально-виховної роботи на здоровий спосіб життя; гуманізація взаємин учасників освітнього процесу, забезпечення психологічного мікроклімату; становлення в учнів цілісного світогляду, здоров'язбережувальної, комунікативної та соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності; послідовне формування культури здоров'я педагогів як необхідної умови розвитку позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Зокрема на базі навчального закладу у травні 2016р. успішно був проведений обласний науково-практичний семінар для методистів біології, основ здоров'я, здоров'язбережувальної діяльності управлінь, відділів освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів, керівників методичних об'єднань учителів основ здоров'я з питання «Здоров'я збережувальний простір навчального закладу» (Додаток 3).

Досвід Школи сприяння здоров'ю свідчить про те, що щороку в навчальному закладі реалізується комплекс заходів медико-соціально-психологічного захисту: проводиться комплексна оцінка стану здоров'я учнів, працівників школи на базі диспансерного обстеження; здійснюється подальший аналіз змін у стані здоров'я із врахуванням вікових і статевих особливостей учнів, проводиться порівняльна оцінка інтегрованих показників здоров'я учнів, визначаються групи здоров'я, складаються паспорти здоров'я; впроваджуються нетрадиційні форми уроків, корекційна робота на уроках, елементи етики, валеології, екології, а також індивідуальні форми роботи (бесіди, спілкування тощо). У школі пильна увага з боку педагогів і адміністрації звертається на питання регламентації навчального матеріалу, створення й підтримки сприятливого психологічного мікроклімату й у процесі навчання, і в позаурочний час.

Як ми переконалися, пріоритетним методом збереження й зміцнення здоров'я дітей і підлітків є раціональне використання різноманітних засобів і форм фізичного виховання при оптимальній руховій активності, що відповідає науково обґрунтованим гігієнічним нормативам залежно від статі й віку. Для зняття статичної напруги школярів під час навчальних занять проводяться фізкультхвилинки на уроках, динамічні паузи (музичні, танцювальні, ігрові). Крім вищезгаданих способів підвищення рухової активності учнів проводяться ігрові перерви з музичним супроводом. У навчальний процес включені «валеологічні години» у вигляді оздоровчих ігор, психогімнастики, тренінгові й релаксаційні техніки саморегуляції; активно використовуються методи фізкультурно-оздоровчої роботи (заняття в спортивних секціях, спортивні змагання, Дні здоров'я й т.д.).

В освітньому процесі однією з найбільш значимих здоров'язбережувальних технологій педагоги, психологи й гігієністи вважають індивідуальний підхід до навчання школярів [1, С.65; 2; 4, С.11]. Педагоги Школи сприяння здоров'ю Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 використовують різноманітні форми й способи здійснення диференціації: індивідуальне дозування й розподіл навчального навантаження, визначення відповідним індивідуальним можливостям рівня, що вчиться, складності завдань у межах стандартних і підвищених вимог тощо. Індивідуальне дозування обсягу навчального навантаження й раціональний розподіл її в часі досягається завдяки застосуванню гнучких варіативних форм побудови системи навчального процесу.

У своїй діяльності педагогічний колектив активно використовує різноманітні **здоров'язбережувальні технології, зокрема:**

- медико-гігієнічні (навчання учнів навичок самоконтролю та самодіагностики, збалансоване гаряче харчування, здійснення моніторингу захворюваності);

- фізкультурно-оздоровчі (здійснення моніторингу рухової активності, ранкова зарядка, робота спортивних гуртків та секцій, рухливі ігри під час перерв, розвиток основних фізичних рухових здібностей на уроках фізичної культури);
- екологічні (туристичні походи на природу, валеологічні екскурсії, тематичні екскурсії, виготовлення годівниць та шпаківень, робота на пришкольній ділянці, екологічні десанти);
- технології безпечної життєдіяльності (вивчення предмету «Основи здоров'я»; інструктажі з техніки безпеки; наявність аптечок, засобів пожежогасіння, плану евакуації зі шкільної будівлі; проведення Дня цивільного захисту у школі).

Як зазначає Сергієнко В.І., Школа сприяння здоров'ю є відкритою педагогічною системою, вільною від догматів і чутливою для прогресивних інновацій [5, с. 24]. Серед інноваційних оздоровчих технологій для дітей молодшого шкільного віку слід виокремити: фітболгімнастику, пальчикову (вправи, ігри, картинки), дихальну та звукову гімнастику, психогімнастику (вправи, ігри, етюди, пантоміми) тощо. Регулярні вправи, що сприяють розробці дихання, реалізують профілактику захворювань дихальних шляхів, учать правильно дихати. Як приклад, впровадження учителями початкових класів елементів досвіду О.Д. Дубогай (доктора педагогічних наук, професора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова). За цією методикою вчителі на уроці постійно стежать за своєчасною зміною статичної напруги під час письма та читання, забезпечують зміну різних видів навчальної діяльності, використовують наочність із урахуванням вимог гігієни. При розсаджуванні учнів за парти вчителі враховують стан здоров'я, зріст, психологічну сумісність, провідний тип мислення, розумові здібності, створюють умови для того, щоб кожна дитина почувалася зручно і комфортно. Під час письма та читання використовують мішечки із морською сіллю.

Як показала практика, досить ефективним є впровадження у процеси життєдіяльності дитини оздоровчих технологій терапевтичного спрямування, до яких відносяться: арттерапія, піскова терапія, казкотерапія, ігрова терапія, сміхотерапія; музична терапія; кольоротерапія, тощо. У щоденному житті дитини використовуються різноманітні оздоровчі технології. Розпочали впровадження музикотерапевтичної педагогіки «ПіснеЗнайка», яка заснована на лікувально-оздоровчих властивостях музики, пісні, сприяє психоемоційній корекції людини, гармонізації особистості та міжособистісних стосунків.

У практику школи ввійшли щосеместрові «Дні здоров'я», класні години «За здоровий спосіб життя», лекції, години спілкування, бесіди із запрошенням шкільної медичної сестри, лікарів ЦРЛ, психолога й інших фахівців з метою профілактики вживання психоактивних речовин, пропаганди здорового способу життя. Такі активні форми організації дозвілля учнів як конкурси, вікторини, фізкультурно-масові заходи сприяють вихованню ставлення учнів до свого здоров'я як найважливішої особистої й суспільної цінності. Найважливішою ланкою виховної системи школи є шкільне самоврядування, розвиток якого допомагає учням відчувати себе організаторами свого життя в школі, сприяє прищеплюванню навичок культури спілкування, уміння жити в колективі, що є важливим у самостійному житті людини поза стінами школи (Додаток 4).

У результаті реалізації програми Школи сприяння здоров'ю у Лебединській загальноосвітній школі I-III ступенів №3 було створено банк даних на кожного учня про його фізичне, психічне, моральне здоров'я; підвищилася імунна реактивність і знизилась захворюваність учнів, викликана вірусними інфекціями. Внаслідок покращення психологічного мікроклімату в учнівському, педагогічному колективах зросла стійкість учасників навчально-виховного процесу до дії стресових подразників, знизився рівень психічних розладів. У результаті профілактичних і корекційних заходів зменшилася кількість дітей з порушенням постави, сколіозами.

Школа сприяння здоров'ю стала інформаційним центром для шкіл міста по використанню здоров'язбережувальних технологій, навчанні й формуванню здорового способу життя в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Отже, створена у навчальному закладі модель Школи сприяння здоров'я ефективно працює. Доказом цього стала перемога Лебединської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 в ІІ (обласному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу «Школа сприяння здоров'ю» у номінації «Загальноосвітній навчальний заклад» у 2012 році.

У Сумській області впроваджуються освітні превентивні проекти. Визначені базові загальноосвітні навчальні заклади, які входять до мережі «Шкіл, дружніх до дитини», серед яких обрана й наша школа.

Для реалізації даного проекту педагоги навчального закладу пройшли відповідне навчання: заступник директора з виховної роботи пройшла навчання у м. Києві з методики викладання тренінгового курсу для молоді «Захисти себе від ВІЛ» за програмою «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» за сприяння Всеукраїнської громадської організації «Дитячий фонд Здоров'я через освіту»; вчитель фізичної культури пройшов навчання у м. Миргороді на тренінгу для інструкторів проекту «Fair-Play – Чесна Гра» за сприяння Німецького товариства міжнародного співробітництва; вчитель початкових класів пройшла експрес-курси з превентивної освіти «Шкіл, дружніх до дитини» в Сумському ОШПО для вчителів початкових класів, які викладатимуть курс «Основи здоров'я»; шкільний практичний психолог пройшла підготовку як педагог-тренер із методики викладання курсу «Захисти себе від ВІЛ» на засадах розвитку життєвих навичок; педагог-організатор пройшла навчання з підготовки педагогів-тренерів – координаторів базових навчальних закладів з організації та проведення інтерактивної навчальної виставки з питань репродуктивного здоров'я, профілактики ВІЛ/СНІДу та ПСШ серед молоді «Маршрут безпеки», яка активно впроваджується у нашій школі та до якої постійно долучаємо учнів навчальних закладів міста.

За даними моніторингу, який проводився навчально-методичною підсистемою, аналітико-діагностичними спостереженнями медико-психологічної служби та внутрішньошкільного контролю, створені у навчальному закладі моделі Школи сприяння здоров'я та Школи, дружньої до дитини забезпечують успішну реалізацію освітніх превентивних проектів, створюють простір для творчого пошуку нових ідей, спрямовують на прогнозоване оновлення діяльності школи, сприяють зростанню статусу навчального закладу, рівню компетентності та професіоналізму педагогів, дозволяють об'єднати досягнення науки та передового педагогічного досвіду для розв'язання актуальних проблем сучасної школи щодо створення безпечного освітнього простору та здоров'язбереження школярів (Додаток 5 – електронний носій).

Отже, Школа сприяння здоров'ю, Школа, дружня до дитини, – це навчальний заклад майбутнього, в якому збереження та зміцнення здоров'я дитини є наріжним каменем його діяльності, це школа педагогічної підтримки і захисту дитини, її фізичного, психічного, духовного здоров'я, яка створює для учасників навчально-виховного процесу здоров'язбережувальний освітній простір.

Література

1. Бережна Л. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю / Л. Бережна // Управління школою. – 2007. – №19–21. – С. 63–66.
2. Бойченко Т. Алгоритм здоров'ятворення особистості / Т. Бойченко // Біологія і хімія в школі. – 2010. – № 3. – С. 20–22.
3. Волкова І. Здоров'я школярів – взаємодія лікарів, педагогів, психологів / І. Волкова // Практика управління закладом освіти. – 2009. – №12. – С. 5–6.
4. Оржеховська В. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я / В. Оржеховська, О. Єжова // Педагогіка і психологія. – 2009 – №4 (69). – С. 5–17.

5. Сергієнко В. Запровадження в навчальний процес моделі Школи культури здоров'я / В. Сергієнко // Практика управління закладом освіти. – 2009. – №12. – С. 23–28.
6. Якою бути школі сприяння здоров'ю. Нормативні та науково-методичні матеріали / Автор та упоряд. В. Успенська – Суми: ОІППО. 2010. – 80 с.

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.

*Устинова Наталія Валентинівна, директор Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради Херсонської області*

*Равкіна Олена Ігорівна, заступник директора Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради Херсонської області*

Постановка проблеми в загальній формі і обґрунтування її актуальності. Сьогодні неможливо уявити якісне керівництво сучасним навчальним закладом без використання інформаційних та комунікаційних технологій (далі - ІКТ). Саме комунікації вносять до процесу управління надзвичайно важливий компонент – мобільність, гнучкість, доступність з будь-якого місця, де в керівника виникла потреба втрутитися в процес управління навчальним закладом [6]. *При цьому слід сказати, що така потреба в майбутньому буде виникати все частіше, оскільки:*

- управлінські процеси протікають все швидше;
- час реакції на зовнішні та внутрішні збурення повинен зменшуватися;
- обсяг інформації, потрібної для управління, постійно збільшується;
- вага ухваленого рішення збільшується пірамідою управління і досягає свого максимуму в керівника.

Тому потреба використання в діяльності керівника навчального закладу всіх нових досягнень управлінської думки та всіх можливостей сучасних інформаційних технологій (далі - СІТ) не викликає сумніву.

Однією з таких технологій є «хмарна технологія», що останнім часом набуває все більшої популярності завдяки певним своїм особливостям.

Метою статті є дослідження переваг використання «хмарних технологій» в адміністративній діяльності керівника навчального закладу. Слід наголосити, що адміністративна діяльність керівника взагалі досить сильно регламентується законами України, підзаконними нормативно-правовими актами нижчого рівня, директивними документами. Тому основний виклад буде присвячено саме застосуванню СІТ при провадженні цієї діяльності та ухваленні управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень. Запровадження нових підходів в управлінську діяльність практично завжди включає в себе елементи реформування відповідної сфери управління. Різні аспекти загальноуправлінської діяльності та адміністративного менеджменту було викладено в працях В. Новікова та О. Антонюк [2]. І. Лопушинський [5] розглядав державно-управлінські аспекти управління та реформування галузі освіти. Адміністративну діяльність в навчальних закладах як частину управлінської діяльності аналізував М.Черпінський, теоретико-методологічні засади проблем управління загальноосвітньою школою розглядалися Є.Хриковим та О. Адаменко [1]. Використання інформаційних технологій в освіті вивчали В. Заболотний, В. Биков [3] та інші. У той же час аспекти використання саме «хмарних технологій» у діяльності керівника навчального закладу не є достатньо опрацьованими. Саме тому нижче їх розглянемо.

Виклад основного матеріалу. Широке застосування ІКТ в освіті визначається багатьма чинниками [8].

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і нагромадженого технологічного та соціального досвіду людства не лише від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати потрібні знання як сьогодні, так і впродовж життя (lifelong education).

По-третє, активне й ефективно впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти й процесу модернізації традиційної системи освіти.

Одним із видів ІКТ є «хмарні технології». Під «хмарними технологіями» (англ. Cloud Technology) на сьогодні розуміють таку парадигму управління та адміністрування, що передбачає віддалене оброблення та зберігання даних [11]. Слід наголосити, що з моменту виникнення комп'ютерів саме ця технологія лежала в основі їх використання. Потім почали використовувати персональні комп'ютери, проте сьогодні, з появою та широким поширенням мобільних пристроїв та мобільного Інтернету, технологія загального доступу до обчислень та контенту отримала «нове життя». Ця технологія надає користувачам мережі Інтернет-доступ до комп'ютерних ресурсів віддаленого сервера, використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу, а також створення та спільну роботу над документами та проектами.

Хмарні технології можна використовувати для різних цілей, однак, у будь-якому разі, це є інноваційним підходом, що запроваджується в управлінську діяльність. Одним із головних завдань адміністративної діяльності керівника навчального закладу є забезпечення достатньої комунікації між учасниками управлінського процесу, тобто формування інформаційно-комунікаційного простору освітньої діяльності з використанням засобів ІКТ. *Такий простір передбачає не лише переваги, але й певні умови та обмеження в своєму функціонуванні [4]:*

- потреба врахування ієрархії – чіткого розподілу прав на використання даних і участь в управлінських процесах серед адміністративного та викладацького складу;
- відкритий обмін даними – інформація, що є відкритою доступна для всіх учасників управлінського процесу;
- колективне використання даних – кожен учасник управлінського процесу може брати участь у створенні документів відповідно до своєї ролі.
- миттєвий зворотній зв'язок – кожен учасник управлінського процесу отримує право миттєвого з'єднання з іншим учасником або керівником навчального закладу в разі потреби.

Під час формування такого простору можна виокремити певні напрямки діяльності, а саме:

- **методологічний**, що передбачає забезпечення відповідності основних принципів освітнього процесу сучасному рівню ІКТ шляхом розроблення нових управлінських процесів та процедур;
- **технічний**, у межах якого слід передбачити механізми та інструменти швидкого та ефективного запровадження нових програмних і технічних засобів управління;
- **інформаційно-технологічний**, у межах якого потрібно створювати нові підходи до збору, опрацювання, вільного обігу і використання значних масивів інформації та знань;
- **методичний**: основні переваги сучасних інформаційних технологій мають стати головною підтримкою процесу управління навчальним закладом, суттєво

змінити структуру та організацію навчального процесу та відповідної адміністративної діяльності.

«Хмарні технології» та нова парадигма управління навчальним закладом можуть стати інноваційною платформою адміністративно-управлінської діяльності керівника. У межах цієї платформи можна буде створити безліч програм-застосунків, наприклад, «віртуальний кабінет директора школи», «віртуальна вчительська», «методичне об'єднання», «учительський стіл», «кабінет», «адміністративно-господарський підрозділ» тощо.

Додаток «Віртуальний кабінет керівника» може мати в своїй структурі можливість доступу до цих основних блоків, що відповідають структурі діяльності школи:

директор школи - заступник директора з НВР — методичні об'єднання вчителів предметників – власне вчитель

або

директор школи – керівник підрозділу (їдальня, майстерня тощо) – конкретний працівник.

З цього додатку організовується доступ до всіх документів, що генеруються навчальним та управлінським процесами (накази, оголошення, звіти в розрізі років та періодів, навчальні плани, заміни, методичні рекомендації, атестації, олімпіади, конкурси тощо). Інші додатки можуть мати власний функціонал, що відповідає їх місцю в управлінському процесі та завданням, що виконуються певним учасником цього процесу (його роллю).

Водночас створення будь-яких додатків з найкращим функціоналом не дасть змоги запроваджувати інноваційні технології в разі відсутності в користувачів знань та вмінь. Володіння інформаційно-комунікаційними технологіями є безсумнівною перевагою для тих керівників, які бажають працювати творчо та невтомно шукають нові шляхи, форми і методи, щоб підняти професійно-методичний рівень педагогічного колективу на якісно новий рівень.

Як ілюстрацію цього наведемо приклади застосування інструментарію «хмарних технологій» в діяльності Херсонської гімназії №1 Херсонської міської ради [9].

Адміністрація Херсонської гімназії №1 Херсонської міської ради з 2015 року ініціювала участь педагогічного колективу у Всеукраїнському проекті «Хмарні сервіси в освіті» [10], мета якого – розбудова інформаційного простору гімназії. Гімназія забезпечена достатньою кількістю комп'ютерної техніки та підключенням до високошвидкісного Інтернету, тому використання хмарних та мережевих технологій, як локальних так і глобальних, може суттєво поліпшити процес управління навчальним закладом та його ефективність, а з часом і докорінно змінити принципи адміністрування всієї діяльності. Без перебільшення можна стверджувати, що це саме ті технології, що покликані розвантажити керівників та персонал від паперової рутини та безкінечних нарад з окремих управлінських та адміністративних питань.

Один із прикладів – створення та заповнення он-лайн календаря методичних подій, нарад, семінарів, конференцій, батьківських зборів тощо на поточний тиждень або на більш тривалий термін – місяць, семестр чи навчальний рік.

Адміністрація гімназії фіксує в календарі необхідні події, створює повторювані заходи, установлює нагадування. Члени педагогічного колективу (учасники управлінського процесу, користувачі такого календаря), можуть самостійно вносити дати заходів (батьківських зборів, розклад гурткових та факультативних занять, олімпіади тощо). Дані про проведення заходів одночасно надсилаються всім користувачам цього календаря електронною поштою залежно від їхньої визначеної ролі. За допомогою календаря адміністрація гімназії отримує нові можливості для внутрішньошкільного

контролю, відслідковує різні аспекти поставлених завдань, зокрема дати початку і завершення їх виконання, важливість, тривалість, ступінь виконання тощо.

Наступний приклад використання хмарних технологій в адміністративній діяльності – підготовка та проведення педагогічної ради. У листопаді 2015 року адміністрацією гімназії було проведено педагогічну раду на тему: «Створення соціалізуючого середовища Херсонської гімназії №1 засобами освітніх інновацій» [7]. Як інструментарій для її підготовки та проведення було використано можливості хмарного сервісу Office 365.

Першим кроком стало створення Excel-опитувальника для визначення зацікавленості педагогів у темі дослідження. У результаті опитування було сформовано творчі групи відповідно до сфер соціалізації особистості в інтелектуальній діяльності, виборі професії, міжособистісному спілкуванні.

У ході підготовки до заходу було проведено методичний тиждень, під час якого сформовані творчі групи опрацьовували значну кількість теоретичної інформації, відповідно до поставленої проблеми. Для зручного та швидкого доступу до необхідних матеріалів було створено віртуальне сховище в сервісі OneDrive, у якому всю інформацію було чітко структуровано в розрізі тематики, проблематики, мети та завдань педагогічної ради, наукових досліджень у галузі соціалізації особистості. Там також розміщувалися методичні рекомендації щодо застосування цієї інформації.

Під час педагогічної ради творчі групи працювали над створенням спільного он-лайн проекту. *Кожна група, під керівництвом консультантів, мала розробити певний структурний елемент проекту, а саме:*

- визначити мету, завдання та очікувані результати впровадження освітніх інновацій відповідно до обраної сфери соціалізації особистості;
- обрати оптимальні для досягнення поставленої мети освітні інновації;
- створити електронну модель;
- презентувати результати.

Адміністрація гімназії мала можливість спостерігати за роботою груп, оскільки вся комп'ютерна техніка та програмне забезпечення, що були задіяні під час заходу, використовувалися синхронно в межах «хмарних технологій». Можливості Excel-опитувальника було використано й для підбиття підсумків та рефлексії після проведення заходу.

Ще одним напрямком інноваційної експериментальної діяльності педагогічного колективу гімназії з формування ефективного інформаційно-комунікативного освітнього середовища є укладання віртуального щоденника самоосвіти. З 2013 року в Херсонській гімназії № 1 здійснюється дослідно-експериментальна діяльність регіонального рівня «Самоосвіта вчителя як чинник професійного розвитку педагога» [9]. У межах експерименту передбачено заходи, що сприяють підвищенню професійного рівня вчителів: семінари-практикуми, педагогічні ради, науково-практичні конференції та конкурси. Велике значення має також індивідуальна робота вчителя над обраною методичною проблемою.

Створення віртуального щоденника самоосвіти стало можливим завдяки участі у Всеукраїнському проекті «Хмарні сервіси в освіті», про який вже було згадано вище. Щоденник являє собою індивідуальне віртуальне сховище в сервісі OneDrive і розрахований на систематичну роботу щодо наповнення його звітною інформацією.

У щоденнику педагог подає потрібні відомості про себе, окреслює проблеми, які слід поглиблено опрацювати, наводить орієнтовний план-алгоритм роботи з підвищення професійного рівня на кожний рік, визначає форми самоосвіти, яким бажає надати перевагу. Серед джерел самоосвіти, що найбільш популярні серед педагогічного колективу гімназії, – відвідування курсів підвищення кваліфікації, семінарів, консультацій спеціалістів, різні види практичної діяльності (досвіди, експерименти, моделювання, розробка проектів тощо). Звіти-презентації різного гатунку про участь у самоосвітній діяльності вчителів розміщують на відповідних сторінках он-лайн щоденника самоосвіти.

Висновки. Чому використання хмарних технологій є нагальною потребою в адміністративній діяльності керівника навчального закладу? *Можна виокремити кілька причин цього.*

По-перше, у кожного члена адміністрації чи учасника управлінського процесу з часом вибудовується свій перелік процедур і документів під кожне завдання повсякденної діяльності. Унаслідок цього виникає потреба в структуризації даних, швидкому пошуку необхідних документів, проведення аналітичних розвідок тощо.

По-друге, з'являється можливість одночасного доступу до інформації всіх учасників управлінського процесу, що дає змогу організувати спільну роботу над документацією та проектами з іншими учасниками навчально-виховного процесу. Таким чином, внутрішньошкільний корпоративний сайт, створений засобами «хмарних технологій», стає середовищем для ефективного обміну досвідом серед педагогів, а також дозволяє адміністрації закладу швидко вносити потрібні корективи до управлінського процесу, координувати та синхронізувати дії педагогічного колективу.

Серед технологічних переваг «хмарних технологій» слід назвати:

- необмежений обсяг збереження даних, що зберігаються в одному місці;
- доступ до цих даних будь-де і будь-коли з різних пристроїв і за відсутності прив'язки до певного стаціонарного робочого місця;
- забезпечення захисту даних від втрат та відкритість освітнього середовища (виконання багатьох видів навчальної діяльності, таких як контроль, оцінювання, тестування тощо в режимі «он-лайн»);
- зменшення витрат (економія коштів) на обслуговування комп'ютерної техніки та закупівлю програмного забезпечення і його систематичне оновлення порівняно з традиційними інформаційними технологіями.

Позитивними сторонами впровадження хмарних технологій з погляду управлінського процесу та адміністративної діяльності керівника навчального закладу є:

- висока швидкість реагування на зовнішні та внутрішні збурення;
- підвищення інформованості всіх учасників управлінського процесу;
- прозорість діяльності кожного вчителя;
- залучення педагогів до управління навчальним закладом;
- можливість зосередження на стратегічних завданнях діяльності, передавши рутинні завдання на більш низький рівень управління або взагалі автоматизувавши їх.

Серед особливостей запровадження хмарних технологій у навчальний та управлінський процеси слід назвати поліпшений та більш ефективний методичний супровід учителів, а також посилення контролю за виконанням й оновленням документації через автоматизацію та уніфікацію звітності.

Література

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: Монографія / О. Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Антонюк О. Адміністративний менеджмент: етико-методологічні засади / О. Антонюк // Персонал. – 2006. – № 12. – С. 58-65.
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
4. Дурман О. Л. Інноваційна платформа ефективної комунікації в інформаційному просторі освітньої діяльності / О. Л. Дурман. // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Державне управління: проблеми, технології, перспективи». – Донецьк. ДНУУ, 2014. – С. 156-157
5. Лопушинський І. П. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект (навчально-наукове видання). / І. П. Лопушинський, Н. Г. Протасова, В. І. Луговий та ін. - Київ; Львів: НАДУ, 2012. – 456 с.

6. Мігунова І.А. Використання хмарних технологій у процесі управління навчальним закладом / І. А. Мігунова. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/43072/. – Назва з екрану.

7. Софієнко О. В. Офіційний блог / О. В. Софієнко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sofienko.blogspot.com/p/blog-page_20.html.

8. Ставицька І. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті / І. В. Ставицька. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1103>. – Назва з екрану

9. Херсонська гімназія №1 Херсонської міської ради. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://school1.com.ua/vse_pro_shkolu

10. Хмарні сервіси в освіті. Всеукраїнський проект [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://virt-ikt.blogspot.com/2014/09/2014-2017.html>

11. Хмарні технології. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмарні_технології

МОДЕЛЬ УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Зегрюк Микола Еммануїлович, директор Чернівецького ліцею №3 медичного профілю Чернівецької міської ради Чернівецької області

Актуальність проблеми компетентісного підходу у навчанні. Від середини ХХ століття у багатьох країнах світу почали нарікати, що освіта катастрофічно відстає від темпів розвитку науки та виробництва і не забезпечує необхідної якості підготовки фахівця. Дійсно, у процесі традиційного шкільного навчання дії учня спрямовані виключно на виконання вказівок вчителя: засвоєння нового матеріалу, відповідь на запитання вчителя, перегляд навчального фільму тощо, при чому активується реактивне мислення. Але одразу після школи життя вимагатиме від молодого людини умінь виявити ініціативу, прийняти та реалізувати самостійні рішення, спланувати свій час та фінансові витрати. Для цього потрібні принципово інші якості. Тому спочатку у теорії управління та менеджменту, а потім у педагогічній науці сформувалися поняття «компетентність» та «компетенція».

Під компетентністю розуміють здатність людини якісно виконувати певну діяльність згідно з визначеним стандартом. Компетенція – це комплекс знань, навичок, індивідуальних здібностей, стереотипів поведінки та зусиль, що необхідний для успішної, компетентної діяльності. Крім предметних, існують базові (ключові) компетенції, задіяні в усіх формах діяльності [1].

Спроби організувати навчання школярів на підставі компетентісного підходу здійснювалися неодноразово. Французький дослідник механізмів мислення Е. де Боно розробив Програму СоRT (Програма безпосереднього навчання мисленню, 1967), що введена у школах багатьох країн світу в якості обов'язкового предмету. Англійський дослідник у галузі педагогіки та психології Е.Стоунс (1984) зазначав, що існують три головні освітні завдання: формування теоретичних понять, формування практичних навичок та формування умінь розв'язувати проблеми [2]. У педагогіці радянського періоду були розроблені теоретичні засади розвиваючого навчання та узагальнених способів діяльності (П.Я. Гальперин, В.В. Давидов, Н.Ф. Талізін, М.М. Скаткин, І.Я. Лернер та ін.). Але сучасна школа потребує системного компетентісного підходу до організації навчально-виховного процесу в цілому.

Тому, вивчаючи досвід успішних вчителів, американські дослідники розробили концептуальну основу компетентісного навчання(термін «компетенція» вперше

застосував американський психолог Р.Бояцис, 1982), згідно з якою основним критерієм результативності навчання стають не знання й уміння, які учень може продемонструвати за вимогою, а те, чи він здатен самостійно та якісно діяти у реальній ситуації. Це робить цілком обґрунтованою ідею розвантаження навчальних програм та зміщення акценту у навчанні на формування в учнів умінь і навичок самостійної активної діяльності [3].

Основні відмінності традиційного та компетентнісного підходів в освіті [4]:

Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
Провідна ідея: до особистісного успіху призводить нагромадження суми знань, умінь, навичок	Провідна ідея: до особистісного успіху призводить нагромадження досвіду власної діяльності
Розв'язування проблем – засіб закріплення знань, умінь, навичок	Розв'язування проблем – основний зміст і сенс навчальної діяльності
Ознака високого рівня освіченості – здатність доречно оперувати великими обсягами складного за змістом матеріалу	Ознака високого рівня освіченості – широта сфери успішної самостійної діяльності у ситуаціях з високим ступенем невизначеності

Компетентнісний підхід у світовій та європейській освіті стрімко поширюється, а визначення базових (універсальних, ключових) компетенцій стає однією з центральних проблем при оновленні змісту освіти. Наприклад, у ході міжнародного проекту «Визначення та відбір ключових компетенцій», реалізованого Організацією економічного співробітництва та розвитку і Національними інститутами освітньої статистики Швейцарії та США, запропонований наступний набір **загальних компетенцій**:

1) Інструментальні – когнітивні уміння розуміти та використовувати ідеї та міркування; методологічні уміння досліджувати середовище, організувати час, формувати стратегії прийняття рішень та розв'язування проблем; технологічні, інформаційні, лінгвістичні та комунікаційні уміння.

2) Міжособистісні – індивідуальні уміння виражати почуття і ставлення, критично і самокритично мислити; соціальні навички взаємодії та співробітництва, прийняття соціальних та етичних зобов'язань.

3) Системні – поєднання розуміння, ставлення та знання, що дозволяє сприймати ціле та його частини, оцінювати їх місце та роль у системі; планування змін з метою удосконалення існуючих систем та створення нових [3].

Під час симпозіуму Ради Європи з теми «Ключові компетенції для Європи» визначено **перелік ключових компетенцій у термінах активних дій**:

- 1) «Вивчати» - обробляти та впорядковувати знання, розв'язувати проблеми;
- 2) «Шукати» - отримувати інформацію з оточення, експертів, документів;
- 3) «Думати» - критично осмислювати та оцінювати події та явища, виробляти власну точку зору;
- 4) «Співпрацювати» - працювати у групі, домовлятися, долати конфлікти;
- 5) «Починати справу» - включатися у проект, нести відповідальність, організувати роботу;
- 6) «Адаптуватися» - використовувати нові технології та комунікації, долати труднощі, знаходити нові рішення [5].

На думку доктора педагогічних наук, академіка Міжнародної педагогічної академії О.В.Хуторського (2003), у навчально-виховному процесі потрібно приділяти увагу **формуванню таких ключових компетенцій, як**:

- ціннісно-змістові (цінності, цілі та смисли дій, рішення);
- загальнокультурні (морально-етичні засади вчинків, національні традиції, побутові та культурні компетенції);

- навчально-пізнавальні (логіка та методологія навчальної діяльності, планування, рефлексія);
- інформаційні (володіння сучасними засобами інформації та ІКТ);
- комунікативні (знання мов, навички колективної діяльності);
- соціально-трудова (виконання соціальних ролей згідно з правами та обов'язками, професійне самовизначення);
- особистісні (фізичний, духовний та інтелектуальний саморозвиток, емоційна саморегуляція; безпечна життєдіяльність) [6].

В будь-якому разі, за словами французького та європейського політичного діяча Жака Делора, головними завданнями освіти XXI століття є:

- 1) learningtoknow: навчитися знати (професійно-методична компетентність);
- 2) learningtodo: навчитися діяти (компетентність у плані втілення задумів);
- 3) learningtolivetogether: навчитися жити разом (соціально-комунікативна компетентність);
- 4) learningtobe: навчитися бути (компетентність у плані особистості) [3].

Отже, метою даної роботи є визначення шляхів введення компетентнісного підходу у навчально-виховний процес у сучасному освітньому закладі.

Ієрархічні рівні впровадження компетентнісного підходу в освіті. Очевидно, що застосування окремої методики чи технології навчання не може охопити формування усіх компетенцій повною мірою. Тому компетентнісний підхід, будучи інноваційним, вимагає перебудови багатьох складових навчально-виховного процесу і потребує поетапного введення.

Деякі аспекти реалізації компетентнісного підходу у навчанні можуть бути вирішені лише на рівні надшкільних управлінських структур. Це пов'язане з тим, що цілий ряд шкільних знань та умінь вже не є прерогативою певної конкретної професії (як, наприклад, креслення). Тому відбувається поступова заміна традиційних курсів виробничої та обслуговуючої праці на курси «Технологія та дизайн», «Підприємництво» і т.д. [7]

У окремому навчальному закладі компетенції включаються у навчальний процес через педагогічні технології, зміст навчання, стиль життєдіяльності закладу, характер взаємодії між учнями та між учнем і вчителем.

Формування компетенцій закладається у планування роботи навчального закладу на 3-х рівнях [8]:

1. На загальношкільному рівні розробляється структура ключових компетенцій та визначаються способи їх формування.

Оскільки компетентнісний підхід є надпредметним, він не реалізується повною мірою при викладанні будь-якої однієї навчальної дисципліни. Тому формування ключових компетенцій може здійснюватися за **2 напрямками**:

- цілісне навчання певній компетенції (на зразок методик де Боно) на факультативних або гурткових заняттях за затвердженою програмою;
- включення ключових компетенцій нарівні з предметними в організацію навчання основним дисциплінам і розгляд їх формування при цьому як обов'язкових результатів навчання.

2. На рівні методичних об'єднань та предметних кафедр розробляються предметні компетенції даної освітньої галузі.

Цьому сприяє, зокрема, блочно-модульний підхід до організації навчання, що передбачає розробку спеціальних навчальних пакетів-модулів, які включають: організаційно-мотиваційний блок + джерела інформації + завдання та вправи (лабораторні та практичні роботи у природничих науках, дискусії та рольові ігри – у гуманітарних) + узагальнюючі висновки + критерії оцінювання рівня сформованості компетенції.

Цілі навчання у модулі формулюються у вигляді результатів роботи як форм бажаної поведінки: що саме учень повинен продемонструвати по закінченні модуля і за

яких умов (наприклад, при розв'язуванні задач певного типу здійснювати обчислення без калькулятора; самостійно підготувати доповідь із зазначеної теми тощо). Потрібно також виділити час для публічної презентації учнями результатів своєї роботи (або включити цей етап у структуру лабораторних, практичних занять чи семінарів) [1].

3. На індивідуальному рівні (та рівні проблемних творчих груп вчителів) відбувається включення ключових і предметних компетенцій у календарно-тематичне планування та структуру конкретних уроків.

Побудова компетентісно орієнтованого уроку. Структура компетентісно орієнтованих уроків спирається на розуміння ключових компетенцій як «готовності до діяльності»: постановки цілей, планування, оцінки ресурсів (актуалізація власних знань, умінь, соціального досвіду; усвідомлення їх обмеженості та планування заходів з подолання останньої), виконання конкретних дій (отримання інформації, її обробка, створення реального продукту), рефлексії. Тому організація таких уроків має специфічні риси:

1) На етапі постановки цілей і задач уроку вчитель не транслює визначену ціль, а створює умови для колективного вироблення загальної мети уроку та індивідуальних цілей кожної дитини у відповідності з їхніми можливостями та інтересами. Це формує внутрішню мотивацію учнів до активної діяльності: дізнатися, знайти, довести тощо. Ефективним засобом для такого початку уроку є створення проблемної ситуації за допомогою демонстраційного або фронтального експерименту, парадоксу, яскравого прикладу.

2) Якщо самостійна діяльність учнів на традиційному уроці являє собою виконання ними завдань вчителя, то на компетентісно орієнтованому уроці ця робота планується самим учнем як шлях досягнення поставленої мети. Така робота є продуктивною, оскільки її результат (необхідні знання, способи дій, уміння) створюються кожним учнем індивідуально. Завданнями вчителя є надання учням різноманітних засобів навчання, способів діяльності та форм роботи, підготовка матеріалів для закріплення знань та самоконтролю з відповідними вимогами до оцінювання результатів роботи. Частина матеріалів розробляється на диференційованій та індивідуалізованій основі.

3) У структурі традиційного уроку етап рефлексії, зазвичай, відсутній, оскільки провідною була діяльність педагога, а діяльність учнів мала реактивний характер. У компетентісно орієнтованому уроці відповідальність за результат в значній мірі делегована учневі, тому рефлексія необхідна [5]. Вона здійснюється за спеціальними рефлексивними методиками, наприклад:

а) у формі бесіди за питаннями: Що нове дізналися? Чому навчилися? Що вважаєте найважливішим підсумком уроку? Що було найцікавішим на уроці? Що було найважчим на уроці? Що залишилося незрозумілим? Які почуття викликав матеріал уроку? Чи досягли ви власних цілей? Як ми працювали над новою темою? Які джерела інформації були найпереконливішими? Які нові прийоми роботи з інформацією опанували?

б) у формі пропозиції закінчити речення: «Сьогодні на уроці я був здивований..., був вражений..., був засмучений..., зрадив..., навчився..., дізнався..., зрозумів..., зумів...» і т.п. [8]

в) у формі алгоритму:

- Оціни процес і результат своєї діяльності через ставлення, емоції, почуття.
- Зістав власну мету уроку з отриманим результатом.
- Порівняй отриманий результат з еталоном та оціни його.

Щоби переконатися, що розроблений урок дійсно реалізує компетентісний підхід, вчителю потрібно спитати себе:

- На що спрямована організована мною діяльність учня?
- То, що роблять учні, є значущим для них та актуальним для суспільства?
- Де і як вони зможуть застосувати отриманий на уроці досвід? [5]

Педагогічні технології реалізації компетентісного підходу. Психологічний

механізм формування компетентності суттєво відрізняється від механізму формування понятійних «академічних» знань: навчальна діяльність набуває дослідницького або практико-перетворювального характеру, включає елементи методології, функціональну грамотність, цілепокладання, планування, аналіз, рефлексію, самооцінку, самокорекцію. Розвиткові цих компетенцій сприяють наступні інноваційні технології навчання:

1) активні методики навчання: евристична бесіда, технології творчого самовираження, «мозковий штурм» зі складанням «інтелект-карт» досліджуваної теми, самостійні лабораторні дослідження;

2) проблемне навчання: використання компетентнісно орієнтованих та нестандартних завдань, спрямованих на розв'язування проблемних ситуацій, які створюються на основі версійних джерел, неоднозначних наукових оцінок того самого явища, співставлення історичного матеріалу з сучасним;

3) застосування інформаційно-комунікаційних технологій: пошукова робота з інформаційними ресурсами, візуалізація інформації, інтерактивні тренажери, оформлення документації, мультимедійні презентації результатів роботи, участь у телекомунікаційних проектах та тематичних чатах, електронне оцінювання та облік навчальних досягнень;

4) використання методу проектів (інформаційних, дослідницьких, практично-зорієнтованих, творчих): детальна технологічна розробка проблеми, що завершується створенням реального кінцевого продукту. При цьому учням надається можливість самостійно здобувати та інтегрувати необхідні знання. Ця педагогічна технологія поєднує в собі проблемний підхід, групові методи роботи, рефлексію, пошуково-дослідницькі методики, широке застосування ІКТ. У процесі розв'язування учнями певної проблеми відбувається розвиток у них пізнавальних, комунікативних та організаційних навичок, критичного та творчого мислення, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Тобто відбувається формування цілого комплексу ключових компетенцій [4].

5) технологія інтенсифікації навчання на основі схематичних та знакових моделей навчального матеріалу В.Ф.Шаталова;

6) навчання у співробітництві: командна та групова робота, інтерактивні методики («мікрофон», дискусія, дебати тощо);

7) технології розвитку критичного мислення, зокрема:

а) методика ТОПВ: Твердження (Я вважаю, що...) + Обґрунтування (Тому що...) + Приклад (Наприклад, ...) + Висновок (Отже, ...);

б) методика «ПлюсМін»: при аналізі варіанту рішення проблемної ситуації визначаються його позитивні аспекти (Плюси), негативні аспекти (Мінуси) та неоднозначні аспекти, які можуть вплинути на результат (Інтересні);

в) методика ЦВОГ: процес і результати роботи оцінюються за критеріями: «Цікаво», «Важко», «Особливості», «Головні висновки» [9];

8) створення збагаченого освітнього середовища: аналіз документальних фільмів, організація екскурсій, зустрічі з фахівцями-практиками;

9) рольові ігри: театралізація, імітація реальної діяльності, реконструкція подій з попереднім збиранням та обробкою фактичної інформації;

10) створення пам'яток-алгоритмів діяльності на зразок:

- За яким планом ми вивчали...?
- Як ми давали характеристику...?
- Складіть правило для визначення / здійснення...

11) навчання плануванню діяльності:

- Які дії потрібно виконати для...?
- З чого почнемо роботу? / Що слід зробити у першу чергу?
- Який пункт у плані роботи найскладніший?[8]

Наведений перелік компетентнісно орієнтованих технологій є далеко не повним, але може слугувати орієнтиром для вчителя при плануванні уроку.

Роль учителя у компетентісно орієнтованому навчанні. Компетентісний підхід до організації навчання сприяє зростанню питомої частки та різноманітності самостійної роботи учнів: учень сам визначає проблему, ставить мету та досягає її, планує діяльність, організує власні й залучені ресурси. Тому змінюється позиція вчителя у навчально-виховному процесі: з ретранслятора готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності учнів.

Компетентісний підхід до освітнього процесу висуває ряд вимог до самого педагога. **Щоби формувати компетенції в учнів, учитель повинен:**

- успішно розв'язувати власні життєві проблеми, проявляти при цьому ініціативність, самостійність та відповідальність;
- уміти пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами учнів, залучати для обговорення їхній наявний досвід;
- уміти планувати урок з оптимальним використанням різноманітних форм, методів, засобів навчання, видів самостійної роботи учнів, діалогічних та проектно-пошукових методик;
- залучати експертів та фахівців для обговорення з учнями тих питань, у яких він сам недостатньо компетентний;
- демонструвати учням рольові моделі на прикладі реальних осіб;
- оцінювати досягнення учнів змістовною характеристикою;
- усвідомлювати, що його головне завдання – забезпечити максимум успіху та мінімум невдач у майбутньому житті своїх учнів [5].

Рекомендації вчителям для формування ключових компетенцій:

- 1) стимулювати прагнення учнів до самостійного вибору цілей, завдань та засобів їх розв'язування, творчого підходу до власної діяльності, навчати учнів планувати дії та розподіляти час;
- 2) спонукати учнів пробувати різноманітні способи мислення і поведінки, створювати ситуації «відкриття» учнями нових знань, заохочувати інтуїтивні здогадки та індивідуальні точки зору учнів;
- 3) навчати учнів висловлювати свої міркування, почуття та очікування відносно досліджуваної проблеми, ситуації або виконуваної роботи, задавати питання та висловлювати припущення;
- 4) навчати учнів самостійно навчатися і придумувати нове, досліджувати різні варіанти розв'язування завдань та вибирати найкращий;
- 5) навчати учнів слухати і розуміти інші точки зору, але обов'язково погоджуватися з ними, та працювати у групі – бачити загальний результат спільної роботи і розуміти свою роль у його досягненні;
- 6) навчати учнів розуміти критерії оцінювання якості роботи та користуватися ними при самооцінюванні, не соромитися слів «я не знаю», «я не розумію», «я не умію», долати труднощі та виправляти помилки;
- 7) формувати в учнів впевненість у власних силах та спроможності розв'язати задачу, навчати спиратися на позитивні емоції (подив, радість, успіх, гумор) [7].

Висновок. Отже, введення компетентісного підходу у навчально-виховний процес вимагає докорінних змін у змісті освіти, у організації навчально-виховного процесу та у практиці роботи педагога.

Так, метою навчання стає не сам освітній процес, а досягнення учнями конкретного результату, до якого здійснюється підбір навчального матеріалу. У процедуру оцінювання включаються збір портфолію учня, персональні «карти досягнень» та рефлексія. Процес навчання набуває активного, інтерактивного, діяльнісного характеру: акцент робиться на навчанні через практику, продуктивну роботу учня у малих групах, вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій, інтеграцію змісту навчальних предметів, формування самостійності учня, його персональної відповідальності за прийняття рішень.

Змінюються й механізми отримання знань учнем: пріоритетним стає вільний доступ до інформаційних ресурсів, самонавчання, дистанційне та мережеве навчання. Ці форми навчання призначені органічно ввести учня у соціальні та професійні ролі, надати йому можливість побути в них успішним. В перспективі це сприятиме його прагненню самостійно підвищувати свій професійний рівень, навчатися протягом усього свого активного життя.

Наведені інновації не можуть оминати кваліфікацію вчителя, роль якого поступово змінюється від керівника до помічника. Педагог, що втілює компетентнісний підхід у навчально-виховний процес, сам повинен бути успішним професіоналом, уміти ефективно спілкуватися, визначати цілі й формувати мотивації, планувати й організовувати діяльність, здійснювати аналіз та самоаналіз, тобто демонструвати власну компетентну поведінку.

Головною проблемою в компетентнісному підході залишається об'єктивне оцінювання результатів навчання. Оскільки ключові компетенції являють собою багатопланові утворення зі складною структурою, їх важко виміряти, а оцінку їхньої сформованості практично неможливо стандартизувати. Тому надзвичайно актуальним залишається питання розробки якісно нових підходів до оцінювання реальних навчальних досягнень учнів [10].

Використані джерела

1. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения/ Под ред. Н.Ф. Талызиной. — М.: Педагогика, 1984.
2. <http://gigabaza.ru/doc/40370.html>
3. <http://netnado.ru/role-uroka-v-formirovanii-klyuchevih-kompetencij-gimnazistov/page-1.html>
4. Хуторский А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003.

РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ТА НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ.

Куриш Наталія Костянтинівна, завідувач науково-методичного центру менеджменту та координації діяльності РМК/ММК Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»

Унгуран Ірина Корнелівна, викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»

Актуальність теми інновації. Двадцятого листопада 2012 року Європейська комісія представила на розгляд громадськості новий резонансний документ – стратегію «Нові підходи до освіти». У ній чітко окреслено нові вимоги до європейської освіти ХХІ сторіччя, наголошено на формуванні вмінь, навичок, розвитку компетентностей в шкільництві, зокрема у сфері підприємництва та ініціативності.

Компетентність «ініціативність і підприємливість» означає здатність особи втілювати задуми в життя. Вона охоплює такі аспекти, як креативність, потяг до інновацій і вміння ризикувати, а також здатність планувати заходи і реалізувати їх. Ця компетентність є підтримкою для осіб не лише в їхньому щоденному приватному і суспільному житті, а й на їхньому робочому місці, допомагаючи їм усвідомити контекст роботи і здатність до використання шансів; вона є основою більш конкретних умінь і знань, необхідних тим, хто здійснює заходи суспільного чи комерційного характеру або бере в них участь. Підприємливість також повинна стосуватись усвідомлення етичних цінностей і сприяти доброму управлінню.

Лі Куань Ю, довголітній прем'єр-міністр Сінгапуру і батько його незалежності, стверджує, що саме підприємницькі компетентності і працьовитість сінгапурців допомогли його країні мобілізуватися в далекому 1968 році перед загрозою іноземного вторгнення й досягти високого рівня добробуту. Отож з упевненістю можна стверджувати, що виховання підприємливої і моральної молоді – не тільки засада економічного дива, а й умова виживання України як держави.

І хоч Україна, на жаль, перебуває за рамками Європейського Союзу, рух до європейського освітнього простору, задекларований офіційними структурами в попередні роки (а ще раніше – орієнтація на інтелектуальну Європу, що її проголошував Микола Хвильовий), зобов'язує українських освітян прямувати якщо і не в ногу з Європою, то принаймні не втрачати її зі своїх горизонтів сподівань. Триматися інтелектуального простору Європи допомагає нам Польща, яка впродовж багатьох років не тільки адвокатує інтереси України, а й ділиться своїми здобутками в освітній і культурній сферах.

Так, протягом чотирьох років Інститут післядипломної педагогічної освіти та навчальні заклади Чернівецької області спільно з громадською організацією «Громадський Центр «Ділові ініціативи» (м. Івано-Франківськ) в партнерстві з Фондом Розвитку Місцевої Демократії Малопольським Інститутом Територіального Самоврядування і Адміністрації (м. Краків, Польща) тісно співпрацюють у рамках реалізації міжнародних проектів спрямованих на розвиток ініціативності молоді та навчання підприємливості, які відбувалися у межах конкурсу «Польська допомога задля розвитку» за фінансової підтримки Міністерства Закордонних Справ Республіки Польща: «Ініціативна молодь: Регіональна система підготовки тренерів підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2012»), «Ініціативна молодь-2: Інноваційні методи навчання підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2014»), «Ініціативна молодь-3: Практичне застосування інструментів навчання підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2015»).

Також, впродовж чотирьох років Інститутом післядипломної освіти Чернівецької області спільно із Осередком розвитку освіти в м. Варшава та Львівським інститутом післядипломної педагогічної освіти відбувалася реалізація трьох етапів міжнародного Проекту «Шкільна академія підприємництва», співфінансованого в рамках Програми розвитку польської співпраці Міністерства закордонних справ РП.

У рамках проектів учасникам-методистам було презентовано різноманітні методи, технології, інструменти та симуляційні ігри для розвитку ініціативності та навчання підприємництва молоді.

Як ми знаємо, у процесі формуванні компетентності підприємливості й ініціативності у дітей важливу роль відіграє учитель, який повинен бути готовий до таких змін та нововведень. Моделювання поведінки, формування позицій школярів відбувається через особистий приклад учителя. Тому вчитель мусить вдосконалюватися, працювати над собою, безупинно рефлексувати над власним розвитком.

Тому зараз стоїть завдання перед післядипломною освітою підготувати такого педагога який зможе формування готовності учнів до подальшого життя, самореалізації й розвитку, активної громадянської позиції, професійної кар'єри у ринкових умовах. Мета інновації – підготовка педагогів до змін та реформ у сучасній освіті через розвиток компетентності «ініціативність та підприємливість».

Визначена мета конкретизується в таких завданнях:

- розвиток мотивації педагогічних працівників до компетентності «ініціативність та підприємливість»;
- розробка моделі розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті;
- поглиблення, систематизація, оновлення знань, умінь, навичок, необхідних для професійної діяльності;

- набуття педагогами досвіду застосування набутих знань, умінь, навичок у професійних ситуаціях;
- створення умов для розвитку особистісних якостей педагогів.

Отож серед дієвих механізмів плекання підприємництва – використання стратегій багатоаспектного, інтерактивного навчання, діяльнісного та компетентнісного підходів (з наголосом на свідомому самопізнанні учнів та зміні ролі вчителя). Однак український учитель, працюючи на формування компетентностей учнів, сьогодні перебуває між молотом і ковадлом: з одного боку, він прагне використовувати різні методи, щоб урізноманітнити навчання учнів, наблизити його до життя, з іншого – над ним тяжіє надмірно складна, відірвана від реальних життєвих потреб і перевантажена навчальна програма, у рамках якої, коли майже кожного уроку доводиться подавати нову тему, важко реалізовувати навчальні проекти, впроваджувати інтерактивні методи, запрошувати до класу громадян-експертів чи вивчати світ за межами класу.

Як може навчити підприємливості той, хто не завжди сам є підприємливим? І що означає підприємливий учитель? Отож підприємливості може навчити не тільки вчитель економіки, а будь-який інший компетентний учитель. Як підготувати такого вчителя?

Тому, перед нами стояло завдання розробити модель розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті, що включає **три складових**: підвищення мотивації вчителя, саморозвиток і самовдосконалення педагога у міжкурсовий період та удосконалення професійної майстерності на курсах підвищення кваліфікації.

Якщо мотивація педагога в основному залежить від реформування освітньої галузі, особливо через винагороди й збільшення оплати праці, то інші складові регулюються саме післядипломною педагогічною освітою. Досвід 20 освітніх систем, які постійно вдосконалюються, показав, що успішне реформування освіти можливе тільки тоді, коли посилити мотивацію педагогів через винагороди й збільшення оплати праці, а тоді спонукати їх до постійного професійного розвитку.

У Програмі “Навчання впродовж життя” (2007-2013) прийнятої Європейським Союзом зазначено, що вчитель – це:

- професія високої кваліфікації;
- професія ціложиттєвого навчання;
- мобільна професія;
- професія партнерства і співпраці.

Тому самонавчання – важлива складовою становлення успішного педагога. Зрештою, на самонавчанні та налагодженні співпраці між педагогами наголошують європейські стратегічні освітні документи, зокрема «Удосконалення якості освіти вчителів: звернення Європейської Комісії до парламенту ЄС та Ради Європи». Саморозвиток і самовдосконалення для наших учителів – гарантія розвитку потрібних професійних компетентностей. Однак це проблема, радше, власного вибору вчителя, а не обов’язковий компонент професійного розвитку. І хоч цей вид професійного вдосконалення як невід’ємний компонент педагогічної діяльності зафіксований у Положенні про атестацію педагогічних працівників, серйозним поштовхом до самонавчання цей документ не став. Тому на Інститутом післядипломної педагогічної освіти для педагогів розробляються індивідуальні плани професійного розвитку, формуються банки даних навчально-методичних матеріалів які повинні опрацювати вчителі. Кожен педагог має можливість коригувати даний план під себе, що дає можливість педагогові спроектувати власну траєкторію навчання на різних рівнях відповідно до власних потреб і очікувань школи, власних можливостей і зацікавлень учнів.

Що стосується організації професійної майстерності педагогів на курсах підвищення кваліфікації вчителів усіх базових дисциплін у розробленій моделі передбачено систему заходів та занять спрямованих на формування компетентності

«ініціативність та підприємливість» через: зміст навчальних предметів, використання різноманітних активних методів та технологій презентованих у рамках міжнародних проектів, застосування різноманітних засобів навчання та форм організації навчально-виховного процесу.

Перш за все для впровадження даної моделі підготовки педагогів було проведено навчання 12 методистів-експертів з базових дисциплін при Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Підготовленими методистами-експертами проведено навчання ще 240 педагогів до впровадження інтегрованих уроків «з підприємницьким тлом» у навчальних закладах з української та російської мови, зарубіжної літератури, німецької мови, математики, інформатики, географії, хімії, біології, основ здоров'я, фізики, музики, образотворчого мистецтва, художньої культури.

В ході навчання учителям було презентовано різноманітні активні методи навчання. Їх можна згрупувати залежно від бажаних ефектів:

– методи, що зосереджуються на вміннях критичного мислення, умовиводи, аналізи, оцінювання й узагальнення фактів. Для реалізації цього виду цілей може послужити: мозковий штурм, SWOT-аналіз, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом.

– методи, що сприяють формуванню відповідальності, проведенню й оцінюванню вибору, а також прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними будуть: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусія на бали, метаплан).

– методи, що розвивають уяву, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, а також створюють нагоду до дії: драма, моделювання, рольова гра, «Асоціативний кущ», ментальні карти.

– методи, які добре відомі й часто застосовуються, – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, а також останніми роками – проект.

Ще одним кроком до компетентнісного підходу у професійному розвитку вчителя є використання посібника з конспектами уроків «Уроки з підприємницьким тлом» розробленого учасниками проекту «Шкільна академія підприємництва». Використовуючи даний ресурс педагогами було розроблено та апробовано 240 уроків у 175 навчальних закладах. Конспекти та відеозаписи уроків буковинських педагогів розташовані на сторінках сайту «Шкільна академія підприємництва» <http://projectbusinessenglishlessons.wikispaces.com>.

У рамках впровадження напрацювань міжнародних проектів та навчання педагогів Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, на базі Мамаївського ЗНЗ I-III ступенів №2 Кіцманського району проведено майстер-клас «Впровадження інноваційних методів навчання підприємництва як складова формування сучасного випускника» для вчителів географії та економіки Кіцманського району (Додаток 3) та вернісаж педагогічного досвіду «Формування ініціативності та підприємливості учнів на уроках та в позаурочний час».

Учасникам майстер-класу було презентовано дві публікації та підготовлено два електронних збірники розроблених учасниками міжнародного проекту «Ініціативна молодь»:

- Ініціативна молодь – регіональна система підготовки тренерів з підприємництва для української системи освіти;
- Інноваційна молодь – інноваційні методи навчання підприємництва в українській системі освіти.

В електронному збірнику зібрані 15 електронних ігор із методичним супроводом та інструкціями з підтримки і використання розроблених в проекті симуляційних ігор та ігор для прийняття рішень:

- Яким ти будеш підприємцем?

- Домашній бюджет.
- Ефективний менеджер.
- Мудрий казначей державних грошей.
- Капітан інфляційного підводного човна.
- Економічні дилеми фермера.
- Виробник комп'ютерів.
- Інвестор.
- Важкі рішення.
- Час – це гроші.
- Менеджер.
- Практикант.

Використовуючи напрацьовані матеріали, розроблено навчальну програму курсу за вибором для учнів 9-х класів «Вступ до підприємницької діяльності», що викликано відсутністю відомостей з актуальних питань планування домашнього бюджету, власного бізнесу, управління фірмою, роботи банківських установ, сучасних рис підприємництва містяться в розрізненому вигляді в окремих розділах навчальних програм з економіки для учнів 10-11 класів. Водночас кількість годин, передбачена навчальними програмами, не дає можливості формування в учнів ініціативних якостей та підприємницької культури, що дасть можливість виживати в ринкових умовах.

Дана програма схвалена на засіданні Вченої ради ІППОЧО та подана на схвалення до використання до Інституту модернізації змісту освіти.

З метою реалізації моделі розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті розроблено спецкурс «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів» (для забезпечення реалізації варіативної складової програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів).

В рамках підписаної угоди про співпрацю між Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Інститутом модернізації змісту освіти та громадською організацією Громадський центр «Ділові ініціативи» розроблено та подано заявку на проведення Всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах» на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації України на 2016 – 2019 роки.

До експерименту долучено **4 навчальних заклади**, педагоги яких були **учасниками міжнародних проектів, а саме:**

- Лужанський ЗНЗ I-III ст. ім. В.Орелецького Кіцманського району Чернівецької області;
- Мамаївський ЗНЗ I-III ст. №2 Кіцманського району Чернівецької області;
- Комунальний заклад Чернівецької обласної ради «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»;
- Державний вищий навчальний заклад «Чернівецький політехнічний коледж».

Розвиваючи ініціативність молоді та навчаючи підприємництва в регіональній системі освіти Чернівецької області через реалізацію міжнародних проектів досягли **відповідних результатів:**

- впровадили інноваційні інструменти навчання молоді підприємству шляхом використання сучасного програмного забезпечення, симуляційних ігор, конкурсних та авторських програм;
- напрацювали конспекти уроків із базових дисциплін з підприємницьким тлом для українських навчальних закладів з використанням польського досвіду;
- розробили спецкурс «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів» (для

забезпечення реалізації варіативної складової програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів);

- започаткували Всеукраїнський експеримент на базі навчальних закладів Чернівецької області.

Якщо проаналізувати переваги цієї моделі на противагу недолікам української системи шкільництва (тобто тим прогалинам, які найбільше дошкуляють і нашим педагогам, і, що найголовніше, учням), то одержимо повну картину-складанку того, якою мала б бути ефективна система навчання не тільки в цій галузі, а в освіті загалом.

1. Компетентність на противагу теоретичним знанням.

Нова модель навчання підприємництва в школах I-III ст., яку має на меті запровадити проект, ґрунтується на компетентнісному підході і враховує, зокрема, Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти (18.12.2006), серед яких визначено й «ініціативність та підприємливість». Ця компетентність, що передбачає «розвиток творчості, новаторства, здатності йти на ризики, а також планувати й реалізовувати проекти для досягнення власних і громадських цілей» – підґрунтя для специфічних знань та вмінь, потрібних до започаткування й розвитку суспільної чи комерційної діяльності.

Пропонована методика розвиває підприємливість та ініціативність як ключову компетентність учнів через низку чинників, зокрема через формування відповідних вмінь і навичок на трьох важливих рівнях: людського характеру, задуму та процедури відкриття власної справи.

Серед важливих елементів компетентнісного підходу є не лише засвоєння знань, умінь і навичок, а й формування відповідних ставлень, позицій, установок, психічної готовності, емоцій.

Як бачимо, результативність навчально-виховного процесу залежить сьогодні не тільки від впровадженої методики, майстерності вчителя, а передусім від відваги та розуму тих, хто відповідає за освітні реформи в Україні і, замість того, щоб ускладнювати, мав би оптимізувати навчальні програми.

2. Пошук на противагу відтворенню.

Сьогодні в системі української освіти домінує традиційна пострадянська модель, яка полягає не на пошукові та конструюванні, а на відтворенні знань. 3.

3. Потрібність на противагу застарілості.

Українська школа, зрештою, як і школа в будь-якій іншій країні, – консервативна інституція. Дуже часто знання, що вона подає учням, давно застаріли або надзвичайно рідко знаходять застосування на практиці.

Усі матеріали, які розроблені у Проектах та використовуються у моделі вирізняються прикладною спрямованістю і вміщують нову корисну інформацію, яка допоможе нашим педагогам та учням адекватно реагувати на виклики сьогодення.

4. Інтерактивність на противагу пасивності.

Більшість вправ, які вміщує модель, мають інтерактивне спрямування, незалежно від пропонованих методів їх подання: чи то інтерактивна бесіда, чи індивідуальна вправа з пізнішим стимулом до того, щоб поділитися результатами з групою, не кажучи вже про очевидні форми навчальної взаємодії, як робота в групах, парах, рольові ігри, дискусії, мозкові штурми тощо. До співпраці заохочує й проектний метод, який переконує, що навчання у школі може бути цікавим.

5. Партнерство на противагу авторитарності.

Використані в методиці партнерські технології – проекти, інтерактивні стратегії – дискусії, мозкові штурми, рольові ігри, покликані зруйнувати ще елемент сучасної освіти – роль учителя як авторитарної фігури.

6. Діалог на противагу монологові.

Звичайно, кожному українському вчителю кортить «навчити». Однак навчання за сучасними принципами (а на них будується пропонована модель) – це радше діалог (у

кращому разі – інтерактивна бесіда), а не монолог, ефективність засвоєння якого сягає раптом 7-8%.

7. Відкритість на протизага закрытості.

Методика та інструменти, прищеплені проектами та запроваджені у моделі, передбачають високий ступінь відкритості заняття: запрошення до участі представників малого та середнього бізнесу, юристів, працівників податкової адміністрації, різних фінансових структур.

Тому пропонується модель стане не лише потрібним інструментом для формування професійної майстерності та компетентності педагогів, а й допоможе осучаснити ті підходи, які були запроваджені післядипломною педагогічною освітою ще понад 10 років тому.

Як бачимо, розроблення інноваційної моделі й апробація її на рівні короткочасних тренінгів та занять у Інституті післядипломної педагогічної освіти – важливий перший крок у розвитку ініціативності та підприємливості у педагогів та учнів. І хоча початок – це половина справи, не варто забувати, що далі життя методики залежить винятково від українського освітянина. Отож, як казав лауреат Пулітцерівської премії Чарлз Кравтгаммер у своїй інавгураційній промові в університеті Мак-Гілла в Монреалі: «А тепер ходімо і змінюймо світ»!

МОДЕЛЬ ШКОЛИ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.

Підмогильна Вікторія Миколаївна, директор Смілянської загальноосвітньої школи I – III ступенів №11 Смілянської міської ради Черкаської області

Актуальність теми інновації. Суспільство дедалі більше вимагає від нас, педагогів, повної відповідальності за долю наших учнів. Це означає, що ми повинні максимально сконцентрувати у своїх руках усі види впливу на особистість дитини. На жаль, освіта перестала відповідати своєму призначенню, обмежившись лише «завантаженням» учнів знаннями про основи наук і до заучування і складання тестів й іспитів. Однак людина – не тільки тіло, але і душа, у якої також є великі запити. Найнадійнішою гарантією того, що творчі задуми та дії людини підуть на користь і йому, і його оточенню є тільки його духовність і моральність: довіра, милосердя, толерантність, інтелігентність, вихованість і культура. Основною ж метою школи XXI століття має бути подолання розриву між людиною і культурою, забезпечення умов для розвитку, самоствердження та самореалізації кожної особистості впродовж життя.

Спостерігаючи за соціумом, приходимо до висновку, що катастрофічно занепадає культура і моральність більшої частини молодих людей. Тривожна тенденція, яка виявляється в молодіжному середовищі: вони зводять цинізм у життєву філософію, втрачають довіру до прекрасного, до загальноприйнятних морально-етичних цінностей.

Аксіома така: ми цінуємо людину за те головне, що в неї є: її ставлення до суспільства, до Батьківщини, праці, за її знання, розум, погляди, інтереси, вміння – все те, що складає моральне, професійне, громадське, духовне багатство особистості. Виховання, практична спрямованість діяльності має унікальні можливості впливу на людину, тому формування довіри розглядається не лише як процес набуття морально-етичних знань і

вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку духовно-моральних цінностей учнів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних, духовних, громадських потреб та інтересів. Учні в класних колективах мають спілкуватися, щоб між ними була довіра та зміцнювалися їх взаємовідношення.

Це каталізатор, що змінює сприйняття учнями школи як місця, де події просто відбуваються навколо нього, на те, де він відчуває себе важливим учасником у прийнятті рішень відносно того, що відбувається в класі щотижня. Як учитель-професіонал є лідером, так і у справжнього лідера завжди є команда довірених співробітників. Так і повинно бути в класі. Учитель – учні – громадськість мають докласти неабияких зусиль, щоб сформувати довіру по відношенню один до одного, достовірним способом, сподіваючись про власні очікування та потреби.

Духовний розвиток особистості є одним із важливіших завдань сучасної освіти, вирішенню якого сприяють класні години, тренінги, години спілкування. Через роботу громади, вчителів-предметників, класних керівників активізується внутрішній духовний світ учнів, їхні почуття та думки, що сприяє розвитку моральних, естетичних, світоглядних ідеалів та формуванню соціальних компетенцій вихованців.

Одним із шляхів реалізації цих завдань є запровадження у практику роботи школи ідеї формування духовно-моральних цінностей учнів, формування у вихованців навичок визначення власних очікувань і вимог та сприяти зміцненню переконаності у собі.

Метою інноваційної діяльності є створення та апробація системи виховання школярів загальноосвітнього навчального закладу щодо формування довіри по відношенню один до одного, зміцнення взаємовідносин із однолітками, батьками, вчителями, громадськістю.

Таким чином, завданнями інноваційної діяльності є:

- розроблення навчально-методичного забезпечення інноваційного розвитку освітнього закладу в напрямі формування довіри, толерантності, духовно-моральних цінностей учнів;
- підготовка вчителів загальноосвітнього навчального закладу в системі морально-етичного виховання учнів до формування довіри, духовно-моральних цінностей особистості в урочній і позаурочній діяльності;
- створення та апробація системи виховання школи щодо формування демократичного світогляду і культури молоді;
- забезпечення психологічного супроводу взаємодії вчителів, батьків, громади у формуванні демократичних цінностей дитини (рівноправність у будь-якій діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учні – учителі – батьки – громада);
- розробка моделі управління індивідуального розвитку загальноосвітнього навчального закладу на засадах демократизації та колегіальності.

Теоретико-методологічною основою інновації є основні нормативні документи освітньої галузі:

- Конвенція про права дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року, для України чинна з 27 вересня 1991 року);
- Конституція України (прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року);
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про загальну середню освіту»;
- Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад;
- Національна доктрина розвитку освіти;
- Концепція розвитку школи.

Науково-педагогічними принципами інновації виступають: принципи гуманізації, демократизації, психологізації, самореалізації тощо.

Методами інноваційної дії є:

- метод педагогічного дослідження;
- комплексний метод;
- метод педагогічного проектування;
- анкетування;
- тестування;
- діагностування через аналіз результатів діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Очікуваними позитивними результатами роботи можуть бути:

- сприятливе і гармонійне навчально-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу;
- високий професійний рівень творчого потенціалу вчителя;
- створення інноваційної системи формування духовно-моральних цінностей учнів;
- впровадження ефективних технологій формування довіри серед усіх учасників навчально-виховного процесу;
- створення моделі морально-етичного виховання;
- розробка ефективної системи управління індивідуального розвитку загальноосвітнього навчального закладу на засадах демократизації та колегіальності.

Практичне значення інноваційної діяльності. Новітні зміни в освіті та демографічна ситуація спонукають освітні заклади до створення моделі школи, яка б задовольнила вимоги суспільства і в наданні якісних освітніх послуг, і у вихованні, а для закладу – стабільність і розвиток. Наша школа обрала модель школи громадської довіри.

Для нашого закладу довіра громадськості є тим джерелом, яке наповнює її життям, і вчителі розуміють, що ця довіра є необхідним підґрунтям для його розвитку та процвітання.

Нині створені умови для співпраці на принципах гуманної педагогіки: взаємодовірі, взаємопідтримці, пріоритетності сімейного виховання, демократизму, гуманізації взаємин педагогів, учнів і батьків. Головне правило у співпраці з батьками: «Довірте нам дитину – і ми віддамо вам філігранну особистість».

Розуміючи, що одним із найвагоміших показників довіри громади до школи є якість освіти, формуємо освітній простір, орієнтований на індивідуальний розвиток особистості. Навчально-виховний процес здійснюється за різними формами: у форматі лекцій, лабораторних, практичних і семінарських занять, диспутів, навчальних екскурсій тощо.

У навчальному закладі створені умови для варіативності навчання. Із метою вивчення нахилів і здібностей кожної дитини психологічною службою здійснюється діагностика учнів, проводиться анкетування учнів та їх батьків, надаються відповідні рекомендації. На класних батьківських зборах вивчається питання допрофільного, поглибленого та профільного навчання учнів. Упродовж багатьох років школа спеціалізується на вивченні біології та хімії. Ми виправдали очікування батьків, маємо високі результати навченості у зовнішньому незалежному оцінюванні з профільних предметів. Щороку учні школи посідають призові місця на міських, обласних, усеукраїнських олімпіадах, конкурсах, проектах.

Ми цінуємо та славимо усіх, хто упродовж року виборов перемоги у конкурсах, олімпіадах, змаганнях, фестивалях. На святі «Золотий паросток» нагороджуємо цих дітей грошовою премією, дякуємо батькам за співпрацю. Фотографії цих учнів прикрашають нашу зіркову алею.

Діючи в інтересах дитини, педагогічні працівники на перше місце поставили створення у закладі такої атмосфери, щоб дитина відчувала себе комфортно, була відкритою, змогла максимально реалізувати свої здібності та таланти.

Перший місток, який дає можливість дитині самостійно адаптуватися до школи є реалізація принципів наступності дошкільної та початкової освіти.

У закладі створено для шестирічних першокласників таку систему організації життя, як у дошкільному закладі. І йдеться не лише про приміщення, а про форми навчання, умови для постійної активної діяльності, музичні заняття, щоденну фізкультуру, створення емоційно позитивного клімату. Із цією метою кабінети учнів перших класів мають ігрові середовища, які обладнані іграшками, розвивальними іграми, спортивним обладнанням, бібліотекою казок, ляльковими та пальчиковими театрами, є ігрова та спальна кімнати, підлогу коридорів школи розфарбовано спеціальними іграми.

Свої лідерські задатки учні школи можуть реалізувати у дитячій самоврядній організації «Сапфір».

Члени шкільного товариства мають право голосу в управлінні школою, що дозволяє їм впливати на рішення, які стосуються безпосередньо їх, самим організовувати життєдіяльність у школі. Керівні органи асоціації – Президент, Прем'єр-міністр і Рада. Жваво цього року проходила передвиборча кампанія кандидатів на посаду Президента, адже вимоги учнів до майбутнього лідера високі, всіх хвилює питання: «Чи виправдає довіру їх кандидат?». Свої мрії та сподівання учні школи зазначають на «Стінці очікувань».

Кожен учень школи є дійсним членом «Сапфіру». Традицією у школі стало щорічне свято присвяти у першокласники. Усі вихованці перших класів вступають до шкільної країни «Сапфір», урочисто клянуться підтримувати усі шкільні традиції, бути гідними її громадянами. На знак зарахування до шкільної родини всім пов'язуються краватки відповідного кольору, з якими вони крокують усе шкільне життя.

Для розвитку творчих задатків у школі широкою мережею гуртків представлена позашкільна освіта. Реалізувати свої таланти діти можуть у фестивалях, змаганнях, конкурсах, КВК. Доброю традицією у школі став підсумковий щорічний конкурс «Хвилина слави», на якому учні представляють свої таланти у різних номінаціях (цього року 272 юних обдарувань узяли участь у конкурсі), охочими глядачами конкурсу є громада мікрорайону, батьки.

Розуміючи, що батьки – найбільш авторитетні суб'єкти, які здатні не тільки дати реальну оцінку роботі школи, але й коригувати громадську думку, ми надали батькам право не тільки приймати рішення, а й навчати дітей. Упродовж двох років на базі окремих класів працює Бізнес-школа від ПриватБанку. Організували групи і проводять заняття самі ж батьки, працівники банківської установи. Діти вивчають основи економічних знань, потім разом із батьками та класним керівником проводять презентаційні заходи щодо безготівкової оплати у закладах харчування. Отже, під час «Уроків майстерності» одночасно набувають і поглиблюють знання учні та вчителі. На уроках правознавства надають консультації батьки-юристи, адвокати; «Захисту Вітчизни» – представники військових професій, лікарі та медичні сестри; трудового навчання (дівчата) – швеї, кондитери.

Позитивним є те, що батьки та представники родин залучаються до проведення гурткової роботи на громадських засадах, організовують майстер-класи із виготовлення ляльки-мотанки, новорічних масок, пошиття бібабо для лялькового пальчикового театру (Сафронова А.С.); української вишивки (Миколенко К.М.); хореографії (Дмитрієнко І. В.); вокалу (Шляхтова Т. В.). Розвиток творчих здібностей є якісним показником, адже для багатьох це перший крок до майбутньої професійної діяльності.

Батьки є активними учасниками шкільних свят, змагань, екскурсій, днів здоров'я. Не залишаються батьки і осторонь проблем виховання неблагополучних сімей. Новою формою роботи є «Родинні мости», учасники яких сім'ї, які мають свої традиції, батьки-

лікарі, юристи, представники громадських організацій і батьки, які неналежно виконують батьківські обов'язки.

Школа для батьків стала і осередком навчання. Адже тут щомісяця працює «Батьківський університет». Така співпраця стала базисом взаємодовіри, дружби та підтримки. Батьки стали інвесторами шкільної політики.

Створюючи школу громадської довіри, ми сповідуємо принципи відвертості, щирості, відкритості. У школі традиційними є звіти директора, класних керівників перед батьківською громадськістю. Почерпнути інформацію про роботу школи можна щоденно на сайті, а щотижня голови батьківських комітетів через електронну пошту отримують електронний тижневик. Дні відкритих дверей ми замінили Днями довіри, під час яких до школи залучається громадськість мікрорайону. Учні та вчителі проводять екскурсії для батьків і знайомлять із новинками шкільного життя. Цього року запровадили нову форму роботи «Тиждень довіри».

Освітній заклад активно бере участь у волонтерських заходах: проводяться акції на підтримку дітей-інвалідів, пенсіонерів, воїнів АТО. Змістовно проходять зустрічі з громадськими організаціями воїнів-афганців, волонтерами.

Налагодили співпрацю з підприємствами та установами, які працюють у нашій територіальній громаді. Учні школи вітають педагогічних працівників зі святами, допомагають у впорядкуванні територій, фарбуванні парканів, проведенні мітингів, прибиранні братської могили. Старшокласники проходять навчальну практику на базі медсанчастини та підприємства «Оризон-навігація». Підприємства у свою чергу допомагають закладу фінансово. Співпраця не вимірюється кількістю подарунків. Вона значно вагоміша, бо працює на майбутнє і визначається ступенем довіри до школи зі сторони громади.

І як наслідок успішної роботи сьогодні ми не потерпаємо від зменшення контингенту дітей, упродовж останніх років спостерігається позитивна динаміка кількості учнів із інших мікрорайонів. Стабільний позитивний імідж полегшує доступ школи до кращих ресурсів: фінансових, людських, матеріальних.

РОЗДІЛ 2.

ІННОВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО: МИСТЕЦТВО ЛОГОКРЕАЦІЇ (КАЗКОТЕРАПІЇ)

*Сагач Галина Михайлівна, професор кафедри теорії і методики виховання КВНЗ
«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради
Мартиненко Володимир Федорович, професор кафедри державного управління і
місцевого самоврядування Херсонського Національного технічного університету
Херсонської області*

Актуальність теми статті: вперше аналізується педагогічна риторика В.О.Сухомлинського як мистецтво педагогічної логокреації і логотерапії.

Метою статті є аналіз педагогічного золотослова В.О.Сухомлинського крізь призму наукової спадщини Павла Флоренського.

Завданнями статті є: аналіз авторської казкотерапії В.О.Сухомлинського як інноваційного виховного способу розвитку креативної особистості на стику епох; засвоєння державницьких аспектів педагогіки серця В.О.Сухомлинського.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації: застосування казкотерапії як методу логокреації та логотерапії у формуванні дару слова і думки підростаючого покоління.

Отримані результати та висновки щодо ефективності запропонованої інновації: актуалізація теоретичних і практичних інноваційних ідей педагогічної риторики у розвитку креативної духовно-моральної, інтелектуальної особистості засобами логокреації (казкотерапії).

Основна частина. Педагогічна логокреація і логотерапія – особливий Божий дар не лише вчителя, вихователя, але священнослужителя й лікаря, бо ще великий Гіппократ повчав, що лікують скальпелем, травами і словом.

Отже, кордоцентризм (осердечений розум) – могутнє джерело натхненного красномовства з унікальним ефектом цілющого, животворящого слова – педагогічної логотерапії в руках високопрофесійного майстра, відповідального за свій словесний (риторичний) вчинок.

Людина, яка діє словом (лат.: homo verboagens), – з античних часів і до наших днів є предметом роздумів філософів, богословів, педагогів, психологів, філологів, риторів та ін., а також практиків, майстрів живого слова.

Мудреці різних часів і країн прагнули пізнати «істинну людину», «внутрішню людину» (Григорій Сковорода), сакральний первень словотворчості (Іоанн Златоуст), шукали «ключ розуміння» (Іоаннікій Галятовський), закликали «прийти до себе й пізнати самих себе» (Мелетій Смотрицький), вивчали «світлосерця» (Памфіл Юркевич), прагнули вивищувати «ум многозрительний» (Кирило Ставровецький), який урочисто-пафосно писав про людину сакральну. Великий філософ сучасності С. Б. Кримський аналізує ціннісно-смісловий універсум особистості в синкретизмі 5 чинників: науки, мистецтва, культури, софійності, практизації знання у концепціях культурно-гуманістичного, духовно-морального виміру буття.

Творчість В. О. Сухомлинського можна розглядати у концепції культурно-гуманістичного виміру радянської доби, ідеологічно заангажованої марксистсько-ленінським ученням, антигуманною класовою боротьбою, державним атеїзмом тощо. Але і в той час творили унікальну логосферу видатні майстри слова, серед яких сяє незгасною зіркою ім'я В. О. Сухомлинського.

Його теорія і практика виховання словом через 45 років відходу у Вічність сяють незгасною ватрою лінгводидактики, педагогічної риторики, педагогіки, філології; демонструють усім світовим педагогічним школам Зоряний Код українського кордоцентризму і логоцентризму; сакральне Причастя Серцем і Словом до виховання аксіології серця дитини; творять Золоту Пектораль його думок, почуттів, слів, діянь як тезаурус народу, як Вічний Сад Слів дитиноцентричних, родиноцентричних, етикоцентричних, як сповідальну фреску-історію Педагогіки Серця – авторської неповторної мозаїки фактів, які стали аргументом щасливої педагогічної долі учнів, феєрією професійного успіху учителя, риторичною сагою-лоцією для молодих колега-неофітів, могутнім навігатором у пошуках творчого щастя у бурхливих житейських хвилях, де величне сузір'я слів любові вчителя за покликанням небесною Одігітрією осяває шлях побратимів духу, які прагнуть створити сад Божественних Слів на новий лад, продовжуючи творчість велетів Духу і Слова, аби увічнити час.

Вони присвячують своє творче, подвижницьке життя пізнанню сакрального слова-логоса, божественного і казкового світу слова, земній і небесній архітектурі слова, світлозарній магії слова, аби примножилася благословенна когорта майбутніх лицарів слова животворящого на компетентнісній основі, аби примножити культурну гідність людини духовної – *homospiritus* (лат.)

Видатний релігійний філософ, богослов Павло Флоренський досліджував питання магичності слова у роботах «Загальнолюдські корені ідеалізму (філософія народів)», «Біля витоків думки» та ін. Він – автор оригінальних поглядів у цьому питанні, які становлять інтерес і для теорії ораторського мистецтва, педагогічної риторики.

Розглянемо основні положення Павла Флоренського про слово та магію слова з праць видатного богослова. Павло Флоренський зазначає, що слово має сенс, смисл, виступає посередником між світом зовнішнім та світом внутрішнім.

Слово – це амфібія, яка «живе і тут, і там», встановлює зв'язки, ниточки між цими світами. Словом перетворюється світ, тому слово магічне і містичне, бо словом ми впливаємо на світ. Слово для Павла Флоренського – це реальність, вихід із підсвідомого у свідоме.

Усі народи світу виявляли свою віру у магічну могутність слова, зокрема через замовляння. Слово має звуковий сигнал, мінімальну енергію фізичного рівня. З давніх часів існували скептичні погляди на те, що слово – «тільки слово», «порожнє слово», «поривання голосу», «ніщо». Павло Флоренський заперечує таку точку зору, визначаючи в слові духовну енергію, окультну енергію, звукову енергію (енергію форми), тобто слово – це складний, багатий світ звуків, «симфонія звуків», має найтонші модуляції. Автор розглядає слово як живий організм, який має цілісну структуру. Про «тілесність слова» писали античні автори, зокрема Лукрецій Кар: «слід визнати, що також і голос існує тілесним».

Отже, слово можна розглядати як живий організм, живу істоту, яка відривається від голосового органу людини. Воно становить собою «сплетення звукових енергій», у слові відбуваються такі процеси: електричний, магнітний, тепловий, хімічний, молекулярний, ультра-молекулярний. Павло Флоренський називає слово рухливим «словесним індивідуумом», який має смисл. У співтворчості Бога, народу, людини народжується слово. Мовець бере готове слово і заново творить його у власному мовленні, надособистісно. Слово має синергетичний характер, у ньому сплавлені: я-народ-історія. Пор. у Миколи Вінграновського: «...благословенне слово народу і моє».

У слові зібрана, закумуляована історична воля народу, особистості, з моїм словом у простір проникає моя сконцентрована воля, сила моєї зібраної уваги. Слово входить у психіку іншого суб'єкта силою волі цілого народу через волевиявлення.

Павло Флоренський визначає спіральну дію слова: воно втягує, всмоктує в себе, підкорює, бо виступає конденсатором волі, уваги, усього духовного життя особистості. Слово спочатку підкорює самого оратора, а вже потім і слухача. Про поезію як «безсмертний дотик до душі» прекрасно сказала Ліна Костенко. Поет Вітрувій писав про слово як «витікаючий дух», слух, доступний від удару повітря.

Цікавою, на наш погляд, є думка про те, що слово має «сік», це можна проілюструвати через особливу енергію імен людей, цьому питанню Павло Флоренський присвятив спеціальну роботу «Імена. Метафізика імен в історичному висвітленні». У словнику імен він аналізує потаємний смисл двох десятків чоловічих та жіночих імен.

Отже, слово Павло Флоренський розуміє як «подію нашого сокровеного життя», зокрема і на рівні власного імені Господа чи людини. Він попереджає, що мовці не повинні забувати чи навіть ігнорувати зв'язок слова зі смислом та явищем, могутність, силу слова необхідно вивчати, осмислювати, вміло користуватися словом, інакше це може призвести до «громадських та особистих похибок, які не можуть іноді бути названі інакше як злочини».

Слово має свою енергію, а святі отці церкви попереджають, що тільки небуття не має енергії! Слово можна розглядати на рівні фонем (першозвук, ультрафізичний аспект) та на рівні семем (першосмисл), інфрапсихічний аспект впливу на аудиторію чи слухача. Чи всі ми знаємо про це, чи кожен з нас враховує цей факт?

Акт мовлення – це виділення енергії, часом дуже великої, а тому мовцеві, ораторові-професіоналові необхідно мати високорозвинену, сильну нервову систему. Працю оратора фахівці іноді порівнюють із працею льотчика чи шахтаря. На наш погляд, її можна порівняти зі станом натхнення, особливого творчого екстазу, який переживають талановиті актори, читці, поети, публічні виступи яких залишають у серцях слухачів незабутні спогади.

Безумовно, народжене у серці автора слово прагне бути висловленим, донесеним до слухача, тому воно ніби «пече вогнем», «горить», як свідчать творчі особистості у сфері слова.

Слово – це вищий вияв життєдіяльності особистості, синтез усіх видів її діяльності, реакцій, її внутрішнього життя. Первісно слово не говорилося, а ніби виривалося із переповнених грудей, було суцільно ТВОРЧИМ СЛОВОМ! Павло Флоренський пише, що слово «заряджене високими окультними енергіями нашої істоти, в основі чого – енергія рідного народу».

Слово – живий організм зі своєю енергією і структурою, а тому має відповідну долю у душах і серцях людей. Користуватися словом мовець має відповідально, професійно, як, зокрема, великий античний мислитель - провидець Платон.

Ім'я В. О. Сухомлинського сяє незгасною зіркою теоретичної педагогічної думки й практичної творчості України, Європи, усього цивілізованого світу інноваційно-гуманістичними «істинами педагогічної віри» автора-гуманіста, патріота, наділеного Небесами Божими дарами й щастям талановитого директора (організатора шкільного сільського колективу), філософа, педагога, мудрого вихователя, подвижника-просвітителя, тонкого психолога, письменника, плідного науковця, казкаря, логотерапевта, музиканта-скрипаля – людину Сковородинівського типу кордоцентричною філософією життя й творчості, присвячених дітям України і світу із невмирущою педагогічною кордоцентричною афористикою: «Серце віддаю дітям».

У часи радянського атеїзму в скромній Павлівській Школі Радості, Школі Мислення, Школі під Блакитним Небом служив життям і творчістю український Велет серця, мудрець і національний Андерсен, який подарував світу велику кількість творів, серед яких чільне місце посідають його новаторські ідеї логокреації, казкокреації, логотерапії, казкотерапії.

Перед нами «спалахують смолоскипи ідей»: через радість творення словом, інтелектуальну одухотвореність, через дію серцем і розумом, через «подив і благоговіння», через власний «суд совісті», через «вплив ідеального», «захоплення красою і доблестю», «мудру владу педагога», через філософію серця учителя-вченого.

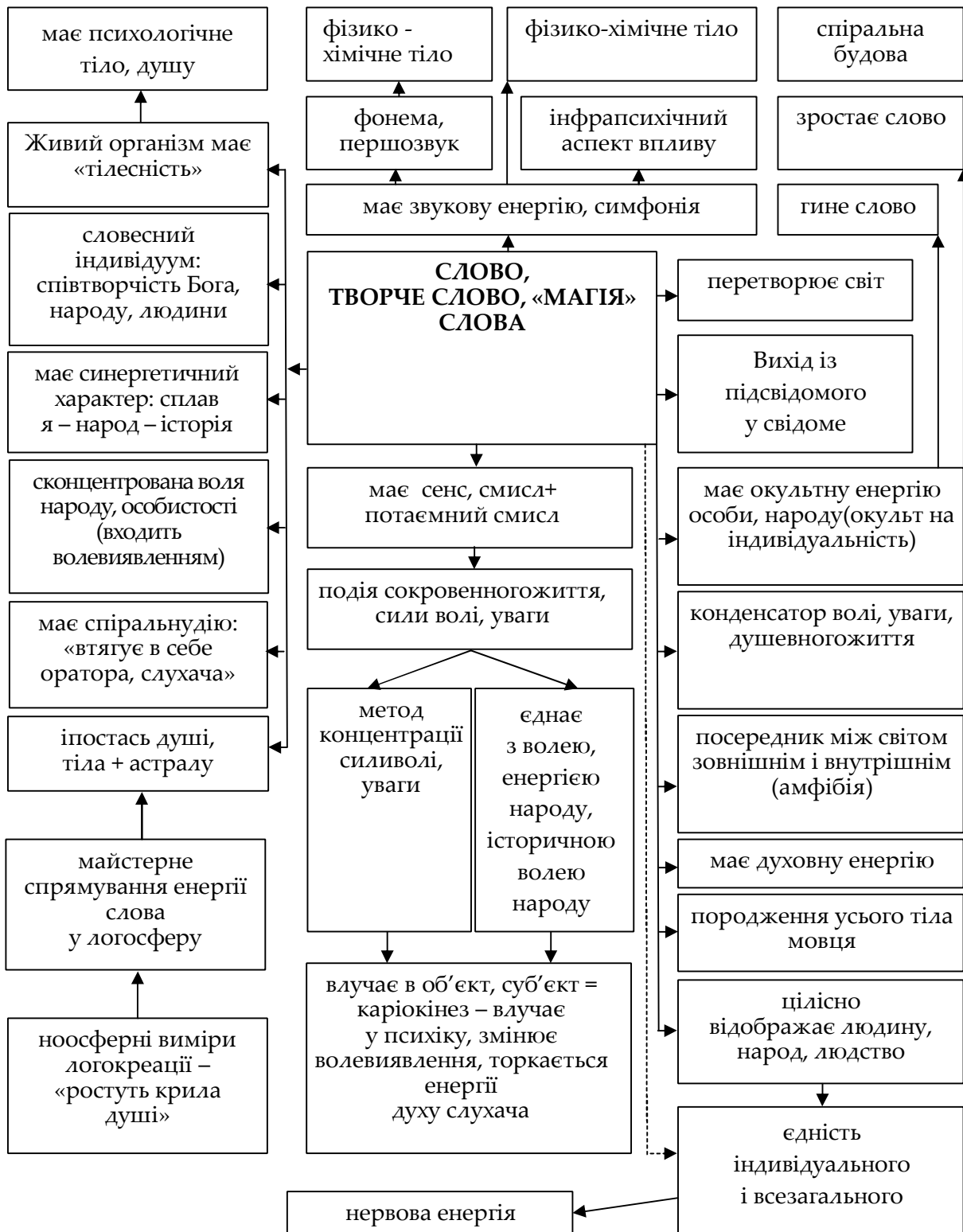

Рис. 1. Модель творчого слова (логокреації) (за П.Флоренським)

В. О. Сухомлинський – талановитий автор унікальної теорії й практики логокреації в прадавньому жанрі казкотерапії, а також створенні міні творів у молодших класах, повномасштабних творів – у середніх та старших класах.

Філософія освіти, навчання й виховання словом базувалися на концептах: творчість – серце (душа) – слово – творчість словом – краса – гармонійна особистість, «чутлива до найтонших засобів впливу – до слова і краси». (Методика виховання колективу. – К.,

«Радянська школа», 1971. – С. 95 - 96). Його думки суголосні думкам Павла Флоренського, відрізняючись лише термінологією, але не сутнісним наповненням.

Творчість великий учитель – вихователь розумів як «діяльність, в яку людина вкладає немовби часточку своєї душі і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа». (Там само. – С. 95). Творчість він осмислював як «радість відкриття істини», як «подив перед істиною», як «дух мислення», як «багатство життя в світі думки», як «творчість духу», як «прилучення до краси мислення», як «радість мислення», «царство думки», «радість відкриття», як «повноту, щастя життя для блага народу».

Як бачимо, комуністичний атеїзм не зміг знищити у В. О. Сухомлинського-гуманіста філософією серця нестримного потягу до осмислення ролі й значення у житті людини сакральних християнських понять: «душа», «серце», «одухотворення й натхнення», «духовне життя» тощо.

Великий педагог мав Божий дар слова, художнього слова, красномовства, обґрунтував чільне місце «творчості словом» у житті дітей на фундаменті пізнання світу серцем. Він чітко розмежував багатство слова й думки від убогості слова й думки, що «веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної «товстошкірості». (Там само. – С. 96). У своїх педагогічних працях В. О. Сухомлинський розкриває перед нами секрети авторської творчої Школи Логокреації, зокрема, через філософію споглядання - навчання на лоні природи у Школі під Блакитним Небом, у Школі Радості, де майстерно, тонко, мудро вводить дітей у світ пошуків, творення «свого слова» про оточуючий світ, індукуючи колективну творчу свідомість, індивідуальну логокреацією етико-естетичним фактором – красою, потрясінням красою оточуючого світу рідної природи, спираючись на взірцеву словесну творчість самого учителя: створював міні-твори, чудові казки, вірші, грав дітям на сопілці, на скрипці, співав з ними тощо.

Вражає його метод мозкового штурму: логіко-філософська, інтелектуальна софійність; майстерно сформульовані, вчасно поставлені, стимулюючі мислення дітей евристичні запитання, потужний авторський творчий імпульс у чутливому спостереженні, спогляданні фактів, предметів, явищ; у вмінні дітей шукати зв'язки між ними на 1-му етапі мисленнево-мовленневої діяльності, а пізніше – пошуки й встановлення причинно-наслідкових зв'язків оточуючого світу.

І все це супроводжується спрямованою учителем колективною великою радістю від «іскринки творчої думки», від «свого вогнику творчості», які народжуються від серця до серця, від учня до учня, від учителя до учня, який постійно позитивно заохочує дитячу логокреацію похвалою, своїми творчими запитаннями, репліками, учительською логокреацією Мудрого Наставника – Майстра – Педагога-Словесника, Педагога – Письменника, Педагога – Виконавця.

Лексичне багатство педагогічної риторики В. О. Сухомлинського можна проілюструвати багатьма словами його «педагогічної віри» аксіології виховання: душа, серце, слово, творчість, одухотвореність, захоплення, натхнення, розум, мислення, праця, громадянин, краса, виховання, казка, добро, чуйність, доброта, школа, учень, істина, захоплення, чутливість, творчість, знання, гармонія, ідеал, мудрість тощо.

Продуктивні категорії «духовності» вживалися В. О. Сухомлинським у таких словосполученнях: духовні сили, духовна спільність, духовний світ, духовне благородство, духовні риси, духовне життя, духовне багатство, духовні цінності, духовна опора, одухотворені, колективна одухотвореність, надихатись тощо. Як бачимо, корінь «дух» має пряме відношення до християнської культури і традиції.

В. О. Сухомлинський поєднує науковий, академічний опис, аналіз педагогічних ситуацій яскравими спалахами художньо-публіцистичної розвідки, наповненої емоційно-експресивними реченнями, судженнями, художньо довершеними, високоестетичними образами, які дарують небесні крила його книгам, які варті Вічності, бо наповнені його кордоцентричною, ноосферною, осердеченою педагогікою, а тому часом поповнюють не

лише українську Скарбницю Педагогічної Риторики, але й стають гідними Педагогічного Золотослова Людства.

Зокрема, В. О. Сухомлинський пише: «Одухотворення й натхнення однієї особистості породжує одухотворення й натхнення в душах інших людей. Творчість – це незримі ниточки, які об'єднують серця» (с. 95), або: «Здивування – це надійна стежка мислення» (с. 66); «Це перша пелюстка тієї квітки, яку ми називаємо радістю мислення. Другою пелюсткою є праця». (с. 70); «Сумління – це, образно кажучи, емоційний вартовий переконань, і цього вартового треба поставити в людському серці ще тоді, коли радість діяння, радість творіння – єдина доріжка серця, людини до людини» (с. 88); «кожна крапля поту, пролитого в дитинстві, варта багатьох днів трудового напруження зрілих літ». (с. 89); «Казка, що народжується з уст учителя ось тут, серед природи, – це для них яскравий промінь, що пробивається до найпотаємніших куточків їхньої пам'яті, краплина живодайної вологи, що падає на спраглу землю» (с. 98). Кордоцентричну педагогічну риторичну В. О. Сухомлинського найяскравіше ілюструють концепти «серце», «сердечний» тощо, представлені не лише частотно, але й багатоманітними смисловими відтінками як Потужний Маяк Любові в океані людських і педагогічних почуттів.

Це – фундаментальна категорія Біблії, невичерпного джерела Любові, Божественної Любові, яку найполум'яніше описав святий апостол Павло: «Любов довго терпить, любов милосердує, не заздрить, любов не величається, не надимається, не поводить нечемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все. Сподівається всього, усе терпить! Ніколи любов не перестає!» (1. Кор. 13: 4 - 8).

Це – гімн любові, торжество духовної любові, апофеоз вищих почуттів віри, надії, любові, серед них першість має любов. У Школі Радості було багато особливих традицій, серед дивовижно прекрасна – традиція дарувати хризантеми різних кольорів, як символ почуттів. Рожева хризантема символізувала радість, фіолетова – переживання образи тощо. Тому автору цих рядків захотілося подарувати педагогу-казкарю В. О. Сухомлинському букет Рожевих Хризантем за Радість Серця пізнання Педагогіки Краси.

Творчість словом, на думку В. О. Сухомлинського, має безумовний пріоритет у системі виховання, духовно-морального, інтелектуального; соціального впливу на душу, серце учнів, особливо молодших класів, винятково чутливих до слова, краси, творчості, серця яких відкриті Істині, Красі й Добру. Великий учитель розробив авторський алгоритм педагогічної риторики, яка була прогресивним явищем не лише тогочасної освіти, але й на майбутні часи. У ґрунтовній статті «Творчість у колективі. Роль казки в колективному житті дітей» В. О. Сухомлинський акцентує увагу на красі слова, точності, культурі слова, на радості колективної творчості словом, посиленої незабутніми «походами до першоджерела радості мислення» на лоні пишної природи: «Я не можу уявити собі праці вихователя без мандрівок дитячого колективу до першоджерела слова – в ліс, на луг, до ставка, в сад, у поле. Колективне спостереження явищ природи, колективне захоплення й одухотворення – це, образно кажучи, твердить О. Сухомлинський, великий «диригент» оркестру».

Слово талановитого педагога набуває особливої художності, етико-естетичної сили, романтичного звучання, ідеального світосприйняття, забарвлюється енергією, яскравими фарбами краси оточуючого світу, яке сприймає любляче серце вчителя, яке передає золоте перо зачарованого педагога-майстра: «Важко переоцінити виховну роль того факту, що дитина вперше в своєму житті спостерігає ранкову зірницю, народження дня або, піднявшись на високу степову могилу, бачить неосяжні ниви, далекий ліс, тремтяче марево на горизонті». Педагогіка споглядання породжує філософію серця, стимулює логокреацію учнів, які переживають стан інсайту.

Це – один із багаточисленних прикладів авторської письменницької, художньої логокреації, помноженої на високий професіоналізм педагога, психолога, філолога, філософа, етика, письменника, красномовця, що створило педагогічний феномен

акметраекторії творчості Учителя від Бога, щасливого обраною «сродною» професією, який життям і словом Творив Світову Скарбницю Казкової Педагогіки Серця. Як природний філософ, В. О. Сухомлинський розрізняв поняття розуму й мудрості, що чітко протиставляв невігластву, малоосвіченості, інтелектуальним лінощам «нерозуменят» (його неологізм).

Він писав: «Кожному хочеться бути розумним, мудрим і не хочеться бути невігласом». Він утверджував ясно артикульовану відразу до невігластва, байдужості, тому що не просто мріяв про щасливу долю своїх вихованців, але все робив (часом перевищуючи їхніх батьків) для їхнього майбутнього щастя у «сродній» праці, як заповідав геніальний Г. С. Сковорода. Він був наділений філософським поглядом на життя, освіту, тому надавав величезного значення інтелектуальному, соціокультурному розвитку учнів, зокрема, на рівні виховання словом, власною логокреацією: творенням мінітворів, казок, оповідань, віршів, пісень тощо.

Велике натхнення у майбутніх поколінь шанувальників педагогіки серця В. О. Сухомлинського викликають його сповідальні, емоційні зізнання: «Казка є тим різцем (її можна зрівняти хіба що тільки з музикою), який відточує найтонші риси індивідуального мислення кожної дитини і в той же час розкриває дитячі серця назустріч одне одному, творить тонкі інтелектуальні взаємини дитячого колективу. Творення казки – це найщасливіші хвилини мого духовного спілкування з дітьми, а для них – незрівнянна радість мислення».

Схематично-умовно це можна передати за допомогою рис. 2.

Рис. 2. Роль казки і музики (за В. О. Сухомлинським)

Аналізуючи цю схему, кожен небайдужий педагог, вихователь помічає таку важливу грань, як найщасливіші хвилини духовного спілкування на рівні: учні-учитель, про що скромно змовчав В. О. Сухомлинський у цій статті, але про що уважний, допитливий читач дізнається в інших творах плідного автора.

В. О. Сухомлинський як видатний новатор, педагог-гуманіст тримав у полі професійного зору кожную дитину: талановиту, звичайну, а особливо дітей із «ослабленими, уповільненими процесами мислення й дуже слабкою пам'яттю», яким реально загрожувало бути «нешасними, знедоленими, вони б втратили віру в свої розумові сили й стали б недоучками, людьми з убогими, обмеженими інтересами, якби не спеціальна робота з дитячим колективом, метою якої є радість інтелектуальних взаємин, якби не казка. Казка, що народжується з уст учителя, ось тут, серед природи, – це для них яскравий промінь, що пробивається до найпотаємніших куточків їхньої пам'яті, краплина живодайної вологи, що падає на спраглу землю. Коли я сідаю з дітьми під столітнім дубом, коли над нами спалахують у небі перші зірки, а ми, притулившись один до одного, сидимо на високій степовій могилі й слухаємо музику степу, – саме в очах отих малоздібних діток я бачу перші вогники інтелектуального інтересу. Вони ждуть казку. Я складаю казку про те, що бачать діти, що відбувається зараз перед ними, або про те, що

неважко їм уявити. Найголовніше, про що я завжди дбаю, – це про те, щоб у казці була глибока думка. Щоб діти замислилися й здивувалися, переживали подив перед ідеєю, одухотворилися істиною. Щоб в очах оцих найслабкіших, малоздібних, важкомислячих спалахнули вогники власної думки, щоб їм захотілося сказати своє слово про світ і про себе, щоб колектив побачив, як вони виражають себе в думці, в слові», – писав геніальний Педагог, Вихователь.

Це розлоге цитування нам потрібне для ілюстрації синтезу теорії й практики: В. О. Сухомлинський – автор не лише теорії казкотерапії але й талановитий казкар, улюблений дітьми автор і виконавець власних казок, інтегративної єдності класичних, традиційних, культурологічних поглядів на роль казки в житті особистості й суспільства, але й інноваційних ідей креативної духовно-моральної, інтелектуальної, етико-естетичної, психолого-лінгвістичної ролі казки у життєтворчості окремої дитини, колективу(див.рис.3).

Висновки. Великий гуманіст, педагог і вихователь В. О. Сухомлинський – істинний кордоцентрист, логоцентрист, дитиноцентрист, бо своє слово любові присвятив дітям, як у його афористично названій книзі «Серце віддаю дітям». Його творчість була спрямована на виховання думки, почуттів, слова, творчості учнів як на рівні колективної діяльності, так і на рівні індивідуальної творчості. Сучасний педагог і вихователь мають осмислити аксіологічні виміри педагогіки серця В.О.Сухомлинського в її гуманістичних вимірах у формуванні нової демократичної, незалежної держави.

Рис.3. Алгоритм дії казки (за В.О.Сухомлинським)

Література

1. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії / Зязюн І.А., Сагач Г.М. – К., 1997. – 302 с.
2. Сагач Г. М. «У світ істини – на крилах казки»: духовно-моральні, інтелектуальні, соціальні виміри ноосферної логокреації (казкотерапії) В.О Сухомлинського крізь призму теорії Павла Флоренського. – Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського та актуальні проблеми сьогодення: колективна монографія/ В.В.Кузьменко, Г.М.Сагач, Н.В.Слюсаренко та ін. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015, - С.31- 52.
3. Сагач Г. М. В. О. Сухомлинський про мистецтво слово педагога / Г. М. Сагач. Золотослів. – Ч. I. – К., 1998. – С. 187-195.
4. Сагач Г. М. В. О. Сухомлинський про мистецтво слово педагога / Г. М. Сагач. Риторика – К., 2000. – С. 202-210.
5. Сагач Г.М. В.О. Сухомлинський про мистецтво слова педагога / Галина Сагач. Слово животворяще. – К., 2000. – С. 215-223.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – 638 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Кірик Марія Юріївна, методист кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти Закарпатської області

Не навчаймо дітей так, як навчали нас,
– вони народилися і інший час
Народна мудрість

Особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інноваційне навчання вимагає пріоритетної уваги до конкретизації навчального змісту і методик, які формують світогляд, ціннісні орієнтації, вміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації з високою моральністю, особистісною відповідальністю, внутрішньою свободою, налаштованістю на максимальну самореалізацію, здатністю досягати високої мети раціональним шляхом і конкретними засобами.

Прихід шестирічних учнів до школи (2001р.) супроводжується змінами Державного стандарту початкової загальної освіти (2000 і 2011р.р.), його доповненням (2005р.), удосконаленням навчальних програм для 1-4 класів (2001, 2003, 2006, 2012, 2015, 2016р.р.) та акцентується особливо гостро увага на: компетентнісний підхід до навчання; погіршення здоров'я дітей; готовності до навчання; відсутність очікуваних результатів у освіті тощо.

Результати наукових досліджень засвідчують, що можливості дитини шестирічного віку ще не повністю вивчені. Тому потрібно проводити науково-методичні дослідження та практичне впровадження нових підходів у організацію навчання шестиліток з метою ефективної організації навчально-виховного процесу. Спільні пошуки розпочато за ініціативою Міністерства освіти і науки України з розвантаження навчальних програм початкової школи. До цього процесу залучаються педагогічні працівники та громадськість.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначила, що «Наш зміст освіти безнадійно застарів. І сьогодні весь цивілізований світ готує і наповнює зміст освіти, щоб це була освіта для життя, а не купа теоретичної інформації, яка весь час помножується. ... Нам зараз потрібна нова українська школа... Нову українську школу ми маємо зробити через новий зміст освіти, який дає навички компетентності 21 століття... Нова українська школа не може відбутися без учителя, який володіє сучасними методами викладання, вміє спілкуватися з поколінням дітей, які краще за дорослих розуміються на цифрових технологіях» [8]. Разом з тим сьогодні визнано, що програми початкової школи перевантажнені зайвою інформацією, матеріал підручників не відповідає сучасності. У жодній європейській країні не має стільки предметів у початковій школі як в Україні.

«Реагуючи на численні звернення вчителів і батьків, міністерство починає перегляд програм із початкової школи. Мета – доопрацювати програми з урахуванням вікових особливостей дітей, викликів сьогодення і потреб майбутнього...» [там само].

Завдання сучасної початкової освіти – скоротити кількість предметів за рахунок *інтеграції* навчального матеріалу, а це – не стільки поєднання окремо існуючих навчальних предметів у ціле, як поширити принцип доцільності на весь зміст початкової освіти.

За І. Г. Песталоцці поняття «інтеграція» – це «цілісний», що передбачає створення єдиного освітнього простору навчальних дисциплін. «Інтеграція — це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань з тієї чи іншої галузі». Для того щоб розвантажити навчальні програми початкової школи, зменшити кількість предметів, необхідно закласти *інтеграційні підходи* у зміст початкової освіти на чотирьох рівнях: внутрішньопредметному, міжпредметному, міжсистемному та міждіяльнісному (методичному).

Процес інтеграції за змістом у початковій школі може відбуватися завдяки створенню інтегрованих предметів, що являє собою вищий рівень інтеграції, який має власний предмет вивчення. Такі інтегровані предмети (курси), на думку В.А. Доманського, включають до свого складу навчальні предмети з високим рівнем цілісності змісту, узагальненості понять, ідей, законів, явищ, сутностей, концепцій, образів світу й людини [2]. Інтегровані курси – це об'єднання декількох навчальних предметів навколо визначеної стрижневої теми або головних понять, це вищий рівень «зростання» навчальних дисциплін.

За І.Хавіною у педагогіці розрізняють *горизонтальне та вертикальне* інтегрування. Під *горизонтальним інтегруванням* розуміється поширений спосіб об'єднання подібного змісту ряду предметів; під *вертикальним* - об'єднання матеріалу, який повторюється в різні роки, об'єднання на різних рівнях складності, об'єднання з певної виховної теми. І виявляються інтеграційні процеси на трьох рівнях; внутрішньопредметному, міжпредметному, міжсистемному [7, с. 84].

Інтеграція навчання у початковій школі на *внутрішньопредметному рівні*, має закладатися у навчальній програмі. До рівня внутрішньопредметної інтеграції належать: навчання грамоті (навчання читанню, письму (друкованим та прописним шрифтом), уроки розвитку мовлення та робота з дитячою книжкою), математика (арифметичний, геометричний та алгебраїчний матеріал), природознавство (основи біології, географії, астрономії, екології) тощо.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок завдань і питань з інших предметів. Ці завдання мають додаткове значення. Це окремі короткочасні елементи уроку, що сприяють більш глибокому сприйняттю й осмисленню понять, що вивчаються. *Міжпредметна інтеграція* суттєво збагачує внутрішньопредметну. Деталізуючи міжпредметну інтеграцію, В.А. Доманський визначає два її рівні [2]:

а) здійснення інтеграції на основі узагальненості структурних елементів змісту освіти, а також узагальненості понять, цілей концепцій у викладанні окремих розділів навчальних програм. Для здійснення цього рівня інтеграції у змісті навчальних предметів

необхідно виділяти диференційовану частину (базову, притаманну тільки конкретному предмету) та інтегровану, яка може стати структурним елементом інших предметів;

б) дидактичний синтез, який здійснюється як на рівні змісту, так і на рівні прийомів, методів, форм проведення навчальних занять.

Процесуальна інтеграція здійснюється опосередковано різними засобами діяльності: алгоритмізації, абстрагування, зіставлення, формалізації, систематизації, узагальнення, моделювання, екстраполяції. Ці засоби діяльності забезпечують проблематизацію, концентрацію та ущільнення навчального матеріалу, а також оптимальні форми його подання (інтегрований урок, практичні заняття тощо) [там само].

Процес інтеграції за змістом у початковій школі може відбуватися завдяки створенню інтегрованих предметів (курсів), що являтимуть собою вищий рівень інтеграції, який має власний предмет вивчення. Такі інтегровані курси, на думку В.А. Доманського, повинні включати до свого складу навчальні предмети з високим рівнем цілісності змісту, узагальненості понять, ідей, законів, явищ, сутностей, концепцій, образів світу й людини [2].

Інтегрованим вважається урок, на якому зінтегровано зміст із різних предметів (наприклад, крім читання, ще малювання, музика) [3]. Важливо чітко визначити основну мету інтегрованого уроку, те, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно вищому рівні. *Інтегрований урок* поєднує в собі блок знань з предметів, що інтегруються навколо однієї теми. Особливістю підготовки вчителя до інтегрованих уроків є:

- володіння методикою проведення інтегрованого уроку;
- досконале знання програмних вимог предметів початкової школи
- складання річного календарного планування;
- співставлення тем і матеріалів різних предметів з метою виділення тем, близьких за змістом або за метою використання;
- визначення завдань уроку;
- розробка та проведення уроку тощо.

Інтегрований підхід у навчанні забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості; сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування до процесів та явищ оточуючої дійсності [6]. Отже, інтеграція в початковій освіті **сприяє** розкриттю наукових законів та умов їх прояву з основ наук у різних галузях науки та сферах практичної діяльності; виявленню специфіки та можливості прояву закономірностей, законів, ідей, теорій в оточуючій дійсності; інтеграції діяльності вчителя із формування загально-навчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриттю багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез; інтеграції діяльності вчителів з формування творчої особистості учня, розвитку його здібностей.

Інтегрований підхід у навчанні – це створення нових курсів (предметів), що об'єднані з декількох навчальних предметів навколо визначеної стрижневої теми або головних понять, це вищий рівень «зростання» навчальних дисциплін.

За В.А. Доманським визначають такі варіанти функціонування навчального процесу **на основі інтегрованих курсів:**

1) формується із змісту предметів, що входять до одного циклу. При цьому питома вага змісту одного предмета не превалює над змістом іншого; обидві наукові дисципліни виступають на рівних правах;

2) створюється із змісту предметів, що входять до однієї освітньої галузі або до одного освітнього блоку, але переважно на основі якоїсь однієї предметної галузі;

3) складається зі змісту предметів, що входять до різних, але близьких освітніх галузей і виступають «на рівних»;

4) утворюється на основі предметів із близьких освітніх галузей, але один предмет зберігає свою специфіку, а інші виступають як допоміжні основи.

Інтегроване навчання молодших школярів – це, насамперед, інтегрований урок, який ми розуміємо як динамічну й варіативну форму організації процесу цілеспрямованої взаємодії визначеного складу вчителів і учнів, що основана на інтеграції змісту відібраного з декількох предметів і об'єднана навколо однієї теми, систематично використовується для збагачення інформаційного й емоційного сприйняття мислення і почуттів учнів, дає змогу з різних боків пізнати якість явище, поняття, досягти цілісності знань. Учні повинні усвідомлювати зв'язок усього, що існує в природі та повсякденному житті, отримати у школі цілісне уявлення про світ. Саме тому на сучасному етапі розвитку проблема інтеграції навчання та виховання в початковій школі стає як ніколи актуальною, важливою.

Розглянемо можливі види інтегрування на уроках навчання грамоти рис.1.

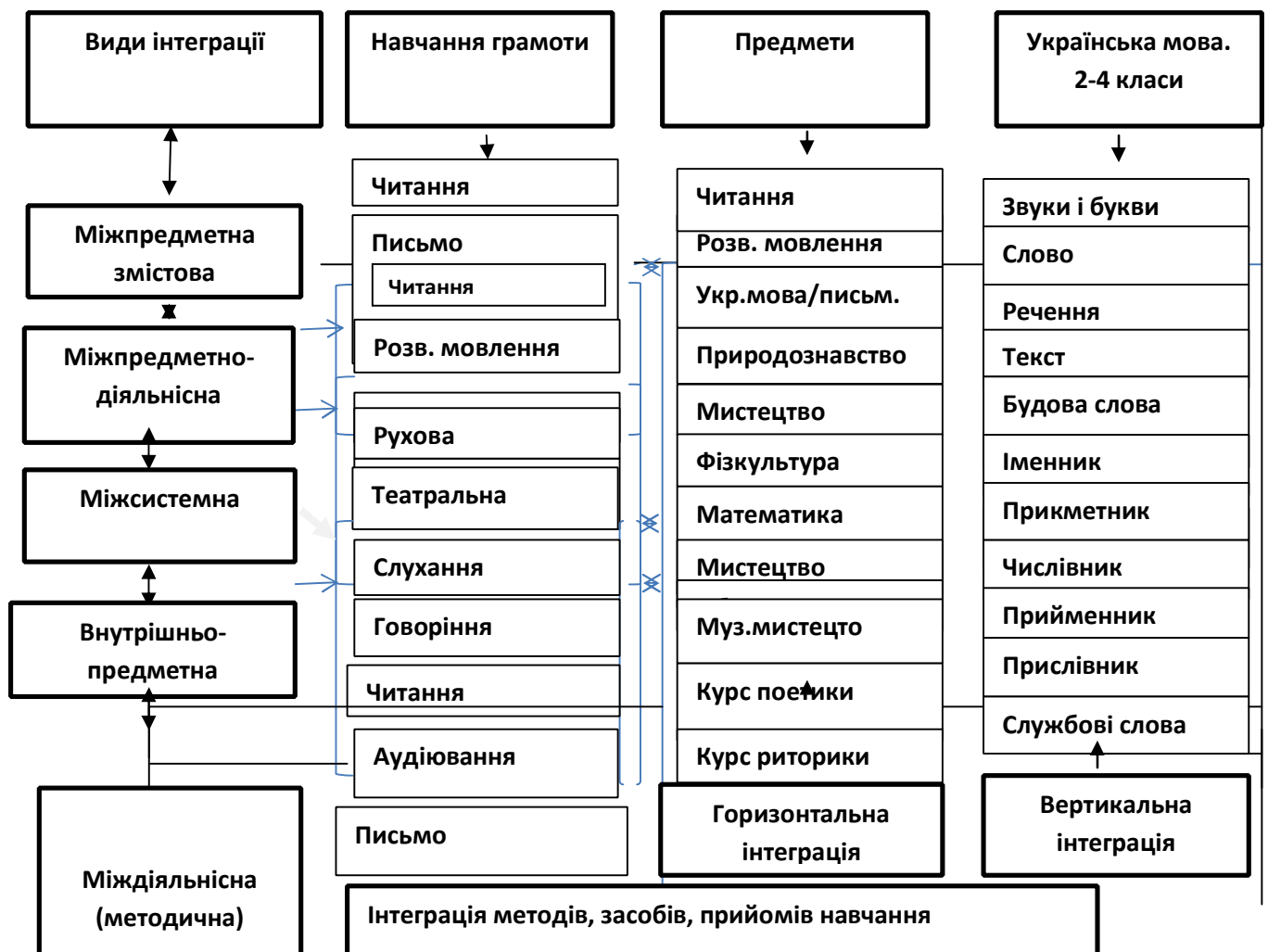

Рис.1. Інтегративний підхід до організації процесу навчання грамоти шестирічних першокласників

З рис. 1. видно, що на уроках навчання грамоти та розвитку мовлення доступною є внутрішньопредметна, міжпредметна (горизонтальна та вертикальна) інтеграція. Також на рисунку показаний ще один вид інтеграції - міжпредметнодіяльнісна, що включає

інтеграцію зв'язку методів, прийомів, форм і засобів навчання, поєднання яких інтенсифікує засвоєння навчального матеріалу і забезпечує його якісне усвідомлення.

На рис. 1. чітко виражене *горизонтальне* інтегруванням (за І.Хавіною) навчальних предметів (читання, письмо, музичне та образотворче мистецтво, математика, природознавство та інші), особливістю якого (за О.Савченко) є «...поєднання блоків знань із різних предметів, підпорядковані одній темі з метою уточнення картини світу». Такий вид інтеграції доступний при проведенні інтегрованих уроків.

Використання *вертикального* виду інтегрування (рис.1) на уроках навчання грамоти дозволяє об'єднувати мовний матеріал за роками навчання (2-4 класи) та подавати його на різних рівнях складності. Такий інтегративний підхід сприяє виробленню якісно нового типу знань, що знаходить вираження в загальнонаукових поняттях, категоріях, підходах. Разом з тим, важливо усвідомити, що ущільнення мовного матеріалу у більші блоки, зрештою веде до зміни структури змісту початкового курсу мови, яка органічно спирається на принципи мовної спрямованості. Для такої інтеграції характерна спіральна структура, що ґрунтується на основі принципу концентричності.

Методологічною основою методики початкового курсу навчання мови (навчання грамоти) *внутрішньопроектна вертикальна інтеграція* подається за принципом «*знайомство по дотичній*» – *прийом доповнення*. Такий вид інтегрування навчального матеріалу за основними мовними поняттями вивчається традиційно у більш старших 2-4 класах і дозволяє значно інтенсифікувати процес засвоєння навчального матеріалу. Для повноцінного засвоєння учнями теми «Будова слова» (2 клас) на уроках навчання грамоти досить включити вправи на творення слів, побудовані на зразках та вправи на формування вмінь вести активні спостереження за мовою, за словотворчими процесами (*білка-білчєня, засць-зайчиха-зайчєня, качка-качєня тощо*).

Внутрішньопроектну вертикальну інтеграцію у першому класі пропонуємо розглядати як *пропедевтику* мовної освіти (*елемент випереджувального навчання*) – ознайомлення з основними мовними (фундаментальними) поняттями предмета, які вивчатимуться у основній школі.

У дидактиці (за В.Максимовою) *міжсистемна інтеграція* – це об'єднання у змісті освітніх галузей навчання, яка організована за другим рівнем інтеграції (міжпредметна) зі змістом освіти. Прикладом *міжсистемної інтеграції* є дошкільна підготовка (сформовані певні навички мовлення), удосконалення, розвиток цих знань, умінь і навичок у 1-4 класах, однак, певну суму мовних знань дитина засвоїть поза початковою школою (базова, середня, вищі заклади).

Разом з тим, у світлі загальної тенденції до зближення дошкільних методів навчання зі шкільними з метою формування мовнокомунікативної особистості першокласника реалізовується задум *методичної інтеграції* (ігрова і рухова діяльність, з включенням елементів театралізації, «уподібнення» літері, арт-терапії тощо), що передбачає взаємопроникнення одного методу в інший, взаємодоповнення методів, функціонування одного в іншому. Отже, *міжсистемне інтегрування* відбувається як у змісті освіти, так й у зв'язку методів навчання.

О.Пометун визначила труднощі в організації інтегрованих уроків і поділила їх на дві групи, а саме, об'єктивного характеру й суб'єктивного характеру. До об'єктивних труднощів було віднесено нею різне в часі вивчення споріднених тем; недостатнє матеріально-технічне забезпечення міжпредметних та інтегрованих зв'язків; дефіцит часу на уроці для вивчення навіть одного предмету; відсутність методичних рекомендацій тощо. Суб'єктивного характеру труднощів інтеграції – це періодична зміна навчальних програм, підручників з усіх дисциплін початкової школи; викладання окремих предметів педагогами-предметниками, яким бракує знань з методики викладання в початкових класах; обмаль знань фактичного матеріалу з окремих предметів; недостатня фахова підготовка саме з сучасних підходів до навчання; дефіцит часу на підготовку до інтегрованих уроків тощо) [5].

Мета інтегрованих уроків навчання грамоти (читання, письмо, розвиток мовлення) – створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Такий підхід сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення та почуттів учнів завдяки залученню цікавого взаємопов'язаного матеріалу, що дає змогу всебічно пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань...

На прикладі експериментальної методики навчання грамоти покажемо різні види інтеграції, що включає поняття *мовної пропедевтики*, мета якої в період навчання грамоти – ознайомити учнів з мовним матеріалом раніше, ніж він передбачений програмою, наприклад, подаючи слова-назви предметів, учням повідомляється, що кожний предмет, явище має свою назву «імена» (*парта, дерево, кіт, сонце, дощ* тощо) – це іменники (кожне слово має ім'я). До одних ми ставимо запитання хто? *кіт* (живий), до інших - що? *дерево* (неживе), одні пишемо з малої букви (*малина, озеро, книга*), інші – з великої (імена, прізвище, назву села, міста – з великої) тощо. Отже, принцип *міжпредметної* інтеграції методів навчання мови підвищує результат навчальної діяльності, спонукає до комплексного поєднання методів окремих дисциплін у вигляді цілісних структур.

Початкові знання, уміння і навички першокласників потребують уточнення і розширення конкретних уявлень про довкілля, про людину, про природу і суспільство. На основі попередніх знань, умінь і навичок відбувається засвоєння нових наукових мовних понять, тобто формування мовно-мовленнєвої компетенції. Засвоєння навчального матеріалу на новому рівні, по-новому витку спіралі «стрибок уперед», можливий за умови якісного засвоєння раніше вивченого, тобто перед дошкільної підготовки. Повторення вивченого перед засвоєнням нового, значно складнішого, у експериментальній методиці отримав назву «*зворотно-поступальний*» прийом. Він передбачає включення в структуру уроку пропедевтичних вправ, які дозволяють засвоєння навчального матеріалу, який за програмою вивчається у 2-4 класах. Наприклад, вправи на добір слів-назв предметів, явищ (2 клас, кожне слово має ім'я: *небо, парта, учень, дощ*), вправи на визначення роду (3 клас) *бабуся (вона-жінка-жіночий), батько (він-чоловік-чоловічий), кошеня (воно-середній)* готують учнів до замінювання підмета-іменника відповідним займенником (4 клас) не вживаючи терміна: *Мого (мою, моє) собаку (кішку, кошеня, цуценя, папугу) звать... Він (вона, воно) пухнастий (пухнаста, пухнасте). Я опікуюся ним (нею). Годую його (її).*

У 1 класі доцільно включати вправи на засвоєння споріднених слів (*корова-теля, вівця-ягня*) для того, щоб діти без жодних теоретичних відомостей зрозуміли характерні ознаки споріднених слів, а саме: семантичну близькість і наявність у них однакових звуко- або буквосполук (кореня), на конкретних прикладах вчимо знаходити спільні частини спільнокореневих слів, добирати споріднені слова. Наприклад, при вивченні слів-назв предметів доцільно включити вправи на засвоєння поняття «однини-множини», «один-багато-нічого», спільнокореневі слова (*книга-книги, ручка-ручки, дерево-дерев, куця-куці, дитина-діти* тощо) без вживання назви, на знайомство з відмінковими формами (*стіл, стола, біля столу, столом, на столі*) тощо.

Таким чином, «*зворотно-поступальний*» прийом забезпечує виникнення *системних асоціацій* на основі вивчення матеріалу конкретної теми, коли вивчення нових понять супроводжується порівнянням з отриманими раніше даними. Отже, відбувається найпростіше узагальнення знань, але вони не співвідносяться з суміжними знаннями. На цьому рівні виникає аналітико-синтетична діяльність учнів.

Включення внутрішньопредметної та міжпредметної інтеграції в методику початкового курсу навчання грамоти забезпечує *системний* інтегративний підхід. Він істотно доповнює, збагачує, інтенсифікує зміст мовної освіти і утворює новий вид інтегрування – *міжсистемний*.

Таким чином, інтеграція змісту початкової освіти, традиційних та інноваційних методів, прийомів, форм і засобів навчання забезпечить ефективніше засвоєння

навчального матеріалу, дозволить зняти перенавантаження на учнів, внести зміни у структуру уроку. Методичне забезпечення інтеграції в початковій школі потребує дуже високого професіоналізму й ерудиції вчителів.

Література

1. Григорук А., Луцай Ю. Інтегровані уроки мови як засіб формування мовленнєвої компетенції учнів / А.Григорук, Ю.Луцай // Початкова школа. – 2009. – № 3. – С. 18-21.
2. Доманский В.А. Интегративные процессы в гуманитарном образовании: методология, психологические механизмы, дидактические основания / В.А. Доманский // Педагогическая антропология: Концептуальные основания и междисциплинарный контекст. – М. : Изд-во УРАО, 2002. –4.
3. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення в початковій школі / Л.М. Шильцова, Л.О. Варзацька. – Х. : Веста : Ранок, 2008. – 176 с.
4. Інтегровані уроки в початковій школі / Упор. Кондратюк О. – К., 2007. – №4. – 124 с.
5. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання / О.Пометун. – К., 2007. – 112 с.
6. Створити цілісну картину світу. Інтегроване навчання в школі [Текст] // Завуч. – 2007. - №21. – С 2-12
7. Хавіна І. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання. Серія: Педагогіка / Мелітопольський державний педагогічний університет. №1 (10) 2013. – С.81-85.

МІЖШКІЛЬНИЙ ФАКУЛЬТАТИВ З БІОЛОГІЇ

Кучеренко Тетяна Миколаївна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

Стороженко Мілена Рафіківна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

На базі нашої школи протягом шести років працює міжшкільний факультатив з біології. Програма міжшкільного факультативу з біології затверджена міською методичною радою від 24.09.2015 року.

Метою факультативу є задоволення підвищеного інтересу учнів до біології, їх бажання здобути глибші знання та специфічні вміння і створення бази для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаної з використанням біологічних знань.

Завдання факультативу:

1. Реалізувати педагогічний принцип індивідуального підходу до учнів шляхом диференціації навчання; створити оптимальні умови для самореалізації обдарованих учнів та всебічного розвитку їх творчих здібностей.
2. Розширити та поглибити знання учнів з біології, створити базу для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаний з використанням біологічних знань.
3. Активізувати пізнавальну діяльність школярів з біології.
4. Закріпити навички роботи з мікроскопом, муляжами, колекціями. Формувати вміння порівнювати, систематизувати, узагальнювати одержані данні.
5. Розвивати в учнів біологічне й екологічне наукове мислення, відповідальне ставлення до природи.
6. Вчити працювати з науковою літературою, довідниками, сприяти розвиткові навичок самоосвіти.
7. Готувати учнів до участі в ЗНО з біології.

Програма курсу включає теоретичну і практичну частини. Загальний обсяг курсу 68 годин; програма розрахована на учнів 11 класу. Її можна використовувати в профільних класах природничого спрямування, як курс за вибором, як міжшкільний факультатив з метою підготовки учнів до ЗНО з біології. На заняттях міжшкільного факультативу учні не тільки розв'язують задачі, а й складають програми. Створено сайт міжшкільного факультативу з біології, де вчитель розмістила авторську програму, яка спрямована на поглиблення знань учнів з біології, створення бази для свідомого вибору майбутньої професії. Наявність сторінки «Дистанційне навчання» надає можливість мережевого спілкування вчителю зі своїми колегами та учнями.

Результативність роботи міжшкільного факультативу з біології аналізуємо, проводячи моніторинг.

Моніторинг відвідування факультативу показує, що спостерігається збільшення кількості дітей, які зацікавилися ним.

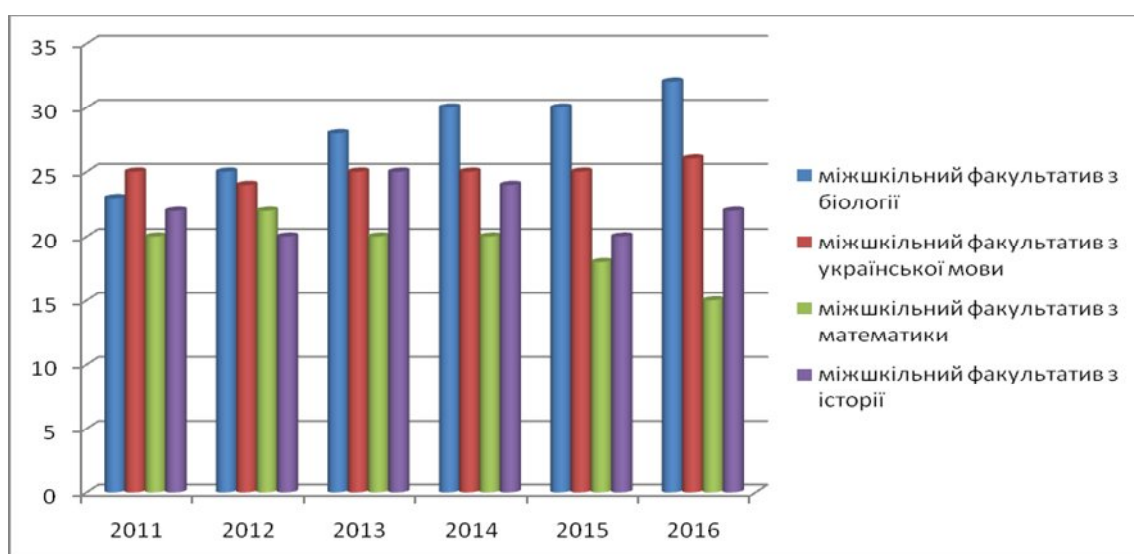

Рис. Моніторинг відвідування факультативу

Завдяки діяльності міжшкільного факультативу з біології за останні роки збільшилась кількість випускників нашого міста, які у майбутньому стануть вчителями біології, психологами, лікарями, де вагоме значення в виборі професії мають знання з біології.

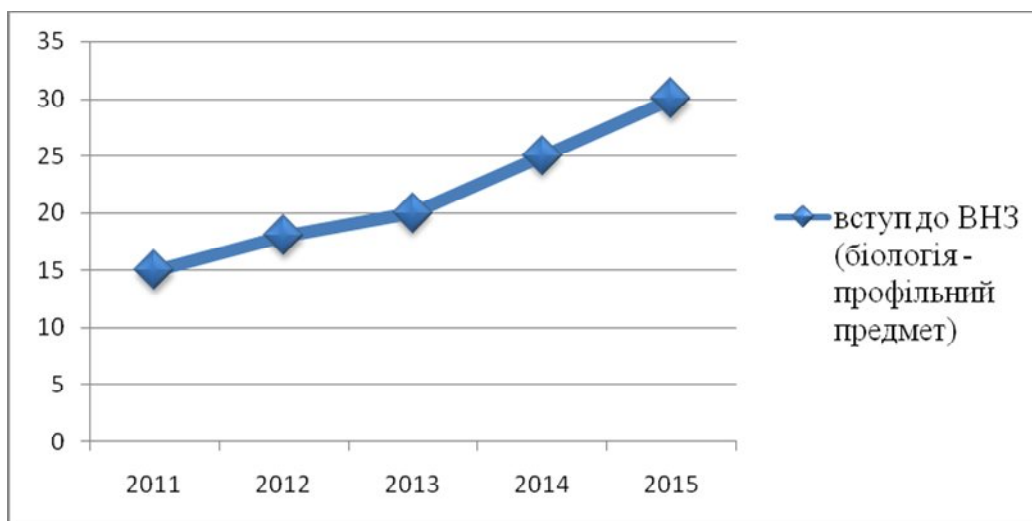

Рис. Моніторинг вступу до ВНЗ

Наведені дані свідчать про ефективність запровадження міжшкільного факультативу з біології для випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Зміст програми наведено у Додатках.

АВТОРСЬКА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «БІОЛОГІЯ В ПРОФЕСІЯХ»

Кунат Валентина Вікторівна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

У житті випускника настає відповідальний етап вибору подальшого життєвого шляху. Головне не помилитися і правильно зробити свій вибір, визначитися з навчальним закладом з обраною спеціальністю. Всі професії можна віднести до тих чи інших типів в залежності від предмета праці. Кожна професія висуває певні вимоги до людини. Тип професії вказує на те, з чим людині доводиться мати справу в процесі своєї професійної діяльності, тобто на предмет праці.

Ці знання дозволяють учням стати першокласними фахівцями в галузі сучасної хімії, хімічної технології, біології, біологічної хімії, медицини, фармакології сільського господарства, тваринництва, матеріалознавства, техніки та інших областях людської діяльності, включаючи живопис і мистецтво.

У цьому чималу роль повинен зіграти курс за вибором "Біологія в професіях", який покликаний показати учням застосування біологічних процесів в різних галузях народного господарства.

Він спрямований на розширення знань в галузі біологічних професій, носить розвиваючу і практичну спрямованість. Основними формами занять є вивчення теоретичних питань, захист групових проектів, рефератів, семінарські заняття та екскурсії на підприємства м. Синельникового.

Курс розрахований на 17 годин.

Мета курсу - сприяти професійній орієнтації учнів.

Основні завдання курсу:

- професійна орієнтація учнів за біологічним профілем;
- підтримка інтересу до біології і професійна спрямованість;
- формування загальної культури, моральності, почуття патріотизму.

Форми контролю: реферати, творчі роботи, проектна діяльність і підсумкова конференція.

Вимоги до знань, умінням і навичкам учнів:

Після вивчення цього елективного курсу учнів **повинні знати:**

- Біологічні професії.
- Впровадження біологічних знань і процесів в інші галузі економіки.
- Основні професійні вимоги до біологічних професіями
Знати підприємства і організації України за даним профілем.

Учні повинні вміти:

1. Орієнтуватися в біологічних професіях;
2. Оцінювати свої схильності і здібності до вибору профілю навчання або до вибору професії;
3. Розвитку умінь працювати в групі;
4. Виконувати і оформляти реферати, творчі роботи та групові проекти, дотримуючись певної структури.

Зміст курсу ВСТУП

В світі біологічних професій (1год).

Ознайомити учнів з професіями біологічного профілю і застосуванням біологічних знань в інших професіях.

Бесіда, складання списку професій.

Практичне завдання: "Визначення своїх нахилів та здібностей, які сприяють вибору професії та складання своєї професійної карти".

Тема 1 Біологія в медицині (4год).

Введення в медичні професії і професійні вимоги до них. Ознайомитись з професіями молодшого та середнього медичного персоналу (медсестра різного профілю, лаборант, фельдшер, фармацевт), лікарями різного профілю (терапевт, педіатр, хірург, онколог, отоларинголог, ендокринолог, невропатолог, офтальмолог, травматолог та інші), а також з представниками медичної науки (генетиками, геронтологом та іншими). Мікробіологія. Шляхи отримання професії. Практичне заняття. Робота з мікроскопом.

Екскурсії:

- а) Відвідування поліклініки, з метою знайомства з роботою педіатра або терапевта; медичної сестри та біохімічної лабораторії.
- б) Відвідування аптеки, з метою знайомства з роботою фармацевта або провізора.

Тема 2 Біологія у педагогічній діяльності (3год).

Біологічні знання в професіях вчителів: початкової школи, музики, фізичної культури, основ здоров'я, географії, хімії, біології, фізики та інформатики. Застосування знань біології в процесі виховної роботи класного керівника та вихователів різних освітніх установ.

Практичне завдання: "Оцінка своїх комунікативних здібностей з використанням психологічних вимірювань".

Тема 3. Біологія в промисловості і в різних галузях народного господарства України (3год). Ознайомлення із застосуванням біологічних знань в інших професіях (хімік - технолог, лісник, еколог, інженер, ветеринар, агроном, архітектор, дизайнер, мисливствознавець та інші).

Екскурсії: а) Відвідування підприємства міста Синельникового, з метою знайомства з роботою інженера-еколога.

б) Відвідування підприємства "Водоканал", з метою знайомства з роботою інженера-еколога і лаборанта біологічної лабораторії. **" (1год).**

Захист творчих робіт та групових проектів.

Орієнтовна тематика індивідуальних і групових проєктів:

1. Медична сестра.
2. Фармацевт і провізор.
3. Фельдшер
4. Педіатрітерapeut, особливості їх роботи.
5. Хірург, онколог і травматолог.
6. Фахівці різного медичного профілю (отоларинголог, ендокринолог, невропатолог, офтальмолог).
7. Біологічні знання в педагогіці.
8. Охорона життя і здоров'я школярів.
9. Облік вікові та індивідуальні особливості учнів у роботі класного керівника.

Література

1. Александровская Э.М. и др. Психологическое сопровождение школьников: учеб. пособие для студ. Высш. пед. учеб. заведений / Э.М.Александровская, Н.И. Кокурина, Н.В. Куренкова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002.
2. Вакуленко В.В. и др. Декоративное садоводство: пособие для учителей / В.В.Вакуленко, М. Ф. Труевцева, Вл. В. Вакуленко. – М.: Просвещение, 1982.
3. Горышина Т.К. Растения в городе. - Л., Издательство ЛГУ, 1991.
4. Егорова Т.А. Основы биотехнологии: учеб. пособие для высш. пед.учеб.заведений / Т.А.Егорова, С.М. Клунова, Е.А. Живухина. – М.: Издательский центр “Академия”, 2003.

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ЕЛЕМЕНТАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ

*Мартинова Валентина Петрівна, методист кафедри управління освітою
Луганського обласного інституту післядипломної освіти (м. Сєвєродонецьк)
Луганської області*

«Не звужуйте життя до уроку,
а урок розширюйте до життя»

П. Блонський

Соціально-економічні завдання розвитку нашої країни зумовлюють пошук оновлених підходів до їхнього розв'язання. Українській державі необхідне покоління з високим рівнем культури і освіченості, здатне сприймати національні й загальнолюдські цінності, творчо діяти в будь-якій сфері соціальної практики.

Музичне виховання відіграє важливу роль у становленні особистості людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, - писав видатний український педагог В. Сухомлинський. - Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури». Ці слова педагога-гуманіста конкретизують його думку про музичне виховання як першооснову у вихованні людини.

Метою загальної музичної освіти в школі є особистісний розвиток учня і збагачення його емоційно-естетичного досвіду, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Реалізація домінантної змістовної лінії «Музичне мистецтво» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти розкривається за допомогою основних змістових блоків, серед яких почесне місце займає блок з розвитку елементів гри на музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо):

- Художньо-естетичне сприймання музики у широкому діапазоні її видів, жанрів і форм та інтерпретація інтонаційно-образного змісту прослуханих творів.
- Набуття вокально-хорових навичок у процесі виконання пісень; спів із супроводом та без нього.
- Елементи гри на музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо).
- Елементи імпровізації(вокальної, інструментальної, ритмічної, пластичної); застосування музики як засобу комунікації та самовираження особистості.
- Практичне засвоєння основних музичних понять та необхідної музичної термінології, усвідомлення особливостей музичної мови.
- Опанування музики у зв'язках із іншими видами мистецтва для глибшого розуміння специфіки її образної мови.

Актуальність теми обумовлена тим, що на сьогоднішній день напрямок з розвитку елементів гри на музичних інструментах займає почесне місце серед основних завдань, які спрямовані на формування освітніх компетенцій. Саме цей вид творчої діяльності став основним у моїй педагогічній роботі з різними віковими категоріями учнів та знайшов своє відображення у роботі над проблемою «Розвиток музично-ритмічних здібностей у дітей засобами гри на елементарних музичних інструментах».

Мета запровадження елементарних музичних інструментів – активізація музичних здібностей учнів, збагачення їх музичного досвіду.

Включення в урок елементів гри на елементарних музичних інструментах пов'язане з вирішенням **наступних педагогічних завдань:**

- стимулювати виконавську діяльність дітей на уроці, в позакласній роботі і у вільний час (на святах, в сім'ї, в години відпочинку);
- сприяти формуванню у них художнього смаку і інтересів;
- виховувати інтерес до гри в оркестрі;
- активізувати розвиток музичних здібностей (чуття ладу, чуття ритму, музичної форми, тембровий, гармонійний, мелодійний слух);
- сприяти формуванню уявлень про виразну суть елементів музичної мови і засобів музичної виразності.

Моя робота над розвитком музично-ритмічного відчуття базується на досвіді визначних представників музичної педагогіки ХХ століття Е. Далькроза, К. Орфа, З. Кодая. Питанню навчання учнів гри на елементарних музичних інструментах присвячені праці В. Сугаутайтк, М. Лисенка, Ю. Юзбашяна, В. Лапченка та інших.

Специфічні особливості уроку музики як навчального предмета полягають у тому, що поряд з музично-освітніми вимогами (знання нотної грамоти, вміння розрізняти прості форми музичних творів, тощо) до уроку висуваються і художньо-виконавські вимоги. Важливо, щоб учні не тільки свідомо і активно сприймали музику, а й уміли застосовувати набуті знання і навички на практиці. Ще в 20-ті роки ХХ століття музикант, композитор і педагог академік Б. Асаф'єв у своїх статтях про музичну освіту писав, що необхідно пройти шлях «від пасивного слухача до усвідомленого сприйняття і активної участі в роботі над музичним матеріалом». Цей принцип повинен стати методологічно визначальним у залученні дітей до основ інструментального музикування.

Гра на елементарних музичних інструментах є однією з найдоступніших форм роботи з школярами. Тут дитині найлегше виявити свою активність і самостійність. Школяр не втомлюється дудити на дудочці або бити в барабан. Ті музичні звуки, які часом дратують дорослих, для нього залишаються надзвичайно привабливими. З роками бажання витягати звуки з інструментів не згасає.

Окрім того, це один з видів колективної виконавської діяльності учнів. Її призначення на уроці – сприяти виявленню і розвитку музичних здібностей дитини, збагачувати художній досвід школярів, розвивати їх інтерес до виконавської діяльності. При цьому важливе емоційне ставлення дітей до музикування, цілеспрямоване сприйняття і засвоєння прийомів гри.

Продуктивнішому розвитку чуття ритму сприяє музикування на елементарних музичних інструментах (шумові, ударні, звуковисотні) і надає можливість всебічного розвитку учня, сприяє залученню до активної музичної діяльності всіх без винятку дітей, незалежно від рівня їхніх здібностей. Далеко не всі діти можуть правильно і добре рухатися під музику, співати, тому гра в оркестрі на елементарних музичних інструментах підвищує інтерес школярів до занять музикою, розвиває у дітей звуковисотний, ладовий та тембровий слух, стає джерелом пізнання музичних явищ та закономірностей, досягнення засобів музичної виразності. Через гру на інструментах у учнів формуються самостійні виконавські навички.

Мій досвід використання дитячих музичних інструментів на уроках музичного мистецтва переконує, що гра на елементарних музичних інструментах повинна гармонійно вплітатися в усі складові компоненти уроку, а не виступати додатковим самостійним видом діяльності.

Головна мета гри на ударних інструментах під час навчальної діяльності – створення у дітей міцної ритмічної основи. Відомий німецький композитор і педагог К. Орф зауважив, що ритму не можна навчити, його треба вивільнити з організму людини – «розв'язати». К. Орф побудував свою систему на ритмах біологічного життя, голосах природи. Ритм та рух тіла первинні – потім архаїчні елементи культури, народні пісні, лічилки, приказки, дражнилки. Інструменти – переважно ударні, іноді власного виготовлення. Така система освіти дозволяла насамперед розкрити власні можливості дитини, допомогти розпочати імпровізувати і творити.

Працюючи над даною проблемою, я для себе визначила три етапи розвитку музично-ритмічних здібностей у дітей:

І етап – початковий (етап «розв'язання» ритму)

Початковий ступінь розвитку ритмічного слуху з учнями починається з декламаційних вправ: чистомовки, скоромовки; мовленнєві вправи з рухами: «Дощик», «Прийшла весна», «Вітер», «Дванадцять місяців»; вправи на розвиток артикуляційного апарату, ритмодекламація тексту; вправ на розвиток чуття ритму: послухати свій пульс, послухати й відтворити пульс музики; вправа «Веселі пальчики»: пальчики крокують та пальчики танцюють; «Ритм і пульс»: руки плескають, відтворюють ритмічний рисунок, ноги тупотять відбивають пульс; проплескати: своє ім'я, назви квітів, назви інструментів тощо; проплескати ритмічний рисунок відомих поспівок, віршиків; виконання ритмічного рисунка з використанням дитячих музичних інструментів; вільна словесна, музична, ритмічна, пластична імпровізація. Особливе місце у своїй роботі з розвитку ритмічного слуху школярів приділяю елементам методики з розвитку музичного мислення російського педагога-музиканта В.Б. Брайніна.

Значне місце на уроці займають музично-рухові ігри та інсценізації пісень на основі календарно-обрядових пісень, дидактичні ігри на розвиток чуття ритму, уваги та пам'яті: ритмооплески, ритмосклади, ритможарти, «Жести, що звучать», «Музична розмова», «Імена та ритми», ритмічний канон, «Передай бубон», «Впізнай пісню за ритмічним рисунком», «Луна», «Наш оркестр» та інші. (Додаток 3)

Починаючи з першого класу велику увагу приділяю ритмічно-фізкультурним паузам («Жабки», «Ранок починається», «Ми у класі», «Рученьки», «Веселі молоточки» тощо).

Далі ця робота поступово ускладнюється: вводяться акценти, динамічні відтінки, а потім і відтворення простих ритмічних рисунків, що дублюють ритм програмових пісень. Ритмічний супровід здійснюється вистукуванням ритму олівцем, ногою або плесканням в долоні, причому не всім класом одразу, а окремою групою учнів. Поєднання в супроводі різних видів відбивання ритму розвиває в учнів координацію рухів, що знадобиться їм під час опанування гри на звуковисотних інструментах у подальшому.

Ефективним видом виховання ритму є вистукування ритмічного рисунку дерев'яними паличками завдовжки з олівець, виготовленими з бамбука, сухого бука або

сосни. Ритмічний супровід мелодій за допомогою паличок має ряд варіантів. Найпоширеніший – це удари паличкою об паличку. Інший, складніший, полягає в тому, що паличка, притримувана рукою, лежить на столі, а другу тримаємо в руці так, що один кінець її спирається на поверхню стола, а іншим, протилежним, вдаряємо по першій, розміщеній перпендикулярно. При таких ударах звук різкий, чіткий і значний за силою. Наступний прийом полягає в тому, що учень тримає одну паличку вертикально, так що нижній кінець її упирається в стіл, а верхній – у долоню лівої руки. Другою паличкою, що знаходиться у правій руці, він ударяє посередині першої. Удари можуть бути стриманими, а звук – ніжним, тихим і приємним. Цей прийом вимагає від школярів відповідних технічних і виконавських навичок і використовується при груповому ритмічному акомпанементі, коли потрібний супровід малої сили звучності, але відповідної чіткості.

Коли учні досконало оволодіють виконавськими навичками відбивання ритмічних рисунків, вправ за допомогою паличок, імпровізація ритмів переноситься у виконання на елементарних музичних інструментах (дерев'яні ложки, дощечки, трикутники, бубон тощо).

Відбиваючи ритм, учень мусить уважно прислуховуватися до того, як учитель виконує музичний твір, і акомпанувати відповідно до звучання музики: збільшуючи або зменшуючи силу звука, прискорюючи або уповільнюючи темп, виділяючи акценти тощо. Це викликає у дітей живий інтерес, сприяє зацікавленості музикою і позитивно впливає на їхній розвиток.

II етап – основний (розвиток навичок гри на звуковисотних музичних інструментах).

Мета навчання на цьому етапі – формування у школярів навичок звуковидобування.

Головне завдання II етапу – гра-супровід простих мелодій програмових пісень різноваріантовому поєднанні зі співом та ритмічним супроводом.

Заняття із звуковисотними та ударними інструментами дедалі складніші. Вся робота з учнями будується на співі поєднаному з грою на музичних інструментах. Тут я перевагу надаю сопілці. За допомогою сопілки учні в класі швидше запам'ятовують назви нот та їх звуковисотне положення.

На початку – гра-супровід на окремих звуках. Залежно від рівня вокально-слухових даних об'єднують учнів на три підгрупи: перша виконує мелодію пісні, друга – на ударних інструментах супроводжує її ритмічним акомпанементом, третя на сопілці виконує ритмічний супровід за допомогою одного-двох звуків, раніше вивчених у ході спеціальних ритмічних вправ.

Через певний проміжок часу підгрупи міняються виконавськими функціями, що дає можливість охопити всіх учнів різними видами діяльності.

Перш ніж розпочати роботу з інструментами, я практикую вправи з «імітаційними» табличками, на яких зображений звукоряд сопілки у натуральну величину. Я називаю ноти, а учні знаходять звуки на сопілці. Такі тренувальні вправи ефективно впливають на засвоєння звуків.

Але під час роботи із елементарними музичними інструментами я зустрілася з деякими труднощами: музична індустрія з виготовлення дитячих музичних інструментів знаходиться в занепаді – зовсім неможливо в нашому регіоні придбати сопілки та дерев'яні ложки. Ті інструменти, які є у вільному продажу, не витримують музичного навантаження та розбиваються.

На сучасному етапі зробити процес знайомства з простими музичними інструментами та технікою виконання на них цікавим мені та моїм учням допомагають мультимедійні засоби навчання та ІКТ. В своїй роботі використовую матеріали сайтів, на яких учні в Online можуть вдома закріплювати свої знання за допомогою музично-дидактичних ігор, які ознайомлюють із інструментом та його звучанням, допомагають запам'ятати назви інструментів, тривалості нот тощо. Наведу деякі приклади ігор-Online (сайт - <http://www.muz-urok.ru/muz-igral2.htm>): «Інструменти симфонічного оркестру»,

«Шукаємо однакові звуки», «Музичне лото», «Однакові звуки», «Місія в Магманоні», «Музичний тренажер».

III етап – заключний (позакласна робота).

Продовження роботи з розвитку музично-ритмічного чуття у школярів знаходить своє відображення у позакласній роботі, а саме - в моїх мистецьких проектах: ансамблі ложкарів «Веселі хлоп'ята», ансамблі сопілкарів «Дударики». Подібний вид виконавської діяльності прищеплює дітям навички колективного музикування, розвиває чуття ритму, координацію рухів, дає можливість грати в ансамблі з професійним музикантом – вчителем, глибше сприймати музику.

Набути досвідом роботи з ансамблем ложкарів я поділилась з колегами на сторінках газети «Шкільний світ» видавництва «Шкільний світ» у 2009 році (№ 18(482), травень) (Додаток 4).

Запропоновані методи й прийоми розвитку музично-ритмічного чуття у учнів засобами гри на елементарних музичних інструментах на уроках музичного мистецтва та у позакласній роботі впливають не тільки на формування цінностей, оволодіння навичками й уміннями, але й на створення атмосфери співпраці та співтворчості в дитячому колективі.

Заняття в оркестрі дають позитивні результати всім без винятку дітям незалежно від того, наскільки швидко дитина просувається в своєму музичному розвитку. Перш за все, вони приносять задоволення в емоційному плані. Емоційна сфера дитини збагачується постійним спілкуванням з класичною музикою.

Дітям дуже подобається грати ті ж самі твори, які вони чують на заняттях в аудіозапису у виконанні симфонічного оркестру.

Вони щиро радіють кожному вдало виконаному ними твору. Велике задоволення їм доставляють «публічні» виступи перед дорослими, батькам на святах і розвагах, на відкритих заняттях перед гостями, на виїзних конкурсах і концертах.

«Дайте дитині виявити свою дуже і дуже елементарну творчість, і вона в неї буде все більше розвиватися, дайте їй матеріал, розвивайте уявлення дитини, і її творчі сили будуть зміцнюватись» (Софія Русова)

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

*Крижна Катерина Митрофанівна, учитель української мови та літератури
Севєродонецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Севєродонецької
міської ради Луганської області*

У сучасних умовах особливо актуально та гостро постає проблема всебічного розвитку учнів, зокрема творчого потенціалу особистості, яка могла б гідно представляти себе, свій народ, мову у світовій цивілізації.

Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але і як соціальна необхідність. Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, спроможна реалізувати свій творчий потенціал.

Входження молодого покоління у сучасний, динамічний світ, у відкрите суспільство підносить роль життєвої і соціальної компетентностей школярів. Щоб мати змогу знайти своє місце в житті, учень сучасного навчального закладу має володіти певними якостями і вміннями:

- використовувати набуті знання в навколишній дійсності;

- приймати нестандартні рішення, творчо мислити;
- цілеспрямовано використовувати свій творчий потенціал як для самореалізації в професійному та особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Завдання вчителя - створити умови для утвердження атмосфери творчості, допомогти учневі знайти себе в житті, а навчально-виховну діяльність спрямувати на створення такої системи співпраці, головною метою якої - максимальний розвиток творчих здібностей дитини.

Актуальність і перспективність: одним із основних завдань системи національної освіти України є формування творчо активної, всебічно розвиненої особистості. Пріоритетним завданням для себе вважаю розвиток творчого потенціалу дитини. Саме тому я зупинилася на вирішенні науково - методичної проблеми «Розвиток творчого потенціалу учнів на уроках української мови та літератури».

Отже, метою дослідження є з'ясування сутності та особливостей креативної освіти як інноваційної галузі педагогічних знань, виявлення її зв'язків з іншими сучасними підходами, ідеями, аналіз різних концепцій, теорій та технологій креативного навчання школярів та підготовки вчителів до впровадження цих технологій.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Держава повинна забезпечувати розвиток творчих здібностей і навичок самостійного пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості»[3]. Одним із вирішальних чинників розв'язання цих завдань є розвиток креативного мислення учнів.

Що ж таке креативність? Поняття «креативність» у контексті психологічного знання набуло значення на початку 50-х років ХХ століття. Зачинателем у галузі креативності вважають Джорджа Гілфорда, який ототожнив поняття креативності та творчого мислення. Дослідження в галузі креативності проводилися вітчизняними (С.Медник, Д.Богоявленська, М.Гнатко, В.Дружинін) та зарубіжними (Д. Гілфорд, Е.Торренс, Д.Харрінгтон) вченими. [1-84] На сьогодні існує більше ста означень креативності. Аналізуючи сучасні дослідження явища креативності, можна зробити висновок, що не існує однозначної відповіді на запитання: чи існує взагалі креативність, чи вона є науковим конструктом, чи є самостійним процесом креативності, чи креативність - це сума інших психічних процесів? Один з аргументів на користь останнього підходу полягає в когнітивній теорії «вроджених структур» (Н.Хомський, Д.Фодор), яка стверджує, що не можна створити щось із нічого, тобто повз існуючі структури. А процес вирішення творчих задач описується як взаємодія інших процесів (пам'ять, мислення тощо).

Креативність (з англійської creative - творчий) – творча, новаторська діяльність, новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості в якості незалежного фактора».

Креативне навчання – це процес постійної співпраці вчителя та учня. Навчальний процес організовується як живий контакт партнерів, зацікавлених один в одному та в справі, якою вони займаються разом. Креативне навчання має характерну рису: навчальний процес зливається з життям, із рішенням реальних творчих задач.

Основні принципи креативної освіти:

- Безоцінне сприйняття особистості дитини як унікального творіння природи.
- Постійний пошук обмежень (стан здоров'я, емоційний стан, матеріальні ресурси), що є перешкодами в самореалізації особистості дитини, своєчасна психолого-педагогічна допомога.
- Необхідність пошуку особистісного підходу до дитини, враховуючи її індивідуальні психологічні особливості, потреби, нахили тощо. Основною психологічною ідеєю креативної педагогіки є творча свобода школяра.

Формування творчості, на думку психологів, стане можливим, якщо будуть створені такі основні умови:

1. Перш за все звернемо увагу на створення потрібної атмосфери. Під час творчих занять недопустимий педагогічний натиск, підвищений голос, використання явних і прихованих загроз.

2. Бачення кожної дитини.

3. Психологічні умови, зміст яких полягає в тому, що в дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкнутості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань.

4. Створення соціально-психологічних умов, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки з боку дорослих. Сприятливий психологічний клімат характеризується атмосферою розкнутості, взаємної поваги, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості особистості. До засобів впливу на психологічний клімат відносяться демонстрація доброзичливості вчителя до своїх вихованців, знаки уваги, різноманітні форми роботи вихователя на класних годинах, навіть інтер'єр класної кімнати[5-28].

Креативні методи навчання зорієнтовані на створення учнями власних освітніх продуктів. Пізнання при цьому можливе, але воно відбувається саме під час та за рахунок творчої діяльності учня. Головним результатом є отримання нового продукту.

Ось деякі з методів, що належать до групи креативних:

1. Метод придумування - це спосіб створення невідомого учням раніше продукту за результатами їх певних розумових дій. Метод реалізується за допомогою таких прийомів:

- заміщення якості одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта;

- пошук властивостей об'єкта в іншому середовищі;

- зміна елемента об'єкта, що вивчається, та опис властивостей нового об'єкта, який здобуто за результатами цієї зміни.

2. Метод «Якби...» Учням пропонується скласти опис та намалювати малюнок про те, що відбудеться, якщо у творі щось зміниться. Виконання таких завдань не тільки розвине здатність учнів уявляти, а й дозволить краще зрозуміти будову реального твору, взаємозв'язок його складових.

3. Метод «морфологічного аналізу», або метод багатовимірних матриць, в основі якого покладено принцип систематичного аналізу. У процесі розробки нової ідеї учням необхідно скласти матрицю, у якій слід розкрити повний перелік ознак даної ідеї або завдання (характеристики, процеси, критерії тощо). Відбувається процес знаходження несподіваних та оригінальних ідей шляхом складання різноманітних комбінацій відомих та невідомих елементів. Аналіз ознак та зв'язків, отриманих з різних комбінацій елементів, застосовується для пошуку нових ідей.

4. Метод інверсії, або звернення, орієнтований на пошук ідей у нових, несподіваних напрямках. Здебільшого протилежних традиційним поглядам та переконанням.

Характерними особливостями методу є:

- спрямованість на активізацію творчої думки учнів;

- використання засобів, які знижують критичність та самокритичність особистості, завдяки чому зростає її впевненість у собі;

- створення умов для появи нових ідей;

- функціонування на засадах вільного, нічим не обмеженого генерування ідей у групі соціально відібраних осіб («генератор ідей»).

Творчість неможлива без закріплення і розвитку тих цінностей, які даровані людині при народженні. Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні самотійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і вдосконалюють свої здібності, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою

є саме роль учителя. «Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, ідучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра. Важливо розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватись, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання» [2 -11-13].

Найважливішим завданням у розвитку творчих здібностей учнів є створення комфортного соціально-гуманного середовища. Сприятливий психологічний клімат характеризується атмосферою розкнутості, взаємної поваги, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості особистості. До засобів впливу на психологічний клімат відносяться демонстрація доброзичливості класного вихователя до своїх вихованців, знаки уваги, інтер'єр класної кімнати, різноманітні форми роботи вихователя на класних годинах, в позаурочний час, мовні, пластичні, мімичні засоби і багато іншого.

З метою формування креативних здібностей школярів у процесі навчання необхідно поєднувати предметно - пізнавальну та творчу діяльність учнів. Цілеспрямоване тренування гнучкості мислення, асоціативності, використання фантазії, інтуїції, уяви, дослідницьких методів навчання - усе це сприяє розвитку креативних здібностей школярів. У постановці проблем, висуванні гіпотез рішення і їх досліджень проявляється така характеристика креативного мислення, як самостійність при придбанні та оперуванні новими знаннями.

Дж. Гілфорд виділив наступні способи стимуляції творчої активності:

1. Забезпечення сприятливої атмосфери. Доброзичливість з боку вчителя, його відмова від виставлення оцінок і критики на адресу дитини сприяє вільному прояву творчого мислення.

2. Збагачення навколишнього середовища різноманітними новими для нього предметами і стимулами з метою розвитку його допитливості.

3. Заохочення висловлювання оригінальних ідей.

4. Забезпечення можливостей для вправи і практики. Широке використання питань проблемного характеру стосовно до найрізноманітніших галузей як навчального, так і позашкільного характеру.

5. Використання особистого прикладу творчого підходу до вирішення проблем.

6. Надання дітям можливості активно ставити питання.

З метою формування в учнів комплексу вмінь, потрібних для створення текстів, учитель-словесник на початковому етапі звертається до такого виду роботи, як написання творів-мініатюр. Такі вправи учні можуть виконувати кожен урок упродовж 5-10 хвилин. На початковому етапі роботи щодо формування творчих навичок важливо призвичаїти дитину до думки, що писати можна для задоволення й при цьому переживати позитивні емоції, допомагати усвідомити можливість займатися письменницькою діяльністю.

Абсолютна більшість учнів наголошує, що творча робота дається легко тоді, коли вони глибоко розуміють тему твору, коли вона їм цікава, а ще заздрять тим, хто має нахил до творчості й уміє красиво висловлювати свої думки.

Через невпевненість у власних письменницьких можливостях у школярів спостерігається тенденція до сповільнення роботи над твором.

Отже, учитель має виявляти й розвивати письменницький талант учнів молодшого шкільного віку, а в середніх та старших класах практикувати вправи на вдосконалення творчих умінь школярів. Ця робота повинна бути системною. Підготовчий етап її має виробити в учнів основні навички написання творчих робіт, а також допомогти зняти напруженість, негативні емоції, які супроводять цей процес.

Підготовка до написання твору вимагає цілої школи творчості – інакше не чекати оригінальних, своєрідних творів від учнів і в старших класах.

Жодна граматики не може навчити писати твір. Тим часом у творчій роботі відбиваються справжні знання граматичних законів мови, рівень лексичного запасу,

синонімічне багатство мови, так само – уміння складати слова в речення, а речення – у тексти. Перед написанням твору повторюємо з учнями, що таке текст, зупиняємося на мовних засобах зв'язку речень, аналізуємо чужі тексти, спостерігаємо, де групи речень розрізнені, не поєднані спільною темою та ідеєю. Наступним етапом у підготовці до написання твору є психологічний настрій учнів. Взагалі у процесі підготовки до написання твору учні можуть бути доведені до такого психологічного стану, коли не писати вже неможливо. Кожен поринає у свою творчість – не нашкодити б своїми порадами, нав'язуванням, критикою. Кожен автор – особистість, кожна робота індивідуальна. Навіть один вдалий вислів, вираз, цікава деталь заслуговує підтримки, захоплення.

Проблемним залишається оцінювання робіт, але й цей етап під силу, якщо до кожної роботи підійти індивідуально - низькими балами не наказувати учнів, але стимулювати учня доопрацювати твір, поліпшити свою творчість. Загальномовна грамотність береться до уваги, але середньоарифметичну оцінку не ставимо.

Навчитися писати твори – велика праця, яка неодмінно стане в нагоді в майбутньому, красива, грамотна мова і вміння висловлювати свою точку зору є неоціненним надбанням у сучасному світі. Робота з розвитку творчих здібностей на уроках літератури та в позакласній діяльності є надзвичайно важливою в моїй практиці. Учні вчать знаходити в текстах різні художні засоби, помічають і розуміють авторські відступи, описи переживання героїв, мотивують їхні вчинки. Працюючи над текстами художніх творів, я часто ставлю перед учнями проблемно – пошукові завдання, для вирішення яких діти актуалізують здобуті знання, застосовують власний життєвий досвід.

Широке поле для творчої діяльності відкривають **такі творчі завдання:**

- 1) складання казок, віршів;
- 2) написання творів – мініатюр, усне малювання, спостереження над образною мовою, написання листа одному з персонажів;
- 3) розфарбовування рядків поезії;
- 4) створення «кольористичного» портрета душі героя.

Учні з задоволенням відтворюють кольори душ Мавки і Лукаша з драми – феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Метод кольористики я поєдную з творчим завданням. Наприклад, намалюй квітку на тему: «Кохання Мавки і Лукаша – це...» У кожному пелюстку вписати цитати з твору, на основі цитат скласти твір – мініатюру «Ніяка сила в світі не дасть мені бажання забуття».

«На етапі рефлексії використовую такі методи: «Займи позицію», «Мікрофон», «Продовж речення», «Склади сенкан».

Проблема творчості стала в наші дні актуальною, тому що саме творчі люди створюють нове в усіх сферах людської діяльності. У процесі моєї роботи над розвитком творчих здібностей підвищився інтерес учнів до вивчення предмета, збільшилася кількість учнів, що бажають брати участь у різних конкурсах.

Отже, на основі власної практики можу зазначити, що застосування інноваційних технологій є важливим у викладанні предмета, значною мірою підвищує ефективність і якість його засвоєння, забезпечує ситуацію успіху для кожного учня, сприяє підвищенню самооцінки, розвитку ряду компетенцій і компетентностей учнів, знань, здатності вчитися, логічності, комунікативності, креативності, відповідальності. Творча особистість - головна мета креативної системи навчання. Відродження інтелектуального потенціалу України потребує цілеспрямованого, систематичного розвитку в школярів загальнонавчальних умінь і навичок. Поряд з цим повинні поглиблюватися і творчі вміння. А це спроможний зробити тільки творчий учитель.

Література

1. Гатанов Ю.Б. Курс розвитку творчого мислення (за методикою Дж. Гілфорда і Дж. Рензулі): Перший рік навчання (для дітей 6-10 років). - СПб: ГП «Іматон», 1996. - 84 с.

2. Калюжна О. Завдання для розвитку творчих здібностей школярів на уроках мови та літератури / О.Калюжна // Дивослово. - 2009. - № 5. - с.11-13.
3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – 18 квітня.
4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. — К.: Видавництво А. С. К. , 2004. — 192 с.
5. Яковлева Є.Л. Розвиток творчого потенціалу особистості школяра // Питання психології. 1996. № 3 с.28.

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА

*Литвинюк Людмила Вікторівна, доцент кафедри філософії і економіки освіти
Комунального закладу «Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти ім. М. В. Остроградського» Полтавської обласної ради*

Значне прискорення темпів розвитку сучасного суспільства, здійснення інформаційних і глобалізаційних процесів розкривають нові перспективи, розширюють горизонти можливостей особистості у конструюванні її власного життя та водночас висувають для реалізації наданих шансів завдання та вимоги, що потребують від неї набуття нових чи розвитку вже сформованих компетентностей.

Нині компетентнісний підхід визначається основою для розроблення Концепції нової української школи. Триває дискусія навколо виокремлення компетентностей, потрібних людині ХХІ століття.

На нашу думку, підготовку молодого покоління до конструювання ним своєї біографії у невизначеному на сьогодні майбутньому загальна середня освіта має здійснювати шляхом формування в учнів лідерської компетентності – найвищого прояву особистісних компетентностей, що забезпечують першість людини серед інших у тому чи іншому аспекті та спрямовують її до реалізації поставлених нею цілей. Лідерська компетентність спонукає людину бути лідером перш за все для самої себе.

Для формування лідера у школі вчителі повинні мати сформоване бачення необхідних перетворень, віднайти відповідні педагогічні засоби, бути готовими до ризику та розвивати лідерство у собі.

Тема лідерства є поширеною в науковій, особливо зарубіжній, літературі. Дослідники переважно зосереджуються свою увагу на здійсненні управління організаційними структурами на засадах лідерства. Низка праць присвячена осмисленню поняття та моделей лідера (Д. Боудж, Ч. Боулінг, М. Вагт, Л. Гаррік, Р. Дафт, С. Кові, Дж. Коллінз, Н. Рысєв, Г. Сазоненко, В. Срічи, Г. Сателл, С. Филонович, Ф. Фідлер та ін.).

Наявні окремі спроби пошуку шляхів формування лідера у дошкіллі (С. Стебленко), старших класах загальноосвітньої школи (О. Хмизова, Е. Цикаришвили, В. Ягоднікова). Лідерство педагога розглядають у своїх працях Дж. Кілліон, Ю. Кращенко, Н. Мараховська, Н. Муқан, Н. Семченко, С. Харрісон та ін.

Розвідок, присвячених формуванню лідерської компетентності учнів і вчителів на основі біографічних досліджень, проведених у рамках пізнання розвитку освіти певного краю, нами не виявлено.

Метою цієї статті є розкриття авторського інноваційного проекту «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства», що здійснюється на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної

освіти ім. М. В. Остроградського (ПОППО) у рамках навчального модуля «Філософія освіти XXI ст.».

Названий проект спрямований на активізацію в загальноосвітніх навчальних закладах експериментальної, дослідницької діяльності педагогічних працівників засобами біографічних досліджень із позиції розвитку лідерської компетентності вчителів і учнів області.

Мета проекту полягає у популяризації досягнень педагогів Полтавщини в дослідженні освіти рідного краю, обміні досвідом організації біографічних розвідок з освітнього краєзнавства, розкритті основних компетентностей і особливостей культури сучасного вчителя-лідера, вивченні й актуалізації освітніх практик області з формування лідерської компетентності учнів в інноваційному суспільстві та розвитку лідерства педагогів, активізації наративних практик і самодосліджень освітян.

Суть проекту – в організації дослідницької діяльності педагогів Полтавщини: співробітників ПОППО щодо розвідки історії становлення й розвитку освіти переважно на локальному інституційному рівні та вчителів області в міжкурсовий період стосовно біографічних досліджень у рамках освітнього краєзнавства та піднесення лідерства в освіті.

Унаслідок здійснення проекту очікуємо, що запровадження біографічних досліджень в аспекті лідерської компетентності сприятиме актуалізації використання біографічного методу навчання при викладанні різних предметів як ефективної форми особистісно орієнтованого навчання в контексті життєтворчої діяльності школярів.

На сьогодні в реалізації проекту досягнуто таких результатів:

1. Активізовано проведення досліджень з освітнього краєзнавства щодо вивчення біографій учнів і вчителів як лідерів українського суспільства. На допомогу педагогам в реалізації ідеї формування лідерів учнів і вчителів перш з все для самих себе, для будівництва власної біографії підготовлено навчальний посібник-довідник «Формування лідерської компетентності в школі», що пропонує нову сучасну концепцію конструктивного екологічного лідерства. У книзі описано «проривні технології» в освіті з метою розкриття для вчителів можливостей збагачення арсеналу педагогічних механізмів впливу на успішність учнів; запропоновано методики визначення результативності експериментальної роботи з формування лідерської компетентності особистості, матеріали для розроблення педагогами лідерських міні-модулів. Лідерство педагога розглядається в рамках його діяльності зі школярами, в роботі педагогічного колективу школи з підвищення професійного рівня вчителів і навчальних досягнень учнів.
2. Триває робота зі створення обласної мережі шкіл лідерської освіти. Діє спеціальна дослідницька група «Філософія лідерства в освіті», до складу якої входять 30 педагогів Полтавської області. Учасники вивчають досвід формування лідерської компетентності у школах області. На сьогодні вивчено досвід загальноосвітніх навчальних закладів Решетилівського, Великобагачанського районів Полтавської області, Комсомольської ЗОШ №2 та Кременчуцького ліцею № 11, у якому під науковим керівництвом кафедри філософії і економіки освіти здійснюється Всеукраїнський експеримент «Формування лідерської компетентності вчителя та учня для життя в інноваційному суспільстві», узагальнено біографічний досвід учителів-лідерів Полтавщини, переможців обласного конкурсу «Учитель року» 2009–2013 рр., у збірці матеріалів засідання групи. Учасниками СДГ розроблено міні-модулі формування лідера на уроках англійської мови, географії, української мови, художньої культури, зарубіжної літератури, у позакласній роботі молодших школярів із математики, виховній діяльності закладу.
3. Розроблено елементи навчально-методичного комплексу з філософії освіти в системі післядипломної педагогічної освіти та імплементовано в навчальний процес на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Зокрема,

створено та використовується в навчальному процесі аудіовідеозапис «Інноваційна розробка «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства».

4. Актуалізовано історично-краєзнавчі дослідження провідних освітян-краєзнавців Полтавської області: методистів районних методичних кабінетів, директорів і заступників директорів шкіл, учителів загальноосвітніх навчальних закладів, методистів станцій юних туристів, науковців. Реалізації проекту передувало ініційоване кафедрою філософії і економіки освіти дослідження й опис співробітниками інституту історії розвитку системи підготовки й удосконалення діяльності шкільних учителів Полтавщини, підрозділів у книзі «Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (1940–2010 рр.)». Ця розвідка стала одним із прикладів для загальноосвітніх навчальних закладів у дослідженні історії шкіл. Станом на 2010 рік список історій шкіл області, зібраних у бібліотеці ПОІППО, склався з 24 позицій, на сьогодні – із 34. До дослідницької діяльності в рамках освітнього краєзнавства станом на травень 2016 року залучено 100 провідних освітян-краєзнавців Полтавщини.
5. Для педагогів Полтавської області започатковано серію науково-практичних заходів з освітнього краєзнавства, спрямованих на активізацію досліджень з історії розвитку освіти Полтавської області засобами біографічних досліджень, консолідацію зусиль педагогів у підготовці матеріалів до тому 6 «Освіта і наука» дванадцятитомної енциклопедії «Полтавіка. Полтавська енциклопедія».

У рамках науково-практичних заходів відбувається вивчення досвіду шкіл Полтавщини з дослідження біографій як відомих, так і звичайних земляків. Серед напрямів досліджень з освітнього краєзнавства (напрямів для реалізації лідерського потенціалу школярів і вчителів) вивчення біографій учителів, чия праця стала вагомим внеском у розвиток навчального закладу, освіти району, області; біографій випускників загальноосвітніх навчальних закладів, розкриття маловідомих сторінок життя та творчості видатних педагогів.

Розпочато серію науково-практичних заходів інструктивно-методичною нарадою «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі». Провідним освітянам-краєзнавцям Полтавщини представлено досвід організації пошукової роботи в Хорішківській ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. В. Остроградського Козельщинської районної ради Полтавської області, зокрема результати ґрунтовних досліджень життя і діяльності видатного математика М. В. Остроградського, чії педагогічні ідеї і на сьогодні є засадами організації навчальної діяльності школярів, продемонстровано експозицію музею вченого, створену на основі розвідок учнів і вчителів.

На обласному науково-практичному семінарі «Культура і компетентність сучасного вчителя-лідера», присвяченому 290-річчю з дня народження Г. С. Сковороди (2012 р.), проведеному на батьківщині видатного філософа у с. Чорнухи, розкрито результати досліджень компетентнісного портрету й особливостей культури сучасного вчителя-лідера, моделей розвитку лідерства у педагогічному колективі загальноосвітніх навчальних закладів, технологій формування лідерської компетентності педагога, зокрема досвід Вороньківського навчально-виховного комплексу ім. О. Д. Перелета Чорнухинської районної ради Полтавської області.

International Association for Life History in Adult Education наголошує на тому, що освіта та навчання повинні ґрунтуватися на результатах досліджень [1]. Оскільки дослідницьку компетентність визначено як одну із пріоритетних у лідера, проведено зібрання науковців і лекторів Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського «Стратегії шкільного навчання на базі дослідництва» до Дня науки в Україні (2012 р.), під час якого обґрунтовано інноваційну ідею дослідницького навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації ПОІППО. На

зібранні був презентований довідник «Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського», укладений на основі резюме викладачів навчального закладу, що розкриває їхній основний внесок у наукову діяльність закладу

Із метою визначення потенціалу біографічних досліджень в освіті, популяризації досягнень педагогів Полтавщини у вивченні біографій випускників шкіл області та визначення можливостей формування лідерської компетентності вчителя й учня у пошуково-дослідницькій діяльності проведено обласний науково-практичний семінар «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності в сучасній школі: дослідження біографій випускників». Захід відбувся на батьківщині відомого українського поета, випускника Тарандинцівської ЗШ I-III ст. ім. В. А. Симоненка Лубенської районної ради Полтавської області. У зразковому музеї поета, створеному педагогічним і учнівським колективами школи, розкрито методи використання біографії митця та інших відомих випускників школи для стимулювання учнів до навчання та самовиховання лідерських якостей. Зокрема, у школі використовуються матеріали про шкільні роки Жалдака Мирослава Івановича – директора Інституту інформатики, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого діяча науки і техніки України; Павленка Анатолія Федоровича – Героя України, повного кавалера орденів «За заслуги», дійсного члена Національної академії педагогічних наук України, доктора економічних наук, почесного академіка Віденського університету, ректора Київського національного економічного університету, почесного громадянина Лубенського району; Улітка Андрія Феофановича – член-кореспондента НАПН України, доктора фізико-математичних наук, заслуженого діяча науки УРСР, лауреата премії ім. О. М. Динника, державної премії України в галузі науки і техніки (1989), заслуженого професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Виявленню методики дослідження біографій учителів, розкриттю особливостей і здобутків пошукової роботи вчителів і учнів окремих районів Полтавської області, шкільних біографічних проєктів, дослідженню біографій репресованих педагогів тощо присвячено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності в сучасній школі: дослідження біографій учителів» (2014 р.), проведену на базі Тахтаулівського навчально-виховного комплексу Полтавської районної ради Полтавської області – батьківщині літописця Самійла Величка.

Потенціал досліджень педагогічних династій ще належно не поцінований. В Україні династіям учителів присвячено лише кілька праць: про династії Донеччини, Житомирщини та Харківщини. Осмислення феномена династії в контексті формування лідерської компетентності в школі, збирання біографічних наративів представників династій, обмін практичним досвідом проведення біографічних досліджень, методика дослідження біографічного і педагогічного досвіду вчителя; механізми передачі біографічного досвіду в освіті; зарубіжний досвід біографічних досліджень; біографічний метод навчання у післядипломній педагогічній освіті – коло питань, що обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Біографічний досвід учительських династій: зв'язок поколінь», проведеній на базі Войнівської ЗОШ I-III ст. Чутівської районної ради Полтавської області (2015 р.).

Чутівщина має багатий досвід вивчення педагогічних династій. Починаючи з 2009 року у школах району здійснюється дослідницький проєкт, у рамках якого проведено вивчення 34 учительських династій, серед яких вісім мають три покоління, а педагогічний стаж однієї із них – 200 років.

Учасники конференції мали можливість безпосередньо поспілкуватися із представниками педагогічних династій, ознайомитися з їхніми творчими здобутками.

2016 року в рамках проєкту «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства» відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Біографічно-комунікативні практики в освіті», під час

якої розкрито поняття «біографічно-комунікативні практики» як різні способи використання методик і технологій осягнення людської індивідуальності шляхом вивчення різноманітних біографічних репрезентацій її життєвого шляху, здійснено спробу їх виявлення та класифікації. Обговорено такі питання: науково-дослідницька діяльність і практики пізнання біографій відомих людей краю; біографічно-комунікативні практики у самопроєктуванні життєтворчих шляхів; методи використання біографічного матеріалу в навчально-виховному процесі. Педагоги Гадяцького району презентували власний досвід використання біографічно-комунікативних практик у діяльності шкіл. У зразковому краєзнавчому музеї Лютенської ЗОШ І-ІІІ ст. імені М. Л. Величая Гадяцької районної ради учасників конференції ознайомлено із дослідженням учня 8 класу Іваном Масловим свого родоводу, що охоплює 11 поколінь, із біографією Засядька Олександра Дмитровича – ученого-артилериста, винахідника оригінальної ракети розривної дії, зокрема представлено театралізовану інсценізацію епізоду його біографії. Презентовано досвід Гадяцької гімназії ім. Олени Пчілки із використання біографічно-комунікативних практик у роботі шкільної кімнати-музею Олени Пчілки.

На основі тез учасників охарактеризованих вище заходів проєкту укладено збірники матеріалів, що використовуються в навчальному процесі на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. До переліку праць, які входять до навчально-методичного комплексу кафедри філософії і економіки освіти ПОППО, належать і дослідження автора описаного проєкту. Загальна кількість публікацій – 23.

Загальний перелік праць, здійснених у рамках проєкту, подано у додатку. Їх електронні варіанти розміщено на сайті ПОППО.

Висновки. Дослідницьке навчання є однією з найефективніших моделей взаємозв'язку досліджень і освітньої практик, оскільки отримані педагогом результати сприяють усвідомленню ним суті досліджуваних явищ, феноменів, процесів, формуванню власної філософії освіти, розробленню шляхів удосконалення професійної діяльності. Проєкт «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства» сприяє утвердженню індивідуального підходу до суб'єктів освіти, розгляду лідерства, біографії людини з різних позицій із метою виявлення ресурсів особистості та навчання її біографічному самоконструюванню, розроблення спектра відповідних технологій.

Література

1. Playback Theatre, Life Biographical Research / Daniel Feldhendler J. W. Goethe-Universität Frankfurt, Université de Paris XIII – 11 p.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДИДАКТИКИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

*Мосійчук Ірина Антонівна, вчитель зарубіжної літератури та російської мови
Висоцької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Дубровицької районної ради
Рівненської області*

На сучасному етапі розвитку освіти головне завдання школи – підготовка освіченої, творчої особистості, здатної до безперервного розвитку й самостійності. Це передбачає пошук оновлення змісту освіти, нових форм й методів навчання.

Стан дослідження. Сучасні педагогічні інновації пов'язані із застосуваннями інтерактивних методів навчання, під якими розуміють методи, що спонукають учнів до діалогу з іншими суб'єктами навчання. Так, зокрема, П. І. Білоусенко [1], Д. І. Заграва [3] звертають увагу на те, вивчення передового педагогічного досвіду в нашій країні та за

кордоном, вимоги сучасного суспільства до школи довели значущість впровадження в навчально - виховний процес ігрової дидактики, яка успішно і досить активно розвивається, тому що дає змогу раціонально поєднувати теоретичні знання з їх практичним застосуванням для вирішення конкретних життєвих проблем сучасності в спільній діяльності школярів та педагога. Ігрову діяльність можна розглядати як засіб реалізації особистісно - орієнтованого підходу до освіти.

Саме тому автор інновації зупинився на вирішенні такої науково – методичної теми інновації: «Використання ігрової дидактики на уроках зарубіжної літератури для формування комунікативної компетентності школярів» з метою довести, що використання ігрової дидактики формує та розвиває пізнавальну активність учнів, сприяє розвитку критичного мислення, вмінню конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, інтегрувати знання та вміння із різноманітних сфер науки, техніки, мистецтва, літератури; засвідчити повну узгодженість навчання та виховання із життям, з інтересами учнів, опираючись на досвід В. О. Сухомлинського [7;8].

У своїй діяльності автор досвіду апробує різноманітні способи інтеграції ігрової дидактики у викладанні зарубіжної літератури: через урок зарубіжної літератури; через позакласну роботу з предмету.

Застосовуючи ігрову дидактику у трьох напрямках навчально-виховної діяльності, **автор ставить такі завдання:**

- забезпечити високий рівень знань учнів, уміння самостійно здобувати знання, грамотно працювати з інформацією;
- розвивати кожного учня як творчу особистість, здатну до практичної діяльності в певній галузі;
- залучити кожного учня до активного пізнавального процесу;
- формувати навички пошукової та дослідницької діяльності, розвивати критичне мислення, виявляти свої здібності у груповій співпраці, набувати комунікативних умінь;
- формувати в учнів цілісну картину світу, уявлення про діалог культур як безальтернативну філософію життя в сучасному світі.

Поки що ігрова дидактика не стала типовою складовою навчального процесу в Україні, очевидно, через звичку до чітко структурованого освітнього процесу, що має точну мету і чіткий розпорядок. Але цей метод має право на життя, оскільки сприяє розвитку пізнавальних навичок учнів, їхнього практичного мислення, самостійності, активності.

Автор інновації звертає увагу на те, що під час використання ігрової дидактики не потрібно давати знання в готовому вигляді. Доцільно ставити перед учнем завдання (проблему), зацікавити учня, викликати в нього бажання знайти спосіб розв'язання завдання (проблеми).

Для створення проблемної ситуації автор використовує **такі методичні прийоми:**

- підведення учнів до суперечності з пропозицією самостійно знайти спосіб її вирішення;
- протиріччя практичної діяльності;
- викладання різних точок зору з одного і того ж питання;
- спонукання учнів робити порівняння, узагальнення, висновки з ситуацій, порівнювати факти;
- постановка конкретних запитань (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку мислення);
- визначення проблемних теоретичних і практичних завдань (наприклад, частково - пошукові або дослідницькі);
- постановка дослідницьких завдань (наприклад, з недостатніми або надлишковими даними, з суперечливими даними, свідомо допускаючи помилки тощо).

Будь - яка гра включає три основні етапи:

- підготовчий (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування тощо);
- безпосереднє проведення гри;
- узагальнення, аналіз результатів.

На думку І. А. Іванова [4], Г. К. Токмань [9] ігрова дидактика дає можливість відійти від традицій у навчанні, для яких типовим є наявність учнів, коли учитель сам визначає, що учневі потрібно знати, а учень повинен тільки відтворити уміння. Подібне тлумачення знаходимо у А. В. Фурман [10] та О. А. Шевцової [11]. Тобто, ігрова дидактика – сукупність прийомів, дій учнів у їх певній послідовності для досягнення поставленого завдання – вирішення певної проблеми, значимої для учнів і оформленої у вигляді якое кінцевого продукту.

Н. М. Яковлев [12] звертають увагу на те, що ігрова дидактика характеризується **таким:**

- добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;
- ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;
- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;
- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконавання себе, покращення свого результату), так і інший;
- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, цікаве оголошення результату, заохочення), психологічний (самоствердження, самооцінка);
- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат.

Головне завдання ігрової дидактики – зацікавити учнів у набутті знань, що можуть і повинні знадобитись у житті. Адже цей вид діяльності завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів, формує вміння самостійно обирати різні рішення, шляхи отримання інформації, генерувати ідеї, гіпотези, прогнозувати їх розв'язання.

На думку автора інновації, успіх застосування ігрової дидактики залежить від того, наскільки учні намагатимуться самостійно чи спільними зусиллями із вчителем вирішити проблему, застосувати необхідні знання, одержати реальний та відчутний результат .

Працюючи над даною темою, автор визначив вимоги щодо використання ігрової **дидактики в процесі викладання зарубіжної літератури:**

- формулювання значущої в дослідницькому і творчому аспекті проблеми, яка вимагає вирішення інтегрованого завдання, дослідницького пошуку;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів;
- структурування змістової частини гри;
- використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методу дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація, аналіз зібраних матеріалів, підведення підсумків, оформлення та презентація результатів, висновки;
- можливість висунення нових проблем дослідження.

Як розпочинається робота над грою? Як і все – з організації. Педагог - керівник ігрової діяльності, у вигляді реклами, заявляє «бізнес - пропозицію»: тему, мету, завдання майбутньої гри, мотивує діяльність, визначає назви підтем тощо. Таку інформацію має кожен учень і може, обдумавши пропозицію, дібрати собі нішу у цій діяльності. Після

цього керівник обговорює з учнями завдання, дає рекомендації по виконанню завдань. Далі учасники гри вступають до безпосередньої ігрової діяльності. Роботу доводять до завершення, презентують результати і захищають доцільність такого виду діяльності.

Використовуючи в процесі роботи гру, необхідно приймати й виносити на обговорення все, що пропонують учні. Не варто наголошувати на тому, правильна чи неправильна відповідь, а допомогти опрацювати інформацію і прийняти власні рішення, слідкувати за тим, щоб ніхто з учнів не залишався поза обговоренням.

На думку автора інновації те, як педагог реагує на запитання та коментарі, є вирішальним у створенні навчальної атмосфери. Тому необхідно приділяти увагу всім учням, дякуючи кожному з них за запитання та висловлювання. Це стимулює присутніх продовжувати ділитися цінною інформацією.

Ігрова дидактика на уроках зарубіжної літератури – це напружена, науково організована й результативна праця всіх учнів у співтворчості з учителем, яка розвиває творчі здібності учнів; сприяє здобуванню знань учнями самостійною роботою думки; диференціює та індивідуалізує процес навчання; стимулює роботу з додатковою літературою; розвиває аналітичне мислення, вміння робити узагальнення; формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності. На думку автора, ефективно можна застосувати ігрову діяльність та елементи ТРВЗ [2] на уроці - огляді, уроці - портреті, уроці розвитку мовлення, уроці - спектаклі, уроці контролю знань тощо.

Позаурочні ігри з предмету відрізняються від урочних насамперед такими якостями: розширеною тематикою, незвичайним аспектом висвітлення результатів пошуково-дослідницької діяльності, кількістю учасників (значно більша), зростанням дружніх творчих стосунків між учнями, можливістю включати в ігрову діяльність громадськість, батьків тощо, можливістю використовувати ігри різного типу. Позаурочні ігри сприятимуть розширенню знань, зв'язків; підвищенню інтересу до зарубіжної літератури; розвитку творчості.

Враховуючи те, що на уроці учні втомлюються, варто проводити вправи для очей, артикуляційні розминки у формі гри.

Підсумовуючи, доцільно зауважити, що ігрова дидактика завжди сполучена зі змінами, вона перетворює, модифікує і трансформує світ, в якому ми живемо. Для її здійснення необхідні активність, творчий підхід. Ще І. А. Іванов [4] зазначав, що «творчість — це не розкіш для обдарованих, а загальна біологічна потреба, інколи не усвідомлена нами». І. Д. Летнянка [5], О. Г. Мороз [6] зазначають, що ігрова дидактика позитивно впливає на емоційний стан школярів. Вона дає змогу використовувати ресурси учасників гри ефективніше, передбачає використання нестандартних форм занять, можливість поділитися життєвим досвідом, співпрацювати з учнями різновікових груп, самостійність у виборі теми, відсутність вимушеного керівництва з боку вчителя і діяльнісний підхід — дії, спрямовані на досягнення певного результату.

Ігрова дидактика підпорядковується принципу гуманізації системи: дає змогу невстигаючим учням пережити успіх, відзначити особисті та колективні досягнення через само - та взаємооцінювання. Цінним є те, що школярі набувають уміння користуватися джерелами інформації: книгами, періодикою, аудіовізуальними та комп'ютерними засобами, вчать самостійно опановувати знання, порівнюючи, зіставляючи, даючи оцінку вчинкам, стосункам людей, суспільним і культурним явищам та процесам, спостерігати і робити власні висновки.

Аналізуючи результативність досвіду, варто відзначити те, що підвищився інтерес учнів до вивчення предмета, збільшилася кількість учнів, які бажають взяти участь у різних конкурсах та змаганнях, учнівські роботи різного плану надруковано на сторінках преси (районної, обласної, республіканської), поступово намічається тенденція зростання успішності та підвищення проценту якості знань.

Своїми надбаннями автор ділиться з колегами, проводить відкриті уроки, готує виступи, рекомендації (на шкільному рівні як керівник творчої групи учителів школи);

приймає участь у роботі районної творчої групи учителів зарубіжної літератури та російської мови, у районних семінарах учителів російської мови та зарубіжної літератури, які проводяться протягом навчального року, є учасником районних комплексно – цільових проєктів «Інновація», «Педагогічний досвід», учасник конкурсу «Учитель року – 2013» (у номінації «Російська мова» - лауреат) та «Учитель року 2014» (у номінації «Зарубіжна література» - переможець) на районному рівні; приймає участь у фестивалі – ярмарку педагогічної творчості у номінації «Зарубіжна література» районного та обласного рівня; виборола III місце у Всеукраїнському конкурсі «Дарую з надією», який проводився редакцією журналу «Зарубіжна література в навчальних закладах» у 1998 р.; своїми доробками ділиться з колегами, публікуючись на сторінках журналів.

Висновки. Сьогодні наголошує на необхідності творчого підходу до своєї справи. Учитель, як ніхто інший, не повинен бути формалістом, адже кожного дня він торкається дитячих душ, збагачує їх добром, вірою, надією, любов'ю. Не зупинятися в пошуках, творити себе, бути щасливою і дарувати щастя іншим — тільки так можна відчувати задоволення від своєї роботи й побачити вогники вдячності в очах учнів.

Література

1. Білоусенко П. І. Учїться висловлюватися / П. І. Білоусенко. – К.: Знання, 1990. – 245 с.
2. Джерельце творчості. – Харків: Ранок, 2011. – 176 с.
3. Заграва Д. І. Уроки педагогічної майстерності / Д. І. Заграва. - К.: Знання, 1989.- 144 с.
4. Іванов І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Іванов. – К.: Либідь, 2010. – 150 с.
5. Летнянка І. Д. Дитина та гра / І. Д. Летнянка. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2011. – 247 с.
6. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Г. Мороз. - К., Либідь, 1992. – 215 с.
7. Сухомлинський В. О. Листи до сина / В. О. Сухомлинський. - Москва: Просвіта, 1987. – 121 с.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителяві / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 303 с.
9. Токмань Г. К. Вікова психологія як наукове джерело методики викладання літератури / Г. К. Токмань. – К. : Дивослово. – 2003. - № 6. – С. 23– 29.
10. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні / А. В. Фурман. – К.: Основа, 1991. – 420 с.
11. Шевцова О. А. Ігрова дидактика / О. А. Шевцова. – Харків: Основа, 2011. - 366с.
12. Яковлев Н. М. Методика і техніка уроку в школі. – К.: Просвіта, 2004. – 85 с.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДІТЕЙ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА МОВЛЕННЄВИМИ РОЗЛАДАМИ

Гонтар Людмила Володимирівна, вчитель початкових класів та образотворчого мистецтва Звенигородської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Звенигородської районної ради Черкаської області

Сучасна загальноосвітня школа орієнтована не лише на звичайного (здорового) учня, здатного засвоювати та реалізовувати навчальні програми згідно Державного стандарту, а й на учнів, яким держава гарантує навчання за індивідуальною формою. Все частіше в шкільне середовище адаптуються дітки з вадами розумового та

психо-емоційного розвитку.

Актуальність теми інновації полягає в тому, що перед педагогами загальноосвітньої школи стоїть завдання : якими методами та формами користуватись у роботі з такими учнями, щоб допомогти їм стати освіченими, соціально корисними, адаптованими членами українського суспільства?

Метою інновації є пошук діяльнійшої форми навчання учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. Завданням інновації є досягнення позитивних результатів у навчанні математиці, письму, розвитку мовлення учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. Формою досягнення мети інновації є урок образотворчого мистецтва, як діяльнійша форма навчання, спілкування, спосіб стимуляції мислення, джерело позитивних емоцій у роботі з дітьми з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами.

Четвертий рік працюю з учнями з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами і дійшла висновку, що серед навчальних предметів саме через образотворче мистецтво (малювання) відбувається дієвий вплив на розвиток мислення , пам'яті, логіки, моторики, мовлення учнів.

Образотворче мистецтво інтегрується у всі навчальні предмети, передбачені спеціальними навчальними планами для такої категорії дітей. Оволодіння навичками письма починається з механічного вправлення у малюванні ліній різного характеру: пряма, хвиляста, зигзагоподібна, переривчаста. І тут же працюємо з емоціями намалюємо спокій – пряма лінія, веселий настрій – хвилі різної висоти, сердитий колючий їжачок – зигзаг. Вивчаємо математику з геометричних фігур : малюємо прямокутник, квадрат, круг, овал, ромб. Поступово об'єднуємо їх в об'єкти зображення (квіти, дерево, будинок, автомобіль, робот тощо). Написання цифр відбувається на встановленні зв'язку з малюванням предметів: 1 – спис, 2 – лебідь, 3 – хутро овечки, 4 – перевернутий стільчик, 5 – черпачок, 6 – око, 7 – коса, 8 – бантик, 9 – дим з димаря.

Зараз для навчання широко використовуються зошити для практичних робіт з друкованою основою (природознавство, основи здоров'я), які містять завдання творчо - образотворчого характеру (домалюй..., розфарбуй...), що також потребує розвитку навичок малювання. Самі ж уроки образотворчого мистецтва організуються не як у загальноосвітній школі : від репродуктивного сприйняття зразків художньої творчості до продуктивного створення власного образу , а навпаки – від продуктивного оволодіння певними прийомами та навичками образотворчої діяльності до створення потрібного зображення або, інколи, мимовільного (випадкового) образу, який викликає у дитини позитивне (рідко негативне) емоційне задоволення. На перших етапах уроки образотворчого мистецтва проходять у формі синхронної співпраці учня і учителя, створюються два малюнки: учитель малює поелементно заплановане зображення, учень – повторює таке зображення на своєму аркуші паперу. Поступово з'являється чіткий образ, який необхідно оформити в певній образотворчій техніці (графічні матеріали, фарби тощо). Найбільше емоційне задоволення від процесу розфарбовування та результату діти отримують від роботи гуашевими фарбами за допомогою пензликів, гігієнічних паличок, штампів. Позитивно реагують на «ігри» з гуашевими фарбами коли малюємо пальчиками, долоньками : спочатку страшно, потім – весело. Звичайно, така форма роботи обов'язково потребує згоди батьків, відповідної санітарно-гігієнічної організації робочого місця, сприятливого налаштування дитини на творчість.

Особисто я отримую задоволення від роботи з дітками на уроці, коли вони в процесі малювання починають наспівувати, звуконаслідувати мелодії пісень . Це свідчить про позитивне сприйняття навчально-розвивального матеріалу, успішне його усвідомлення і відтворення у малюнку. Учень перебуває в комфортній для нього обстановці, що прослідковується в добрій результативності уроку, створенні малюнка, позитивній оцінці діяльності учня, і , відповідно, його розвитку.

Невід'ємною складовою уроків образотворчого мистецтва є оволодіння знанням назв кольорів та їх розрізнення. Досвід роботи з дітьми з легкою розумовою відсталістю показав, що засвоєння цих знань відбувається шляхом встановлення асоціативних зв'язків між назвою кольору і природного об'єкта або явища: зелений – бур'ян, червоний – лава (виверження вулкана), жовтий – сонце, оранжевий – морква, коричневий – дерево, білий – сніг тощо.

Розвиток навичок малювання допомагає учням і педагогу досягти максимального розуміння у спілкуванні на будь-які теми. Маю учня з важкими мовленнєвими розладами, який вимовляє лише «зручні» для нього звуки або склади слова. Коли він хоче щось розповісти (я всі «його» слова синхронно озвучую повним, правильним словом) і я не можу розпізнати якесь слово, то учень малює мені предмет або явище, про яке каже. Звідси можемо зробити висновок: чим краще розвинені в учня навички малювання, тим дієвіший результат у спілкуванні і взаєморозумінні ми отримуємо.

Описане вище є результатом впровадження уроків образотворчого мистецтва в навчально - виховний процес з учнями з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. «МИ» (учень і учитель) навчилися писати цифри, букви, збільшили словниковий запас мовлення, продуктивно спілкуємось завдяки розвитку навичок малювання, що є наслідком використання уроків образотворчого мистецтва, як діяльнісної форми навчання.

Як результат впровадження інновації розроблено методичний посібник , який містить календарне планування та поурочні плани образотворчого мистецтва у 1 класі для роботи з дітьми, які мають легкий та помірний ступінь розумової відсталості (за програмою загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей, МОН України, Київ, 2006 рік. Тижневе навантаження – 0, 5 години). (Додаток 1)

Автором зроблена спроба об'єднати елементи теорії образотворчого мистецтва, його візуалізації та поетапного виконання практичного завдання. Тематика уроків дозволяє розпочати вивчення образотворчого мистецтва з виконання простих графічних вправ, знайомство з лінією, її виражальними можливостями, вивчення кольорів, набуття навичок зображення об'єктів за опорними точками , з використанням шаблонів геометричних фігур. Учні розвивають моторику дрібних м'язів кисті руки при роботі кольоровими олівцями, фломастерами, пензликом; оволодівають навичками роботи в різних техніках малювання. Ступінь складності навчального матеріалу та завдань поступово підвищується, шляхом об'єднання окремих елементів зображення, вивчених раніше, в тематичні композиції. Навчальні завдання пов'язані із життям, розумінням дітьми їхнього практичного застосування (народний декоративний розпис, символіка та атрибути календарних свят), що сприяє соціалізації учнів. Важливою психолого-педагогічною особливістю проведення уроків образотворчого мистецтва з такими дітками є позитивне психоемоційне сприйняття навчального матеріалу, практичне завдання учні виконують в міру своїх можливостей.

Навчальний посібник рекомендований педагогам, вихователям спеціальних закладів та реабілітаційних центрів, батькам, всім, кому не байдужа доля дітей з особливими потребами.

Враховуючи вищесказане, описана педагогічна інновація є діяльнісною формою навчання, спілкування, способу стимуляції мислення, джерело позитивних емоцій учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами .

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Атаманюк Наталія Василівна, старший вчитель вищої категорії,
вчитель початкових класів СЗОШ I – III ступенів № 8 м. Хмельницького*

Зміни у суспільстві ставлять нові вимоги до людини. Учитель має пам'ятати, що соціально успішною є людина, яка хоче і уміє вчитись на протязі всього життя, вміє знаходити інформацію, сприймати, працювати з нею, осмислювати, аналізувати, сублімувати власні думки, творити, різнобічно розвиватись. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стає запорукою успіху в різних сферах діяльності.

Успіх роботи сучасної школи значною мірою визначається рівнем підготовки учителя, його професіоналізмом, глибиною соціальних знань, загальною культурою. Саме тому вивчення різних предметів в початковій школі вимагає від учителя детального опрацювання завдань Програм та реалізації їх вмісту через низку методичних прийомів. Сучасне навчання має перейти від механічного перенесення знань від учителя до учня до вирішення проблемно-пошукових питань, розв'язання прогностичних задач через стимулювання індивідуальної активності учнів.

Глобальна мережа Internet є інтегральним засобом, який широко використовується в навчанні. Широко використовуються матеріали електронних довідників, словників, матеріалів дистанційних курсів, що почали з'являтися у відкритому доступі. Застосування сучасних інноваційних технологій дозволяє зберегти й опрацювати необмежену кількість різноманітної інформації (звукової, графічної, текстової та відео), компонувати її у зручному вигляді (ітнернет-підручник, електронний (комп'ютерний) підручник, сторінки для дистанційного навчання, он-лайн підручник чи довідник) і доступ до них можливий для бажаючих через свій браузер.

Комп'ютерні й телекомунікаційні технології суттєво змінюють діяльність педагога, місце й роль його в навчальному процесі, його основні функції. Це дозволяє суттєво модернізувати навчальний процес і підвищити ефективність освіти шляхом управління процесом викладання.

Крокуючи в ногу з часом, мені доводиться освоювати нові технології, які стають невід'ємною частиною мого життя. Застосування нових інформаційних технологій на уроках, дозволяє мені диференціювати процес навчання учнів класу інклюзивного навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей, дає можливість розширити спектр способів пред'явлення навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління навчальним процесом. З огляду на таку постановку питання, я поставила перед собою завдання систематизувати у новий спосіб, розроблені мною та моїми колегами, матеріали до уроків. Це і стало метою мого дослідження і моєї роботи.

Першим кроком в освоєнні інноваційних технологій стало питання застосування мультимедійних та хмарних технологій, організації очно-дистанційного навчання засобами авторського освітнього сайту.

Мною використовується мультимедіа технології для ілюстрації розповіді на різних етапах уроку, частіше на етапі пояснення нового матеріалу. Комп'ютерні програми допомагають мені створити різноманітні зорові ілюстрації і звуковий супровід, що сприяє кращій реалізації принципу наочності в навчанні. Слайди, виведені на великий екран - це прекрасний наочний матеріал, який я застосовую для поживлення уроку. Цей матеріал є різним: звичайна ілюстрація; використання анімації в слайдах; мультимедіа, відеофільми тощо.

Часто використовую ігровий матеріал при вивченні нової теми - загадки, ребуси, вікторини. На даному етапі працюю над створенням та використанням комплекту інтерактивних вправ на сервісі <http://learningapps.org>, працюю над вдосконаленням методики використання інтерактивних вправ на різних етапах уроку в класі та виконання учнями таких вправ на комп'ютері вдома. З цією метою розробляю і надаю учням доступ до комплекту інтерактивних вправ з предмету для наступного їх виконання та контролю за цією роботою.

Комп'ютер став найпотужнішим стимулом для творчості дітей. Екран притягує увагу, якого я часом не можу добитися при фронтальній роботі з класом.

Комп'ютер формує навички раціонального запам'ятовування матеріалу. Учні легше запам'ятовують важкий матеріал за допомогою схем і таблиць, в яких коротко і наочно показаний досліджуваний матеріал. Завдяки сучасній техніці і оптимальним методам навчання мені надається можливість кожній дитині зробити «подорож» по світу знань, що дає новий потужний імпульс для розвитку самостійної пізнавальної активності, дозволяє максимально реалізувати творчі можливості, урок стає цікавим, яскравим, неповторним.

Вчителі сьогодні відчують труднощі у розвитку інтересу до знань учнів, в організації поетапного засвоєння знань, правильному дозуванні навчального матеріалу, в умінні здійснювати індивідуальний і диференційований підхід до учнів, в організації системи зворотного зв'язку з учнями на уроці. Компетентнісний підхід в освіті - це відповідь на вимоги часу. Тому сучасна школа вимагає від учителя творчого підходу до викладання навчальних дисциплін, пошуку нових форм і прийомів навчальної діяльності, що створило б якісні передумови для підвищення зацікавленості учнів у навчанні, сприяло розвитку їх життєвих компетентностей та формуванню життєвих навичок, необхідних для становлення основ індивідуально-особистісної життєтворчості.

Досягненню зазначеної мети допомагає впровадження інноваційних технологій на уроках (наприклад, природознавства). Одною з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання. Адже зміст інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії всіх учнів. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Під час такого навчання діти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати зважені рішення. Я працювала над методикою інтерактивного навчання і результати досліджень висвітлила на сторінках авторського сайту.

Застосування на уроках інтерактивних методів навчання в поєднанні з іншими формами навчальної діяльності не лише допомагає краще засвоїти матеріал, а й загалом підвищує інтерес школярів до навчання, що і є одним з основних завдань сучасної освіти.

Зупинюсь на питаннях викладання природознавства у початковій школі. Головна мета уроку природознавства – розвиток дитини. Вчитель повинен так організувати навчальний процес, щоб у дітей було бажання вчитися, створити такі умови, щоб у ході кожного уроку формувалася навчальна діяльність, яка перетворює школяра в суб'єкт, зацікавленого в навчанні і саморозвитку.

Учень на уроці – це повноцінний учасник різноманітних форм роботи а учитель на уроці – організатор обставин, в яких учень, використовуючи всі спільні напрацювання, веде самостійний пошук. Вчитель має пояснити, показати, натякнути, підвести до проблеми, створити ситуацію успіху, заохочувати, вселяти впевненість, формувати мотиви учіння, закріпити авторитет учня серед однокласників.

Мета моєї діяльності як вчителя класу інклюзивного навчання – це забезпечення корекційно-педагогічного супроводу, який дозволив би вирішити наступні завдання: вивчення основ наук; підвищити розумову та пізнавальну активність школярів з особливими освітніми потребами; створити комфортні умови для навчання, за яких

кожен учень відчуватиме себе інтелектуально спроможним, успішним; забезпечити набуття учнями життєво необхідного досвіду. На моє глибоке переконання саме уроки природознавства – дають дітям поняття та розуміння світу, природи та їх місце у цій природі.

Навчально-методичний комплект з природознавства складається із: програми з природознавства для 1-4 класів, складена відповідно до вимог Державних стандартів; підручника; "Зошити друга природи" або «Робочого зошита»; Методичного посібника для вчителів "Готуємося до уроків природознавства»; таблиці та малюнки з предмету. З огляду на це, я поставила перед собою мету: створити власний навчально-методичний комплекс (на даному етапі мова буде йти про вивчення курсу природознавства 2 класі), використовувати його на уроках, запропонувати його учням для роботи вдома та надати для використання моїм колегам. Для цього спочатку вивчала нормативні вимоги методичного забезпечення викладання предмету, наявність підручників, робочих зошитів з предмету, наявність вже створених комплектів презентацій з предмету тощо. Наступним підготовчим етапом став вибір програми, за допомогою якої буде створено програмно-методичний комплекс.

Інформаційно-методичне забезпечення процесу навчання кожного предмету складається з 2-х частин:

1) інформаційне забезпечення, яке відповідає на питання «Що вивчити?», тобто це передача досвіду, знань, умінь та способів дії.

2) Методичне забезпечення, що відповідає на питання «Як вивчати?», головною метою є забезпечення предметів структурованими інформаційно-методичними матеріалами, джерела інформації яких: тестові матеріали, графічні матеріали, аудіовізуальні, програмні продукти.

Інформаційно-методичне забезпечення – це система необхідних і достатніх умов навчання, що гарантують задоволення потреб в інформаційних джерелах і приписах, тобто в сукупності документації, в якій накоплені певні знання.

Інформаційно-методичні матеріали є: основні (учбові видання); додаткові (інформаційні матеріали, приписи, учбова документація)

Для забезпечення навчальної дисципліни складають таку методичну документацію:

- 1) програма дисципліни;
- 2) робоча навчальна програма дисципліни;
- 3) календарний план занять;
- 4) конспекти уроків;
- 5) інструктивно-методичні вказівки до проектних і практичних робіт;
- 6) тексти варіантів контрольних робіт;
- 7) тести;
- 8) інтерактивні вправи;
- 9) тематика індивідуальних завдань;
- 10) методичні матеріали по організації самостійної роботи учнів;
- 11) методичні розробки вчителя з предмету;
- 12) критерії оцінки знань учнів.

Педагогічна доцільність використання програмно-методичного забезпечення при вивченні курсу «Природознавство» визначається цілями і завданнями курсу, а також можливостями використання персональних комп'ютерів для вирішення практичних завдань з даного курсу і необхідністю інтенсифікації і індивідуалізації процесу навчання, складністю підготовки вчителя до уроку.

У цю систему входять традиційні форми і методи навчання, програмно-методичне забезпечення і засоби навчання, що функціонують на базі комп'ютера та Інтернету.

Функціональне призначення методичного забезпечення полягає в представленні навчальної інформації і направленні навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учнів інклюзивного класу, а комп'ютер є елементом системи засобів навчання.

При розробці, і використанні програмного засобу в навчальних цілях виникла необхідність в створенні комп'ютерних навчально-методичних і інструктивних матеріалів. У них були включені:

- Програмні засоби навчального призначення (програма, календарне планування, електронна версія підручника);
- Інструкції для користувачів;
- Бібліотека електронних наочностей з предмету (орієнтовні плани уроків, комп'ютерні презентації до уроків, відеофільми для багатьох уроків та деякі зразки аудіо-файлів (пісні, звуки природи тощо).
- Посилання на інтерактивні вправи

Мій програмно-методичний комплекс – це своєрідна оболонка для структури папок та файлів та встановлених зв'язків між ними. Створений навчально-методичний комплекс оснащений інструментами для керування навчанням, оснащений ефективним зв'язком, тобто комплекс адекватно реагує на всі дії користувачів, дає змогу оптимізувати навчальний процес. На кожній сторінці програми є кнопки переходу на попередню сторінку та вихід на сторінку змісту. Завершити роботу з програмою або згорнути вікно програми слід традиційними кнопками роботи з вікном (Згорнути чи Закрити). Розмір вікна не міняється.

Для роботи з ПМК необхідні: комп'ютер, Інтернет, офісний пакет Microsoft Office 2007-2010, проектор з екраном або телевізор для демонстрацій, принтер для друку планів тощо.

Програмно-методичний комплекс «Йду на урок природознавства» - це інтерактивний посібник, у якому спершу пропонується можливість вибору: розпочати роботу з комплексом, або перейти на авторський освітній сайт для роботи із матеріалами до уроків на ньому. Розпочавши роботу з комплексом, можна відкрити орієнтовний календарний план з предмету, чи електронну версію підручника, або перейти до змісту.

Сучасний урок - це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня. Працюючи з учнями, я прагну викликати у них зацікавленість до вивчення предмета, щоб учні не лише засвоювали нові знання, а й намагалися застосовувати їх під час вироблення нових умінь, почували себе впевнено, бажали вчитися. Тому з перших уроків намагаюсь знайти та розвивати позитивні риси кожного учня, викликати в них зацікавленість, яка за певних умов переросте в стійкий інтерес до знань, засобами інтерактивних методів навчання. Саме для цього я використовую цифрові додатки до уроку. Зібрану мною колекцію відеоуроків, аудіофайлів, інтерактивних вправ я доповнила комплектом авторський навчальних комп'ютерних презентацій до кожного уроку усіх тем курсу. Програмно-методичний комплекс (ПМК) дає можливість обрати певну тему курсу для опрацювання («Вступ», «Природа восени», «Природа взимку», «Природа навесні», «Природа влітку», «Запитання до природи»).

Головне завдання вчителя зробити навчання цікавим. Тому на урок потрібно йти не лише зі знанням навчального матеріалу, методів і прийомів навчання, набором задач і вмінням їх майстерно розв'язувати, але і з різноманітними та цікавими способами організації роботи учнів не тільки на уроках в класі а й під час навчання вдома. І в цьому допомагає ПМК «Йду на урок природознавства». Але цей комплекс є посібником і для вчителів. Учитель має змогу після вибору тої чи іншої теми, отримати доступ до орієнтовного плану уроку чи навчальної презентації до уроку. Причому цей матеріал відкривається безпосередньо у вікні програм Microsoft: Word чи Power Point для подальшої роботи з матеріалами до уроку: редагування, друку, перегляду презентації.

Кликнувши значок (плани уроків) можна перейти до орієнтовного плану уроку в режимі редагування та друку.

Кликнувши значок (комп'ютерна презентація до уроку) відкриємо режим редагування презентації, а потім перейти до перегляду. Вчитель може змінити порядок викладу матеріалу, його обсяг, пропустити або доповнити власні вправи тощо.

Перейшовши на сторінку «Приклади аудіо та відео до уроків» та вибравши посилання на певне відео, ми відкриємо дане відео на сайті www.youtube для перегляду. Якщо ж посилання відбувається на відео, що входить у склад структури папок і файлів (папка AutoPlay), то відео відкривається безпосередньо на сторінці (але в окремому вікні – див. далі)

На цій же сторінці дано приклади підключення аудіофайлів, що будуть відкриватися у окремому вікні (наприклад, до уроку 21, А. Гросу «Бджілка»).

Щоб зменшити об'єм інформації на диску, я навела тільки декілька прикладів звернення до аудіофайлів. Звично, у бібліотеці вчителя є набагато більше різних пісень звуків природи тощо.

Після переходу на сторінку «Інтерактивні вправи» можна вибрати посилання на різні вправи курсу. При цьому здійсниться перехід на сайт <http://learningapps.org>, де можна виконати обрану інтерактивну вправу.

Для подальшої роботи із цими вправами я розміщую їх на сторінках авторського сайту <http://atamanuk.at.ua>. (наприклад, до уроку 1 «Явища природи. Пори року» поряд із презентацією до уроку я розмістила на сторінці сайту інтерактивні вправи «Яка пора року» та «Явища природи» тощо). Ці вправи учні зможуть виконати вдома після вивчення теми для її закріплення та перевірки своїх знань.

Варто підкреслити, що використання на уроках природознавства інноваційних технологій сприяє професійному зростанню самого вчителя, змінює атмосферу на уроці, викликає робочий настрій у дітей, і як наслідок, покращується якість набутих знань.

Педагогічні інновації потребують багато часу для підготовки вчителя. Необхідно зібрати й опрацювати оригінальні вчительські знахідки, професійні секрети, практичні приклади від колег та опрацювати їх на власному досвіді. Вже після кількох ретельно підготовлених уроків з використанням ПМК я відчула, як змінилася атмосфера на уроках, підвищилася зацікавленість учнів до предмета, зросли продуктивність уроку, якість засвоєння навчального матеріалу. Саме таке навчання сприяє формуванню життєвих компетентностей учнів, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності, стимулює активність і творчість.

Створений мною ПМК, як комп'ютерна навчальна програма – це програмний засіб навчального призначення, який дає можливість:

- індивідуалізувати підхід і диференціювати процес навчання;
- контролювати учня, діагностувати та виправляти помилки;
- забезпечувати самоконтроль, самокорекцію пізнавальної діяльності;
- скорочувати час навчання;
- демонструвати візуальну навчальну інформацію;
- моделювати й імітувати процеси та явища;
- проводити експерименти, досліди в умовах віртуальної реальності;
- підвищувати мотивацію та цікавість до навчання, використовуючи ігрові ситуації; допомагати в прийнятті оптимальних рішень.

Створене електронне видання навчального призначення відрізняється від інших варіантів навчальних видань тим, що передбачає дещо іншу організацію навчального матеріалу, наявність інтерфейса, гіпертексту, мультимедіа тощо.

Переваги:

- компактність зберігання інформації у пам'яті комп'ютера чи на флеш-носії;
- гіпертекстові можливості, мобільність, тиражованість;

– можливість оперативного внесення змін та доповнень.

Створене програмне забезпечення не бездоганне, потребує доопрацювання, проте воно дало мені можливість будувати навчальний процес залежно від індивідуальних адаптаційних властивостей учнів мого класу інклюзивного навчання. ПМК вивільнив мій час підготовки уроку на продумування інших елементів, форм та методів уроку, дозволив зробити навчальний процес більш керованим і дав можливість варіювати дидактичні моделі управління процесом навчання.

До системи ПМК повинні входити програмно-методичне забезпечення і засоби навчання, що функціонують на базі ПК, а також традиційні. Функціональне призначення програмного забезпечення полягає в представленні навчальної інформації і направленні навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учня.

Програма AutoPLay ліцензована, тому я для створення ПМК скористалася демо-версією програми. Запустивши, встановлену заздалегідь на ПК, програму ми вибираємо одну із команд: створити новий проект чи відкрити проект, що раніше вже створювався, для подальшого редагування (додатки 17, 19).

Під час створення нового проекту можна вибрати шаблон чи створити свій дизайн майбутнього проекту (для цього обираємо Blank Project (додаток 18) .

Автоматично буде створена нова сторінка Page1 (додаток 20), після роботи з якою ми можемо додавати інші нові сторінки, кликнувши правою кнопкою миші на ярлику вже створеної сторінки та вибрати команду +Add. Цю ж дію можна виконати за допомогою команди Page, +Add головного меню програми.

Скориставшись командами меню Object або відповідними кнопками панелі інструментів, на сторінку можна додавати текст, малюнки, кнопки, посилання, підключати аудіо- чи відеофайли тощо, робити зв'язки між сторінками проекту та іншими додатками. Програма дає змогу друкувати певний текст, виводити додаткові вікна з нотатками тощо. Після завершення роботи над проектом його можна протестувати, записати на ПК чи

відразу на компакт-диск командою Preview чи Build .

Сьогодні наші вихованці – діти нової епохи з новими цінностями та інтересами. Багатьом з них вже важко уявити життя без мобільних телефонів чи комп'ютера та Інтернету. Наші учні легко вправляються із складною технікою. На моє глибоке переконання, сьогодні існує багато педагогічних технологій, які можна використати в умовах класу. Право вчителя обирати ті, які, на його думку, оптимально підходять до умов навчання та контингенту учнів класу. Рівень освіти значною мірою залежить від результативності впровадження технологій навчання (в т.ч. інноваційних).

Особливою категорією учнів у класі інклюзивного навчання є діти з особливими освітніми потребами. Тумо, здебільшого, пошук нових форм роботи направлений саме для їх оптимізації навчання. Уроки природознавства у початковій школі – це уроки мислення, уроки спілкування, уроки-діалоги, пізнання світу. Саме ці уроки – це трамплін переходу від «передавання знань» до «навчання жити».

На моє глибоке переконання, саме використання інноваційних технологій, новітніх підходів до підготовки та організації уроку – це спосіб створення на уроках атмосфери, котра найліпшим чином сприяє співпраці, розумінню, доброзичливості. Інтерактивні форми роботи допомагають приділяти увагу кожному учню, бо працюючи в групах чи парах, мої учні самостійно розв'язують доступні для них завдання, стають дослідниками, досягають мети.

Програмно-методичний комплекс навчання з певного предмету та методи навчання за ним – це упорядковані способи взаємопов'язаної роботи вчителя і учнів, спрямовані на розв'язання навчальних завдань і досягнення кінцевої мети навчання.

У початковій школі діти вперше знайомляться зі світом знань про природу, і майбутнє їхнє ставлення до неї залежить від того, наскільки вони оволодівають цими

знаннями, як у них буде виховано любовне і бережне ставлення до природи, а яким воно буде – залежить від вчителя.

Розглянуту проблему навчально-методичного забезпечення викладання предметів в інклюзивних класах початкової школи вважаю актуальною і такою, яка допоможе вчителю реалізувати поставлені перед сучасною школою завдання виховати особистість – громадянина, готового до життя в високотехнологічному і конкурентному світі.

Література.

1. Інтернет-публікація. З досвіду роботи Тужикової О.Володимирівни, вчителя природознавства Парасковіївської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 40 Донецької обласної ради.

2. Современные педагогические технологии в начальной школе Библиографическое описание: Т. И. Соловьёва // Молодой учёный. — 2015. — №6. — С. 684-686.

3. Виговська О.І. Творча педагогічна діяльність у цілісному навчально-виховному процесі. Автореферат, К., 1995.-25 с.

4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально-методичний посібник. –К.:ІСДОУ, 1994.-112с.

5. Методи інноваційного навчання.//Відкритий урок, 2010 –Квітень. – с.59

6. Інтернет ресурси: www.ukrlit/un/ua; www.bookucheba.com

7. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навч. посібник – К.: Веселка, 1998. – 333 с.

8. Матеріали науково-методичного інтернет-семінару. Черкаси, 2015р.

9. Інтернет-ресурси сайт «Начальная школа», сайт «Фестиваль педагогического творчества»

10. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності, дисерт. К. 1999, 235 с

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ «ТЕАТР ЗЦІЛЮВАЛЬНИХ ДОТИКІВ» У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

*Пушкар Наталія Анатоліївна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області
(керівник творчої групи)*

Введенська Тетяна Петрівна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Гончаренко Світлана Валодимирівна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Зиневич Галина Анатоліївна, учитель англійської мови у початкових класах Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Юдицька Галина Сергіївна, учитель музичного мистецтва Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Введення в життя ідеї інклюзії, зміна освітньої практики у відповідності з принципами інклюзії – завдання складне. Ідея включення вимагає від нас не тільки «включити», але і «включитися» в процес взаємодії з іншими, навчитися бути відкритими для спілкування, бачити необхідність своїх змін, вміти прийняти особливості і відмінності інших людей.

Наша школа є інклюзивною. Насамперед школа доступна. Не тільки архітектурно доступна, але і психологічно відкрита для будь-якої дитини. Нам часто кажуть: інклюзія – це складно. Ціннісні зміни завжди вимагають зусиль. Ніякі моральні зміни не

відбуваються легко. Інклюзія – далеко не тільки фізичне перебування дитини з особливими потребами в школі. Це зміна навчальних програм, шкільної культури і системи відносин учасників, тісна співпраця педагога і фахівців, залучення батьків до роботи з дитиною, шкільна система підтримки всім нужденним в ній учням.

Безумовно, діти навчаються всі разом (в комплексі навчаються 11 дітей з особливими потребами). Неможливо нічим замінити спілкування дітей один з одним, їм це просто необхідно. Наявність навіть однієї дитини з особливими потребами в класі змінює діяльність вчителя, так як на уроці необхідно організувати кілька видів навчальних ситуацій.

Головним виховним ресурсом для дітей з особливими потребами є те, що вони опиняються в такому ж соціальному середовищі, як і інші діти, їх однолітки, що не мають обмежень. Діти з особливими потребами набувають можливість отримати широкий соціальний досвід, встановлення контактів з різними людьми, включаючи однолітків, досвід сприйняття в колективі, формування симпатій і антипатій, коротше, вони знаходять середовище, на відмінну від вузьких рамок сім'ї.

Кожен з нас має право на освіту, працю і відпочинок. І ми не можемо відгороджуватися від людей тільки за їх фізичних вад або хвороб. А якщо справа стосується дітей, то ми просто зобов'язані прикласти всі можливі зусилля, щоб допомогти їм бути щасливими, коханими і бажаними. ***Тому нашим колективом було обрано технологію «Театру зіцілювальних дотиків».***

Свою експериментальную роботу ми спробували змінити існуючу в країні систему дошкільного, молодшого шкільного освіти та корекційної допомоги дітям з особливими потребами. Розроблена нами технологія «***Театр зіцілювальних дотиків***» передбачає комплексний комбінований вплив у процесі реабілітації, корекції, розвитку освіти і оздоровлення всіх категорій дітей. Ми не «сортуємо» дітей за здібностями або патологіями, оскільки принципи корекційної та розвивальної роботи для всіх категорій дітей однакові, потрібно лише враховувати особливості і ступінь вираженості дефектів. А головне – з дітьми треба розмовляти мовою Дитинства, а працювати з ними – тільки граючи.

До складу технології входить комплексні вправи творчого характеру — комбіновані ігрові вправи-образи. Це серії спеціальних рухових режимів, оздоблених художнім словом, потребують осмислення, контролю і регуляції, кожне з яких — це маленький спектакль, який часом триває всього кілька секунд, а текст п'єси укладається в чотири рядки вірша. Однак динамічна, смислова, логічна, інформаційна, сенсорна, емоційна, творча, вербальна, художня, ритмічна насиченість кожної вправи така, що воно замінює 10-15 стандартних 40-хвилинних занять.

Специфічною особливістю наших динамічних пауз є те, що ми використовуємо тільки вірші дитячих поетів, усну народну творчість, враховуючи генетично запрограмовану направленість дітей до краси рідного слова.

Грамотно підібрана динамічна ілюстрація навчального матеріалу сприяє підвищенню ефективності його засвоєння. Пізнання себе, своїх можливостей, навколишнього світу у молодших школярів в значній мірі відбувається дякуючи моторній діяльності.

Звернемося ще до одного позитивного аспекту «***Театру зіцілювальних дотиків***». Дотепні, веселі, вдало підібрані маленькі вірші - творіння дитячого поета чи твір усної народної творчості, прочитані і динамічно зіграні разом, сприяє зниженню нервово-психічної напруги на уроці, підвищення емоційно-позитивного фону навчальної діяльності і удосконаленню комунікативних навичок. Подібна «техніка тілесного дотику» широко використовується в практиці з креативної терапії для стабілізації психічних процесів і емоційного стану, зниження напруження, зарядження енергією, активізації потенціалу, розвитку особистості дитини з особливими потребами.

Мета технології *«Театр зілювальних дотиків»* – впровадження ігрових комплексних вправ-образів в навчальну, побутову, трудову, ігрову та оздоровчу роботу з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Наші спостереження дозволяють зробити наступні висновки:

– успішність застосування масажу і самомасажу на заняттях та уроках залежить від їх різновиду і якісних характеристик;

– грамотно підібраний масаж, смисловий зміст якого відповідає темі заняття або уроку, становляться його органічною частиною і сприяють підвищенню ефективності засвоєння підручного матеріалу;

– креативність і педагогічна майстерність вчителів початкових класів, умілий підбір і неодноразове (під час уроку або заняття) включення в структуру навчальної діяльності відповідних ігрових рухів, під супровід віршів, сприяє підвищенню інтересу дітей до навчального матеріалу, позитивному комплексному впливу на різні сфери дітей, збереженню та зміцненню їх фізичного і психічного здоров'я.

«Театр зілювальних дотиків» - це рекомендації фахівцям і батькам використання прийомів ігрового масажу, самомасажу, логопедичного масажу і самомасажу, як лікувальної, оздоровчої процедури і тактильної гімнастики, спрямованої на корекцію сенсорної депривації у проблемних дітей. Ігровий самомасаж – це унікальний засіб вдосконалення функціональних можливостей кистей рук, розвитку дрібної моторики у дітей, важливий аспект підготовки руки до навчання письму. В процесі його виконання відбувається формування, розвиток і вдосконалення базових сенсомоторних взаємодій.

Вербально-динамічна і емоційно-творча ілюстрація занять і уроків – прийоми, які оживляють абстрактну сигнальну інформацію, що передається дітям на заняттях і уроках. Знижуються пізньотонічні і нервово-психічні напруження, збагачується словниковий запас і уява дітей, удосконалюються нейродинамічні процеси, підвищується ефективність засвоєння навчального матеріалу, гармонізується психіка дітей, оптимізуються психічні функції. Об'єднані ігрові вправи-образи забезпечують здійснення освітнього процесу в рамках дотримання природних біологічних законів розвитку дитячого організму та дитячої психіки, насичують життя дитини теплими позитивними емоціями, зберігаючи і зміцнюючи його здоров'я.

Серед багатьох проблем, що стоять перед нашим суспільством, в даний час з'явилася гостра необхідність в навчанні батьків правильним способам взаємодії з дітьми, вмінню розпізнавати власні потреби та потреби дитини, враховувати вікові особливості дитини, розуміти причини і наслідки його вчинків, навчитися надавати психологічну підтримку та оволодіти прийомами ефективного взаємодії. Батьки, які прагнуть брати участь у розвитку та навчанні своїх дітей можуть домогтися результатів тільки в тому випадку, якщо їм вдається встановити хороші стосунки зі своєю дитиною.

Як зацікавити батьків у спільній роботі? Як зробити їх учасниками освітніх відносин? Ми вважаємо, що знайти відповіді на ці питання допоможе впровадження нових нетрадиційних форм співробітництва, спрямованих на організацію індивідуальної роботи з родиною, диференційований підхід до сімей різного типу. В даний час особливою популярністю як у педагогів, так і батьків користуються нетрадиційні форми спілкування. Вони спрямовані на встановлення неформальних контактів, привернення уваги батьків до освітнього закладу. Батьки краще пізнають свою дитину, оскільки бачать його в іншій, новій для себе обстановці, зближуються з педагогами.

У закладі проводяться різні види анкетування. Наприклад, *«Співпраця школи і сім'ї»*, *«Здоров'я дитини в умовах навчального закладу і сім'ї»*, *«Що ви знаєте про масаж»* і т. д. На основі зібраних даних аналізуємо особливості структури родинних зв'язків кожної дитини, специфіку сім'ї та сімейного виховання школяра, виробляємо тактику спілкування з кожними батьками, визначаємо протипоказання масажу. Наступна форма - *«Батьківська пошта»*. Батьківська пошта - це зроблена поштова скринька, куди батьки кладуть записки зі своїми проблемами, ідеями, пропозиціями, питаннями на будь-яку тему. Ці питання

висвітлюються на батьківських зборах або засіданнях батьківського клубу, або у вигляді консультацій як в письмовій, так і в усній індивідуальній формі. Така форма роботи дозволяє батькам ділитися своїми думками і ефективна, коли брак часу заважає зустрітися особисто. Використання інформаційно-аналітичних форм допомагає краще орієнтуватися в педагогічних потребах кожної сім'ї, враховувати її індивідуальні особливості, вчасно надати допомогу у вирішенні конкретної проблеми.

Діти з особливими потребами відчувають труднощі в зосередженні уваги, розумінні і виконанні найпростіших інструкцій. Часто не вдається, особливо на перших уроках, домогтися довільної цілеспрямованої діяльності учнів. Увага носить переважно мимовільний характер. Дітей можуть зацікавити яскраві іграшки, знайомі або незвичайні предмети, мелодії, шуми і т. п. У деяких із них зазначається імпульсивність, хаотичність поведінки. Для більшості дітей з особливими потребами характерна висока виснаженість, втома. У частини з них стомлення проявляється в розгальмуванні, непосидючості, крикливості, неспокої, в інших – в наростаючій млявості, байдужості, малорухомості.

Для підвищення розумової працездатності дітей з особливими потребами, попередження передчасного настання стомлення на уроках у них статичної м'язової напруги, вводяться вправи «Театру зіцілювального дотику», крім того, визначається і фіксується психологічний клімат на уроці, проводиться емоційна розрядка, дотримується режим провітрювання, забезпечується дотримання учнями правильної постави. Обов'язкова умова ефективного проведення – позитивний емоційний фон. Саме такий підхід в роботі з дітьми став підґрунтям такого виду асоціативного мислення, як тактильні асоціації.

На уроках навчання грамоти, при вивченні нової літери, ми з дітьми, спочатку дивимося на букву, а потім фантазуємо, придумуємо асоціації на що ця буква може бути схожа? Може на якийсь предмет або тварину, або ми можемо зустріти силует цієї букви десь в природі. Якщо дітям важко, то спочатку кажемо свою асоціацію і показуємо картинку. Прописуємо на спині, на долоньці, на щічках.

Учитель має враховувати специфіку самого процесу письма, як складного комплексу дій для того, хто буде ним оволодівати, особливостей системи знаків, які має дитина засвоїти і набути навичок самостійного їх використання.

В оволодінні навичкою письма, як і будь-якою іншою руховою навичкою, важливого значення набувають підготовчі вправи. Основна мета таких вправ — підготувати руку дитини до письма, сформувати руховий стереотип, допомогти дитині позбутися тих труднощів, які виникають на початкових етапах оволодіння навичками письма.

Ось чому перед виконанням графічних вправ ми пропонуємо проводити пальчиковий масаж, який також пов'язаний з мовленнєвим розвитком дітей. Зображення руками мишок, зайчиків, пташок та іншого супроводжується розучуванням і хоромим декламуванням невеличких віршиків про них.

Коли учні навчаться зображувати достатню кількість фігур, можна запропонувати дітям розігрування за допомогою пальців невеличких сценок і казок.

Кожну вправу радимо виконувати декілька разів по черзі обома руками. Бажано поєднувати у невеликий комплекс дві-три вправи (пригадувати попередні, або ті, які найбільше сподобалися). Виконувати їх можна як перед початком, так і посередині, або наприкінці уроку.

Вправи, художньо-зорові образи літер віршований дидактичний матеріал зроблять уроки цікавими та ефективними.

При навчанні школярів математики спостереження, бесіди, діагностика дозволили зробити висновок, що багато учнів і дітей з особливими потребами швидко стомлюються, не можуть переключитися з одного уроку на інший. У багатьох погана пам'ять, увага, незадовільний настрій, відсутність бажання працювати.

Як вчителів нас змусило на цю проблему подивитися інакше. Виявилися недостатніми ті засоби, що використовуються для активізації розумової діяльності учнів. Як зробити так, щоб вони з радістю йшли на урок, з хорошим настроєм, з «апетитом» поглинали знання, а на виході був високий результат?

Не потрібно забувати і про те, що відпочинок – це зміна видів діяльності. Тому при плануванні уроку потрібно не допускати одноманітності роботи. У нормі повинно бути 4-7 змін видів діяльності на уроці. Деяким учням важко запам'ятати навіть добре зрозумілий матеріал.

Дуже добре, якщо запропоновані вправи органічно вплітаються в канву уроку. Наприклад, вивчаючи таблицю множення у 2 класі, ми використовуємо розроблені мультимедійні вправи при розучуванні і закріпленні таблиці множення, де під час співу, діти пишуть відповіді на тілі. Використання таких вправ дало можливість дітям легко засвоювати матеріал і водночас зберегти здоров'я, покращити працездатність, зекономити час для додаткових розвиваючих вправ. Ці вправи дозволяють використовувати всі органи чуттів у процесі пізнання (а традиційна - тільки два слух і зір). Навчання за цим проектом є оригінальним цікавим, зрозумілим для кожної дитини, з використанням засобів мистецтва без механічного зубріння, психоемоційної напруженості. Пісні і вправи сприяють невидному і комфортному засвоєнню базових знань з математики. Такі вправи сприяють не тільки швидкому і комфортному засвоєнню математичних знань, а також нормалізують психоемоційний стан.

Пальчикове малювання — цікавий, захоплюючий і веселий вигляд творчих занять з дітьми з особливими потребами. Це відмінний помічник у розвитку дрібної моторики рук. Пальчикове малювання розвиває тактильну чутливість. З допомогою пальчикових фарб дитина виражає свої емоції. Це розвиває фантазію та творчі здібності. Малювання, а в особливості пальчикове, розвиває вправність пальчиків і всієї кисті руки малюка. Малювання за допомогою пальчиків вчить дитину відчувати межі малюнка.

Особливо хотілося б звернути увагу на те, що пальчиковий живопис як один з видів занять дітей з особливими потребами є прекрасною основою для розвитку розуму дитини. Загальновідомо, що мозок сучасної людини задіяний вкрай мало, він як би «дрімає». Малювання двома руками добре сприяє мозкової діяльності. Крім користі малювання двома руками і безлічі дотикових відчуттів, для розвитку взаємозв'язків двох півкуль мозку вкрай важлива дуже складна діяльність обох очей дитини. Малюючи руками, а іноді і всім тілом, маленький «майстер» тренує свою фантазію, навчається абстрактно мислити, освоює різницю кольорів і форм. Найлегший спосіб надихнути дитину на ручне мистецтво – перетворити цей процес на цікаву гру.

Східні медики встановили, що масаж великого пальця підвищує функціональну активність головного мозку, масаж вказівного пальця позитивно впливає на стан шлунку; середнього – на кишечник; безіменного – на печінку і нирки; мізинця – на серце. Прості рухи рук допомагають прибрати напругу не лише із самих рук, але й з губ, знімають розумову втому. Кожен палець руки має досить велике значення в корі півкуль головного мозку.

Роботу з розвитку рухів пальців і кистей рук слід проводити систематично, щодня, не менше 20 хвилин. Тому на уроках трудового навчання для таких вправ приділяється особлива увага. Робота на уроках проводиться постійно і систематично, часто ігрової формі. Спочатку всі вправи виконуються в повільному темпі 5-6 разів кожною рукою окремо, а в завершенні – двома руками разом. Учні зі складними вадами розвитку не завжди можуть виконати ці вправи, але тривалі тренування поступово дають позитивний результат. Під час занять учитель стежить за правильною постановкою кистей рук і точністю переходу на інший рух. Постійно даються інструкції спокійним, доброзичливим тоном, використовуючи ігрові прийоми.

Сприятливий вплив на розвиток рухів пальців і кисті руки надає самомасаж. Дані прийоми розвитку дрібної моторики необхідні для занять ручною працею і подальшої

соціалізації дитини. Розроблена система вправ і програма виконання виробів: аплікацій, колажів, роботи з ножицями, плетіння із різних матеріалів, виготовлення оригамі і т. д. Зміна видів вправ знімає у дітей емоційне напруження, сприяє розвитку інтересу до виконуваної роботи, що розвиває дрібну моторику, координацію рухів, допомагає поліпшити просторові уявлення, розрізнювання кольорів та їх відтінків. Для стимулювання діяльності проводяться виставки робіт учнів, з роботами учнів учитель знайомить батьків і пропонує продовжити розвивати діяльність в домашніх умовах.

Таким чином, очевидна необхідність навчати їх технологіями спілкування, формувати комунікативні вміння та навички в процесі навчання трудових дій. Система вправ допомагає учням не тільки в розвитку дрібної моторики і мови, але і в майбутньому їх соціалізації. Дуже ефективним виявилось використання *технології «Театру зічлювальних дотиків»* на уроках англійської мови в початковій школі. На тілі розташовано безліч рефлекторних точок, від яких йдуть імпульси в центральну нервову систему. Масажуючи певні точки, можна впливати на внутрішні органи, які з цими точками пов'язані. Розвиток дрібної моторики корисно не тільки саме по собі, в даний час багато говорять про залежності між точним рухом пальців рук і формуванням мовлення дитини. Злагоджена і вміла робота пальчиків допомагає розвиватися мовленню та інтелекту, робить позитивний вплив на весь організм в цілому. Пісня на уроці англійської мови в молодших класах може використовуватися не тільки як пауза, відпочинок вона може служити своєрідною опорою для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок. Зміст пісні може стати основою для навчання спілкування на мові, що вивчається, для знайомства з культурою країни досліджуваної мови.

Про лікувальні властивості музики китайські мудреці писали ще до нашої ери. Технологія «Театр зічлювальних дотиків» – спосіб організації послідовних дій у ході навчально-виховного процесу, реалізації освітніх програм на основі всебічного врахування індивідуального здоров'я дітей з особливими потребами, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно – морального стану й розвитку, збереження і зміцнення здоров'я.

Організація введення технології «Театру зічлювальних дотиків» на уроках музики носить комплексний характер. Він допомагає вирішити найважливіші завдання – зберегти здоров'я дитини, привчити його до активного і здорового життя. Мета – забезпечити школяреві з особливими потребами можливість збереження здоров'я за період навчання у школі, сформувати в нього необхідні знання, вміння і навички щодо здорового способу життя, навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті.

Музично – ритмічні вправи масажу і самомасажу виконують релаксаційну функцію, допомагають досягти емоційної розрядки, зняти розумове перевантаження і втоми. Дотик, крім того, що знімає нервово-психічну напругу, допомагає учню з особливими потребами швидко і легко подружитися з іншими дітьми, а це також дає певний психотерапевтичний ефект.

Вправи «Театру зічлювальних дотиків» дозволяє в ігровій формі розминати, масажувати пальчики і долоньки, спинку, животик, обличчя сприятливо впливаючи на всі внутрішні органи. На уроках музичного мистецтва масаж проводяться під музику (поспівки і пісні супроводжуються показом яскравих ілюстрацій, іграшок, героїв театру). Мелодія підбирається з урахуванням віку дітей. Акомпанувати можна на фортепіано, на металофоні, ксилофоні, або використовувати звучання шумових інструментів.

Український пісенний фольклор – це природна система арттерапії, що включає в себе лікування звуком, музикою, рухом, драмою, малюнком, кольором і дотиком. У фольклорі дійсно є лікуючий початок. Традиційні дитячі пісні розвивають у дітей не тільки музичний слух і пам'ять, але і легені, дихання, голосовий апарат. При нетрадиційних формах уроку (урок - обряд, урок-концерт, урок-свято, урок-подорож) значну роль відіграє терапія українським костюмом і його колірними поєднаннями, характером візерунком.

У нашій школі є інклюзивні класи. Там багато дітей з особливими потребами. Погано говорять, не проговорюють багато букв, тому в таких класах на уроках доводиться застосовувати музичний матеріал : артикулярна гімнастика, наприклад казка «Пригода язичка»,голосові ігри «Подорож», «Ввічливі слова», «Будильник» .

Використання здоров'язберігаючої *технології «Театр цілювальних дотиків»* дозволило збільшити щільність рухової активності, покращити фізичне, психічне, моральне здоров'я дітей з особливими потребами. Розвивати функціональну зрілість всіх тих систем, на які припадає в школі основна важкість всіх шкільних навантажень. Навчити дітей мистецтву збереження і зміцнення здоров'я. Підвищити працездатність, уважність, активність. Надавати стимулюючий вплив на психомоторну і розумову діяльність.

Перед проведенням заняття педагогу слід спробувати виконати всі вправи самому. У цьому випадку на занятті діти легко їх виконають по показу. Дуже велике значення для збереження уваги і інтересу дітей має підбір музичного супроводу, а також інтонаційна різноманітність мовлення педагога. Потрібно зуміти і музикою, і мовою, і мімікою створити казкову, чарівну атмосферу. І ви самі переконаєтеся, побачите, яким захопленням загоряться очі ваших учнів.

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКО – МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ.

Домінська Ірина Олександрівна, вчитель фізики Житомирської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19 Житомирської області;

Якимчук Олександра Олександрівна, вчитель математики Житомирської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19 Житомирської області.

Мета роботи: розробити та систематизувати прийоми та методи здоров'язберігаючого характеру , для використання на уроках математики та фізики; підбір даних та складання задач, які дозволяють розширити поняття учнів про шкідливі звички та порохувати матеріальні збитки від них, а також збагнути необхідність ведення здорового способу життя.

Завдання роботи: пошук і цілеспрямований відбір математичних та фізичних задач здоров'язберігаючого характеру, створення банку задач; розробка ефективних методик та технологій виховання здорового способу життя учнів на уроках математики та фізики.

Новизна роботи: полягає у створенні банку задач,про шкідливий вплив на здоров'я тютюнопаління, шкідливих звичок, необхідність раціонального харчування, дотримання режиму дня тощо; створенні циклу уроків здоров'язбережувального характеру.

Актуальність теми: незважаючи на значну санітарно-освітню роботу відбувається поширення шкідливих звичок серед підлітків. Необхідно прищеплювати, виховувати культуру здоров'я і на уроках фізико-математичного циклу.

Результативність впровадження. Працюючи над темою, отримали такі результати:

- Підвищення ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я;
- Підвищення рівня обізнаності учнів про негативні впливи шкідливих звичок;
- Підвищення мотивації до рухової активності учнів;
- Підвищення мотивації до здорового способу життя;
- Підвищення негативного ставлення до шкідливих звичок;
- Зниження тривожності та дискомфорту учнів на уроках;

- Підвищення рівня самостійності та активності учнів.

Здоров'я дітей – це здоров'я нації. В ньому закладене наше майбутнє, отже перед вчителями, батьками громадськістю постала задача виховання здорового покоління. Але останні статистичні дані показують, що за період навчання дітей в школі стан здоров'я школярів погіршується в кілька разів.

Першим і найголовнішим завданням у роботі педагога є захист, збереження і розвиток здоров'я учнів. Проте з кожним роком стає все більше факторів, що негативно впливають на життєдіяльність дітей. Незважаючи на значну санітарно-освітню роботу, частина дітей не використовує навички здорового способу життя на практиці. Відбувається поширення шкідливих звичок серед підлітків. Шкідливими звичками є неорганізованість, брехливість, переїдання, куріння, вживання алкоголю, наркотиків і токсичних речовин.

Навіть міцна від народження дитина під впливом шкідливих звичок поступово втрачає здоров'я. Шкідливі звички поволі знищують захисні сили організму й навіть можуть призвести до серйозних захворювань.

Здавалося б, дрібниця - викинута порожня пляшка, вчасно не повернута книжка до бібліотеки, маленька брехня батькам, зайва година в Інтернеті. Ось так непомітно ці вчинки стають звичками. На жаль, шкідливими. Адже неохайність, безвідповідальність, нечесність характеризують людину, на яку не можна покластися в житті. Ніхто не хоче мати безвідповідального, нечесного, неохайного друга.

За даними Інституту гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України, частка шкільної молоді, яка у 2015 р. визнавалася лікарями здоровою (тобто такою, у якій відсутні хронічні захворювання і вади розвитку), коливається у межах від 9 % до 45 %. Тобто здоровими можна визнати менше половини загальної кількості школярів. У свою чергу, серед цих школярів високий та середній рівень здоров'я мають приблизно 30 % осіб. Саме вони визнаються медиками здатними до виконання встановлених нормативів на уроках фізкультури та фізичного виховання. Ще дві третини практично здорових школярів мають недостатній резерв здоров'я (іншими словами – низький рівень адаптаційних можливостей за станом здоров'я) і потребують негайного втручання лікарів профілактичного напрямку з метою розробки індивідуальних програм збереження здоров'я.

Найбільш поширеними хворобами серед шкільної молоді є: захворювання органів дихання (984,71 ‰); захворювання органів травлення (133,63 ‰); захворювання ока та придаткового апарату (придаткового апарату 104,35 ‰); захворювання шкіри та підшкірної клітковини (86,22 ‰); захворювання кістково-м'язової системи (84,57 ‰); захворювання ендокринної системи (83,42 ‰); захворювання інфекційні та паразитарні (65,48 ‰); захворювання нервової системи (59,94 ‰); захворювання травми та отруєння (57,05 ‰); захворювання сечостатевої системи (53,18 ‰). Фахівці Національної академії медичних наук України визначають певні схожості та відмінності в структурі поширеності хвороб різних класів серед дітей та молоді відповідних вікових груп. Так, хвороби органів дихання і травлення властиві всім віковим групам, але, на відміну від дітей, молодь частіше має захворювання ока/придаткового апарату і кістково-м'язової системи/сполучної тканини

За оцінками фахівців, близько 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки.

Змусити учнів вести здоровий спосіб життя неможливо, однак прищеплювати, виховувати культуру здоров'я потрібно. І робити це потрібно на уроках різних циклів, зокрема і на уроках фізико – математичного циклу.

Пропонуємо деякі прийоми, які дають можливість вчителю сприяти формуванню здорового способу життя засобами уроків математики та фізики, а також сприяє розвитку інтересу до цих предметів у дітей.

Математичні та фізичні задачі можуть стати джерелом знань учнів про власне здоров'я. В умові задачі можна подати інформацію про раціональне харчування, правила безпеки, шкідливі звички, тощо. Розрахункові задачі здоров'язберігаючого характеру, у змісті яких присутні факти з реального життя, інколи чинять більший вплив, ніж довжелезна лекція про збереження та зміцнення здоров'я.

При вивченні будь-якої теми можна показати значення вітамінів, шкідливість паління, важливість раціонального харчування, тощо. Ця робота сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів, розширює їх кругозір, залучає до творчості, навчає застосовувати знання на практиці, пропагує здоровий спосіб життя. З метою формування у школярів компетентного ставлення до власного здоров'я на уроках можна використовувати інформацію, здоров'язбережувального характеру з різноманітною подачею обчислювальних вправ.

Наприклад, учням надаються картки із зашифрованими лікарськими рослинами або іншою інформацією. Виконавши дії в прикладі, розв'язавши рівняння або задачу вони визначають букви, з яких складають слово – відповідь на поставлене в завданні питання. Структура картки така: фабула – цікава історія, що закінчується питанням, і вправа, послідовно вирішуючи яку, учень одержує набір чисел. Кожному такому числу відповідає певна буква з даного нижче набору. На завершення роботи по картці, необхідно з набору букв скласти слово, що і є відповіддю на питання. Як правило, клас ділиться на групи і кожна група одержує завдання, в якому в числових відповідях зашифровані слова. Необхідною умовою успішного виконання завдання є злагоджена, дружна робота в групах, взаємоперевірка, взаємодопомога.

Уроки математики здоров'язбережувального характеру обов'язково проводимо наприкінці кожного семестру. В кінці таких уроків, як підсумок, бажано роздати пам'ятки для батьків або учнів. На жаль повністю весь урок фізики присвятити здоров'язбережуванню не можливо, через малу кількість уроків та значний обсяг навчального матеріалу. Нами зібрані та складені задачі й завдання, здоров'язберігаючого характеру. Вони змушують учнів задуматися над власним способом життя, показують, як впливають на здоров'я шкідливі звички, нераціональне харчування й режим дня, тощо. Задачі подібного змісту розв'язуємо під час вивчення тем: «Знаходження дробу від числа», «Відсотки», «Побудова та читання діаграм», «Розв'язування рівнянь», «Розв'язування задач на відсотки», «Будова речовини», «Теплові явища», «Електрика та магнетизм», «Робота, потужність, енергія».

Не слід забувати і про важливість фізкультхвилинок, динамічних пауз, хвилинок релаксації на уроках фізико-математичного циклу. На цих уроках мозок учнів зазнає значних навантажень, що може спричинити психологічний дискомфорт, невпевненість, тривожність учнів. А це в свою чергу може призвести до зниження якості їх здоров'я. На своїх уроках проводимо їх предметно.

Фізкультхвилинки, динамічні паузи, хвилинки релаксації – це невід'ємна частина здоров'язбереження. Їх проведення – це ефективний спосіб підтримки працездатності учнів, оскільки в цей час забезпечується відпочинок центральної нервової системи, кісткових м'язів, що відчують статичну напругу через тривале сидіння за партою. Для того щоб фізкультхвилинка мала універсальний профілактичний ефект, необхідно включити до неї вправи для різних груп м'язів та для поліпшення мозкового кровообігу. Тривалість такої паузи становить 2-3 хвилини. Комплекси вправ, що входять до складу фізкультхвилинок, динамічних пауз, хвилинок релаксації повинні змінюватися.

Під час вивчення тем «Координатна пряма» та «Координатна площина» пропонуємо динамічну паузу «Знайди учня»: вчитель просить встати учня, що, наприклад, сидить на першій парті, або за другою партою першого ряду.

Під час вивчення тем «Додатні та від'ємні числа» виконуємо вправу «Покажи число», або «Покажи результат»: позиція – учні стоять біля своїх парт, руки вниз – відповідає числу 0, якщо вчитель називає число, або дію, результат якої, менше 0 – учні

присідають (або нахилиються), а якщо вчитель називає число або дію, результат якої, більше 0 – учні піднімають руки вгору (або встають навшпиньки).

На перших уроках в 5 класі пропонуємо вправу «Цифри». Стоячи, за інструкціями вчителя, виконуємо вправу: «Зараз ми будемо писати цифри у незвичний спосіб.

- Цифру 1 «пишемо» вказівним пальцем правої руки (кажемо і виконуємо),
- цифру 2 – вказівним пальцем лівої руки,
- цифру 3 – носом,
- цифру 4 – підборіддям,
- цифру 5 – «пишемо» правим ліктем,
- цифру 6 – лівим ліктем,
- цифру 7 – правим коліном,
- цифру 8 – лівим коліном,
- цифру 9 – правою ногою,
- цифру 0 – лівою ногою».

Вивчаючи геометричний матеріал, можна провести гру «Вгадай фігуру» або «Покажи фігуру». Учень біля дошки, або учні біля своїх парт вказівними пальцями обох рук одночасно показують різні фігури. Під час вивчення теми «Фізичні явища» пропонуємо показати учням різні явища, наприклад: рух планет, хитання гілок дерева, рух морської хвилі, підстрибування м'яча, горіння вогнища, тощо.

Вивчаючи «Агрегатні стани речовини» вчитель просить уявити, ніби учні це атоми. Завдання - показати рух атомів в газоподібному, рідкому та твердому станах.

Вправа «Осінній дощ». Учні стоять. Учитель показує рух, усі повторюють його, поступово приєднуючись один до одного. Чи знаєте ви, який осінній дощ?

- Піднімається вітер (потираємо руки).
- Падають перші краплини дощу (клацаємо пальцями).
- Почалася злива (плескаємо долонями по стегнам).
- Злива перетворилася на бурю (тупаємо).
- Стихає злива (плескаємо долонями по стегнам).
- Закінчується дощ, падають останні краплі (клацаємо пальцями).
- Шумить тільки вітер (потираємо долоні).
- Осінній дощ скінчився. Сонце! (Діти піднімають руки вгору)

Для закріплення формул, використовуємо вправи «Вгадай формулу» та «Покажи формулу». Учні біля дошки, або учні біля своїх парт показують формули за допомогою власних кінцівок. При вивченні повздовжніх та поперечних хвиль, їх можна показати наочно. Прохання до учнів взятись за руки. Піднімати та опускати руки (поперечна хвиля), присідати та підніматися навшпиньки (повздовжня хвиля). На будь – якому уроці, підготувавши заздалегідь картки, пропонуємо вправу «Роби – що кажу». Наприклад, домовитися з учнями, якщо на картці написано назва речовини(правильний дріб, тощо) – вони, наприклад, піднімають руки вгору; якщо на картці написано назва тіла(неправильний дріб, тощо) – вони, наприклад, нахилиють тулуб в правий бік і т.д. Або роздавши учням картки, називати дію, яку необхідно виконати. Наприклад, ті учні, на картках яких написані цілі числа – роблять крок назад, учні, на картках яких написані не додатні числа – піднімають руки вгору і т.д.

Подобається учням 5-6 класів вправа «Калькулятор». Домовляємось:

- Дія додавання – присісти,
- Дія віднімання – нахилитися вперед,
- Дія множення – підстрибнути,
- Дія ділення – похитати головою. Вчитель каже, наприклад,: «6 дія 2 дорівнює 3», а учні рухами показують назву дії.

Для зняття зорового навантаження під час роботи в зошиті рекомендуємо учням, при перших симптомах втоми очей, відводити погляд у далину на кілька секунд, або

кілька разів сильно замружитись. Після декількох уроків у них формується стійка звичка, що допоможе зберегти гостроту зору надалі.

Вдало проходять фізкультхвилинки спрямовані на координацію рухів:

- Ліву руку потрібно відвести вбік, а праву опустити вздовж тулуба. Далі, піднявши великий палець правої руки сказати «Клас!». Потім плеснути в долоні та виконати те ж саме іншими руками.

- Сидячи, доторкнутися правою рукою до лівого вуха, а лівою рукою – до носа. Потім плеснути в долоні та змінити руки.

Перед контрольною, самостійною роботою, для подолання тривожності або для релаксації промовляємо разом з класом:

«Я не хвилююсь, не боюсь!

Я хочу вчитись, я навчусь!

Я не боюсь задач і вправ,

Подумав – й відповідь дістав!

Терпляче буду я навчатися,

Знання в житті всі знадобляться.»

Задачі фізико-математичного циклу.

1. На Землі щорічно помирає три з половиною мільйони людей від захворювань викликаних палінням. Запишіть це число за допомогою цифр.

2. Серед причин смертності, що можна попередити, тютюнопаління посідає перше місце у світі. Однак від 3,5 до 5 мільйонів людей щорічно вмирають у результаті проблем зі здоров'ям, викликаних палінням. Якщо ця кількість не зміниться, то скільки людей помре за 2, 3, 5 років?

3. Людина, що викурює одну пачку(20 шт.) цигарок на день, отримує таку саму дозу радіації, як від 200 рентгенівських знімків. Скільком знімкам відповідає 4, 5, 10 цигарок?

4. З вини 1 курця страждають не менше 3-х людей. Скільки людей постраждає, якщо палитимуть 3, 4, 7 курців?

5. Хіміками доведено, що при палінні утворюється більше 6000 речовин. 30 з них - смертельні отрути, 4200 - шкідливі для живих організмів, крім цього, під час паління виділяються до 50 видів речовин, які викликають рак. Скільки речовин, при палінні згубно впливають на організм людини, а скільки не чинять негативного впливу?

6. Найдешевші й самі шкідливі цигарки коштують 14 гривень пачка. Робітник, що викурює в день пачку таких цигарок, заробляє 2800 гривень на місяць. Який відсоток свого заробітку він витрачає на куриво?

7. 2013 року від хвороб, викликаних палінням, померло чотири мільйони чоловік, а від СНІДу, туберкульозу, вбивства й самогубства, ДТП - 200 тисяч. У скільки разів смертність від паління перевищила смертність від інших захворювань?

8. Вчені провели такий експеримент. У гаражі на півгодини закрили автомобіль із працюючим дизельним двигуном, замірили шкідливі викиди. Вони перевищували норму в 2 рази. Потім, провітривши гараж, у нього помістили 3 тліючі цигарки й через півгодини зробили заміри. Концентрація шкідливих речовин стала вище норми в 15 разів. Що й у скільки разів приносить більше шкоди, працюючий автомобіль або 1 цигарка?

9. Один курець, що викурює в день 1 пачку цигарок, спалює за рік папір, якого вистачило б на видання книги в 300 сторінок. Скільки книг по 150 сторінок, можна виготовити з паперу, що спалить 3 таких курця за рік?

10. Статистика показує, що більше половини місцевих пожеж виникає через непогашені недопалки. За рік у місті відбулося 360 пожеж. Скільки пожеж відбулося через недопалки?

11. Найдешевші й самі шкідливі цигарки коштують 14 гривень пачка. Скільки грошей буде потрібно курцеві, якщо він викурює в день пачку цигарок на тиждень, на місяць, на рік?

12. Хіміками доведено, що при палінні утворюється більше 6000 речовин. 30 з них - смертельні отрути, 4200 - шкідливі для живих організмів, крім цього, під час паління виділяються до 50 видів речовин, які викликають рак. Складіть відповідну стовпчасту діаграму.

13. 2013 року від хвороб, викликаних палінням, померло чотири мільйони чоловік, а від СНІДу, туберкульозу, вбивства й самогубства, ДТП - 200 тисяч. Складіть відповідну кругову та стовпчасту діаграми.

14. Якщо підліток викуриє хоча б дві цигарки, то у 70 випадках зі 100 він буде палити все життя. Виразити ці дані у відсотках.

15. Статистика твердить, що щорічно передчасна смерть забирає 25 тисяч канадців, 50 тисяч англійців, 250 тисяч американців. Першопричиною в 25% смертей є паління тютюну. Скільки людей помирають у кожній країні від цієї згубної звички?

16. Статистика стверджує, що одна третина місць у лікарнях зайнята людьми, хвороби яких викликані тютюнопалінням. Скільки людей у лікарні №2 за рік перебувають через паління тютюну, якщо за рік там перебуває на лікуванні близько 9800 людей?

17. Визначити ціну поділки термометра, межі його вимірювання.

18. Нормальна температура людини 36,6 °C, при ГРВІ температура збільшується до 39 °C, яким чином можна знизити температуру тіла?

19. Підрахуйте кількість теплоти, яка виділяється при зниженні температури від 39 °C до нормальної, якщо дитина на 80% складається з води.

20. Скільки енергії потрібно затратити організму людини, щоб нагріти стакан води (200 г.) від 22 °C до 36,6 °C?

21. Скільки води повинен випивати хворий, для того, щоб з поверхні його тіла випарувалась вода, що призведе до зниження температури тіла від 39 °C до 36,6 °C, якщо кількість теплоти, яка виділяється при зниженні температури, йде на випаровування рідини з поверхні тіла?

22. При кашлі лікарі радять змащувати грудну клітку хворої дитини бальзамом з ефірними маслами. Які фізичні процеси лежать в основі цього лікування?

23. Чому людину трусить, якщо холодно?

24. Чому влітку при великій спеці, напої зберігають в посудинах з пористими стінками (глиняних глечиках)?

25. Кров густіша, ніж вода. При русі по судинній системі вона долає опір, обумовлений внутрішнім тертям. Чим судини тонші, тим більше тертя і тим більше падає тиск крові. Протягом хвилини серце викидає в аорту близько 4л крові. Швидкість руху крові в аорті 0,5 м/с, а по капілярах – 0,5 мм/с. У скільки разів сила опору при русі крові по аорті більше сили опору крові, що рухається по капілярах, якщо коефіцієнт опору руху крові у аорті 0,5 м/с, а по капілярах – 0,5 мм/с. У скільки разів сила опору при русі крові по аорті більше сили опору крові, рухомій по капілярах, якщо коефіцієнт опору руху крові вважати однаковим для обох випадків?

26. Яку роботу здійснює серце людини за один день? Причому серце дорослої людини за одне скорочення проганяє 160 см³ крові. Скорочуючись 70 разів за хвилину, воно здійснює роботу в 1 Дж за кожне скорочення.

27. Як зберегти серце здоровим?

28. Які природні явища впливають на роботу цього природного насоса?

29. Чи впливає сонячна активність на серцеві ритми?

30. Протягом тренувань, для нормального функціонування організму, необхідно випивати невеликими порціями приблизно 1 літр води за годину. Зневоднення організму на 10% призводить до фізичної та психічної неієздатності. Втрата 20% води призводить до смерті. Знайдіть вагу води, необхідної людині протягом доби.

31. Під час тренувань для нормального функціонування організму необхідно випивати невеликими порціями приблизно 1 л. води. Навіщо?

32. Втрата 20% води призводить до смерті. Навіщо в спекотні дні необхідно випивати 2,5 л. води?

33. Один з дослідників провів з друзями 45 хвилин в сухій камері при температурі 126 не завдавши шкоди організму, в той час, як кусок м'яса, взятий в камеру, зварився. Поясніть результат цього експерименту?

34. Курці щорік “викурюють”, тобто викидають в атмосферу 720 тонн синильної кислоти, 384000 тонн аміаку, 108000 тонн нікотину, 600000 тонн дьогтю і більше 550000 тонн чадного газу. Загальна маса недопалків на Землі за рік складає 2520000 тонн. Тютюновий дим, потрапляючи в атмосферу, затримує ультрафіолетові промені. В середньому 25% всіх речовин, що містяться в цигарці, згорають і руйнуються в процесі куріння; 50% вирушає в довкілля; 20% потрапляє в організм курця і лише 5% залишається в фільтрі цигарки. Як батьки та вчителі можуть дізнатися, що їх діти палять?

35. В стані спокою середній серцевий ритм дорослої людини становить на 5 ударів менше, ніж у курця такого ж віку. На скільки ударів більше вимушене робити серце курця за 1 годину? Уповільнений пульс є хорошою ознакою, що свідчить про здібності головного органу перекачувати потрібну кількість крові за менше число скорочень.

36. В стані спокою середній серцевий ритм курця на 5 ударів більше, ніж у людини того ж віку, що не має цієї звички. Серце курця зробило 4500 ударів за годину. Яким має бути серцевий ритм здорової людини?

37. В стані спокою середній серцевий ритм дорослої людини становить на 5 ударів менше, ніж у курця такого ж віку. Яким має бути серцевий ритм здорової людини, якщо за 3 години серце курця скорочується стільки ж разів, скільки серце здорової людини за 2 години?

38. Середня вага новонародженої дитини 3,4 кг. Якщо мати маляти під час вагітності палила, то вага малюка буде меншою на 7,5%. Скільки грам втрачає у вазі малюк, через шкідливу звичку матері?

39. Всього в Україні нараховується близько 9 мільйонів активних курців, що складають третину всього працездатного населення. Знайдіть кількість працездатного населення України.

40. Знайдіть два числа, якщо одне з них на 5 більше другого та 60% більшого числа на 2,7 більше, ніж 70% меншого. Відповідь підкаже вам добову необхідну дозу заліза та міді для організму людини. Дефіцит заліза впливає на зростання й стійкість до інфекцій. Від міді залежить міцність зв'язок та сухожилів.

41. Щоденно в Україні реєструється 39 нових випадків ВІЛ-позитивних осіб і 8 помирає від СНІДу. Скільки нових випадків ВІЛ-позитивних осіб та смертей від СНІДу зареєструють протягом 2 тижнів, 1 місяця, року.

42. Американець Морган Сперлок вирішив поставити експеримент на собі й протягом місяця харчувався винятково у Макдональдсі. В результаті експериментатор отримав 12 кг зайвої ваги, що становить 16% його маси, нашкодив печінці й перевищив допустимий рівень холестерину в крові. Якою була попередня вага Моргана?

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ

Пугач Олена Дмитрівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Ізяславської райдержадміністрації Хмельницької області

Головною метою модернізації дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку держави є цілісний розвиток дитини, як особистості. Очікування суспільства пов'язані сьогодні передусім із формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини.

Опікуватись цією проблемою слід починати з дошкільного дитинства, оскільки в цей віковий період закладається первинний образ світу і самого себе, базис особистісної культури.

Здійснення переходу загальної середньої освіти на новий зміст, структуру і термін навчання вимагає перегляду підходів до організації роботи з підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Особливо це стосується дітей, які не відвідують дошкільний заклад.

З прийняттям Закону України «Про дошкільну освіту» вперше законодавчо закріплено обов'язковість дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку як складової системи безперервної освіти в Україні. Тому увага до цієї проблеми посилилася. Виникла необхідність застосування нових форм, моделей здобуття дітьми дошкільної освіти.

Практичний досвід визначає найбільш ефективні нові форми організації дошкільної освіти: групи короткотривалого перебування; центри розвитку дітей; навчально-реабілітаційні центри; будинок сімейного типу; родинні групи; група притулку; групи соціального педагогічного патронату; реабілітаційні групи; група вихідного дня; інтегровані групи.

Слабка матеріальна база і брак висококваліфікованих кадрів, малокомплектні дошкільні заклади, які не забезпечували належного рівня освітньо-виховного процесу - стало основною причиною пошуку оптимальних шляхів організації навчання та виховання як у сільській так і у міській місцевості, що привели до створення нового типу навчального закладу – об'єднання (комплексу) «школа-дошкільний заклад». Виникнення таких об'єднань дозволяє розглядати НВК як новий етап розвитку системи дошкільної освіти.

Аналіз передового досвіду засвідчив, що об'єднання дошкільного закладу зі школою дає можливість успішно розв'язати ряд питань соціально-економічного та організаційно-педагогічного значення. Об'єднання такого типу, де функціонують дошкільні групи короткотривалого перебування, дають змогу охопити дітей суспільним дошкільними вихованням, забезпечити повноцінну підготовку до школи, раціонально використовувати кадри, приміщення. **Мета таких груп - полегшення адаптаційного періоду майбутніх першокласників, які не відвідували дошкільний навчальний заклад.**

Сучасна школа вимагає від майбутніх першокласників міцного здоров'я, володіння складними формами розумової аналітико-синтетичної діяльності, пізнавальної активності, високого рівня морально-вольових якостей, працездатності, а також великого обсягу конкретних знань, умінь і навичок. Це потребує серйозної підготовки малюків. Створення груп короткотривалого перебування дітей – форма роботи порівняно нова, ще недостатньо вивчена і розроблена. Тому організація навчально-виховної роботи в таких групах потребує особливого підходу, так як діти до 4-5тирічного віку виховувались у сім'ї і ніколи не відвідували дошкільний заклад.

Педагоги, які працюватимуть в таких групах і мають недостатній соціально-емоційний та пізнавальний досвід, повинні усвідомити специфіку організації освітньо-виховної роботи і творчо підійти до організації життєдіяльності дітей.

Особливості організації навчальної діяльності дошкільників

Навчання в дошкільних групах короткотривалого перебування так як і у дитячому садку являє собою цілеспрямований процес повідомлень, передання педагогом дітям нових знань та вмінь, виховання правильного ставлення до навколишньої дійсності, формування пізнавальної діяльності дошкільників, розвитку в них вміння вчитися.

Вихователь – це центральна фігура в навчанні: він організовує та спрямовує діяльність дітей. Навчання – процес двосторонній і містить у собі активну діяльність на заняттях кожної дитини в групі.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні не заперечує заняття як одну з можливих форм організації життєдіяльності дошкільника, проте не визнає його як основну і, головне, - найпродуктивнішу для цього вікового періоду життя малюка форму, бо чим менша дитина, тим більше значення в її житті має гра, спілкування та продуктивна діяльність.

Ця позиція потребує істотних змін у тактиці та стратегії педагогічного процесу. Визнаючи дитину центром педагогічної діяльності, необхідно розширити рамки заняття, подивитися на нього очима вихованця, віддати перевагу **спілкуванню та грі**, якими він дорожить найбільше.

Вимоги до рівня розвиненості, виховання, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти України та реалізується Державною базовою програмою та додатковими, серед яких й програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Впровадження даної програми сприяло виникненню перед педагогами проблеми щодо особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності саме з дітьми 5-річного віку. Навчально-пізнавальна робота з дітьми 6-го року життя будується на основі особистісно орієнтованого підходу до дітей. Тому й розглядаємо навчання як особистісно орієнтоване, що повинно забезпечувати розвиток та саморозвиток дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтирів та суб'єктивного досвіду, можливості реалізувати своє "Я".

Діяльність старшого дошкільника має бути організована таким чином, щоб у ній дійсно розвивалися ті психічні функції, які необхідні для навчальної діяльності, щоб ця діяльність була логічним переходом від ігрової до навчальної. Спеціально організована діяльність старшого дошкільника, мета якої - формування психологічної готовності до оволодіння навчальною діяльністю, повинна базуватися на провідній діяльності цього віку - грі, з залученням основних елементів навчальної: довільність; вміння сприймати навчальне завдання; керованість психічними процесами; вміння планувати свої дії; організованість; самостійність; уміння контролювати себе (самоконтроль). Новий вид діяльності, у даному випадку - навчальна, не надбудовується механічно на попередню - ігрову, оскільки наявність психологічних передумов, що зароджуються у грі, ще не визначає психологічної готовності до оволодіння навчальною діяльністю, вона з'являється як наслідок цілеспрямованого формування.

Форми організації педагогічної роботи

Дошкільні групи короткотривалого перебування нашого району формуються здебільшого з дітей 4-5-6-тирічного віку. Правильна організація діяльності в різновіковій групі – важлива умова досягнень поставленої мети. Пропонуємо кілька форм та прийомів організації педагогічної діяльності: послідовна, одночасна, паралельна, послідовно-одночасна, одночасно – послідовна, тематично – об'єднана, за Белл-Ланкастерською системою. Перелік запропонованих форм організації педагогічної роботи не виключає їх комбінування, доповнення на розсуд вихователя.

Під час організації навчально-пізнавальної діяльності дітей у різновікових групах проводяться як спільні заняття для дітей всіх вікових підгруп, так і окремі заняття з кожною віковою підгрупою, що дасть можливість вихователю звернути увагу на дітей старшого дошкільного віку. Використовуються наступні способи організації навчально-пізнавальної діяльності дітей:

1. Спільні заняття для кожної вікової підгрупи: єдині сфери життєдіяльності та лінії розвитку, але різні програмові завдання

2. Спільні заняття для кожної вікової підгрупи: різні сфери життєдіяльності та лінії розвитку, різні програмові завдання

3. Окремі заняття з кожною віковою підгрупою: вибір сфер життєдіяльності та ліній розвитку здійснюється педагогом відповідно до перспективного плану роботи.

Заняття першого типу є досить розповсюдженими серед практиків, але педагоги не завжди дотримуються дидактичних вимог щодо організації таких занять. Спостерігається невміння вихователів передбачити і забезпечувати протягом заняття активність всіх дітей. Головною умовою подолання цих недоліків є продумування не лише спільної сфери життєдіяльності та лінії розвитку, але і його дидактичного змісту. На таких заняттях можуть бути різними теми, навіть різні види діяльності (малювання, ліплення, аплікація) але основне навчальне завдання має бути спільним.

Плануючи спільні заняття за однаковими сферами життєдіяльності та змістовими лініями, слід дотримуватися певних вимог і рекомендацій:

- одночасно з усіма підгрупами проводять лише такі заняття, на яких можна забезпечити дотримання організаційних та методичних вимог до педагогічного процесу;

- бажано уникати ситуацій, коли складний для сприймання матеріал подається для всіх вікових підгруп. Важливо правильно визначити програмовий матеріал з погляду його сумісності, максимально наблизити вид діяльності (малювання, ліплення);

- матеріал, підготовлений до заняття, має містити спільні елементи для дітей усіх підгруп, що дає змогу об'єднати вихованців у проведенні ігор, відгадуванні загадок, виконанні певних завдань;

- одна з головних умов проведення спільного заняття – його чітке планування, регламентація кожного етапу;

- поетапна робота з дітьми різних вікових підгруп неможлива без організації їхньої самостійної діяльності на кожному занятті. Коли в одній групі

- подаються і закріплюються нові знання, вихованці інших груп можуть працювати самостійно;

- самостійні завдання продумуються та готуються педагогом заздалегідь і мають відповідати таким вимогам: активізувати розумову діяльність дітей; розвивати ініціативу; бути посилюючими для дітей і спиратися на раніше набуті знання; забезпечувати реалізацію принципу поступового ускладнення; враховувати особливості групи в цілому й окремих вихованців; бути різноманітними за формою і змістом; містити елементи новизни; мати відповідний ступінь труднощів для дітей кожного віку; достатня кількість роздаткового матеріалу з кожного розділу програми.

Багато залежить від того, як розпочинається заняття: одночасно з усіма дітьми або поетапно з підгрупами. Відразу з усіма дітьми доречно розпочинати заняття на спільну тему (розгляд картин, читання художніх творів, ліплення за сюжетом казки тощо), тоді закінчення заняття буде поетапним.

На відміну від спільних занять з однієї життєвої сфери та змістової лінії, де можна об'єднувати і три підгрупи, спільні заняття за різними сферами життєдіяльності та змістовими лініями проводяться лише з двома підгрупами, навіть якщо вікових підгруп більше. У такому випадку дітей ділять за суміжністю на дві підгрупи. Продумуючи поєднання роботи двох підгруп, потрібно враховувати характер діяльності дітей, щоб виконання завдань дітьми однієї підгрупи не відволікало дітей другої. Плануючи заняття цього типу, слід враховувати і характер діяльності вихователя. Адже він не може

одночасно проводити два заняття за його безпосередньою участю: бесіда з однією підгрупою і фізкультура – з іншою. Хоча може бути так: молодші – вивчають вірш, а старші – ліплять. Старші діти знають вірш і відволікатися не будуть, крім цього в них вже є навички ліплення, тому діти будуть працювати самостійно.

Позитивним у таких заняттях є те, що вихователю вдається вкластися в передбачений час, серйозно позайматися з малюками. Але зловживати, розраховуючи на самостійність старших дітей, не потрібно.

У перший місяць перебування дітей в дошкільній групі відбувається адаптація їх до приміщення групи, до особи вихователя, до колективу дітей, до режиму, за яким організовується їх життєдіяльність в групі, школі тощо. Тому вихователю слід продумати не тільки цікаві, а й доступні форми організації діяльності дітей. **Це можуть бути :**

- рухливі ігри, які не потребують особливого вивчення правил;
- прогулянки, із організацією спостережень за різними об'єктами;
- читання та показ за допомогою різних видів театру улюблених казок;
- організація самостійної ігрової діяльності дітей;
- спілкування з дітьми.

Це дасть можливість педагогу організувати дітей підгрупами, а пізніше і цілою групою та підвести до спільної навчальної діяльності.

Сучасні підходи до організації навчальної діяльності

Організуючи навчальну діяльність в умовах різновікового колективу доцільно використовувати міні-заняття, що дадуть можливість вихователю проводити роботу з дітьми п'ятирічного віку окремо від інших дітей. Систематично використовувати завдання з ТРВЗ, експериментально - дослідницької діяльності, проблемно-пошукові ситуації та інші методи і прийоми, що позитивно зарекомендували себе в сучасній дидактиці. Слід поєднувати вербальні, наочні та практичні методи, відводити належне місце продуктивним видам діяльності, у яких дошкільник здатен до самовираження й самореалізації(малювання, ліплення, конструювання, художня праця), а також мовленнєвій, руховій, музичній діяльності. З урахування різного рівня інтелектуального розвитку, відмінностей у спрямованості пізнавальних інтересів окремих дітей доцільно диференціювати роботу з ними на заняттях та в повсякденному житті, об'єднуючи дітей у підгрупи та добираючи для кожної з них навчальний матеріал різного змісту, складності та відповідні методи та прийоми. Сучасній освітній системі притаманна інтеграція, прогресивність якої полягає в тому, що вона дає змогу узгодити різноманітні форми та системи навчання, досягнути наступності, цілісності та найефективнішого комплексного розв'язання методичного забезпечення освітнього процесу, тобто увага акцентується на взаємопроникненні одного об'єкта в структуру іншого.

На допомогу педагогам у методичному посібнику «Плануємо по-новому: тематичні дні» запропоновано перспективне планування навчальної діяльності за тематичними днями в короткотривалій групі відповідно Базового компоненту дошкільної освіти та програм „Українське дошкілля” і «Впевнений старт». Надано методичні рекомендації щодо перспективного розподілу занять математичного та мовленнєвого циклів для дітей старшого віку на протязі року, які не відвідували дошкільні навчальні заклади, зразок оформлення календарного плану за видами діяльності, перспективне планування на рік.

Для керівників НВК «ЗОШ – дитячий садок», а також для вихователів дошкільних груп у посібнику «Організація дошкільної освіти в закладах нового типу» визначено нормативно – правове забезпечення в організації освітнього процесу в дошкільних групах короткотривалого перебування, які входять до складу НВК «ЗОШ - дитячий садок». Розкривається специфіка та особливості організації навчальної діяльності дошкільників в різновікових групах, умови, форми та сучасні підходи для реалізації завдань Базового компоненту дошкільної освіти та чинних програм. Розкриваються основні критерії аналізу освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах. Надаються поради з організації внутрішнього контролю.

Висновки. Демографічна ситуація 1990-2000 років, коли приріст населення пішов на спад, призвела до суттєвого зменшення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, до скорочення дошкільних груп, а далі і закриття дитячих садків. Діти дошкільного віку, особливо у сільській місцевості, опинилися дома. Приміщення великих шкіл та окремих міських садків стали напівпустими. Утримування їх ставало дедалі важчим. Вирішення цієї проблеми наш район побачив у створенні закладів нового типу, об'єднавши школу і дитячий садок. Так, у 1998 році пройшла перша реорганізація. У великому приміщенні міського дитячого садка №7 відбулося об'єднання початкової та дошкільної ланок у єдине навчально-виховне об'єднання: «ЗОШ I ступеня – ясла-садок». Новація дала позитивні результати. І з 2000 року далі в місті створено було ще два комплекси такого типу.

З прийняттям Закону України Про дошкільну освіту у 2001 році, де визначалось обов'язковість здобуття дошкільної освіти дітьми старшого дошкільного віку, при школах у сільській місцевості почали функціонувати дошкільні групи короткотривалого передування(3-4 години), які готували 5-ти річок до навчання у школі. У 2006-2009 роках демографічна ситуація у районі стала позитивно змінюватись. Збільшувалось кількість батьків, які бажали б водити до дитячого садка дітей з 3-х річного віку. Тому у районі з 2011 року юридично зареєстровано 16 сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітня школа – дитячий садок», що розширило мережу дошкільних навчальних закладів та дало змогу охопити дошкільною освітою у 2015-2016 навчальному році 190 вихованців, з них 65 - 5ти річок (в порівнянні з 2011роком у НВК виховувалось 119 дошкільнят). Збільшення кількості дошкільнят від 3 до 5-6 років зобов'язало керівників комплексів передивитись режим роботи дошкільних груп. Так, у 4 комплексах функціонування дошкільних груп з 3-годинного перейшло на 9-ти годинний режим, що дало можливість охопити на селі дитячими садками та НВК 83% від проживаючих на території сільських рад дошкільнят.

Нова структура закладу сприяє успішному проведенню роботи по наступності у дошкільній та початковій ланках. Показником є: якісна підготовка дітей до навчання у школі, про що свідчить моніторингове психолого-педагогічне обстеження дітей на кінець року; суттєво менший час адаптаційного періоду учнів до умов та навчання у 1-му класі; негативні прояви емоційного стану, стреси першокласників в цей період майже не проявляються, спостерігається безперервність дошкільної та початкової освіти. Обов'язкова організація в ЗОШ комп'ютерних класів створила умови для ознайомлення дошкільнят з комп'ютером. Перевага дошкільної різновікової групи є в тому, що вона об'єднує дітей з родинними стосунками, і дає змогу безболісно адаптуватися дитині до дитячого садка. Розширення мережі дошкільних закладів шляхом створення навчально-виховних комплексів у районі триває і на даний час.

Література

1. Грицюк Л. А. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Грицюк Л. А. , Каратаєва М.І. – Т.: Мандрівець, 2005. – 265с.
2. Дошкільні заклади з групами короткотривалого перебування дітей//Дошкільне виховання. – 2001. – №7. – С.12-16.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». – Київ, 2001. – 55с.
4. Збірка матеріалів обласної науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: новації, проблеми, перспективи». – Хмельницький, 2011.
5. Методичні аспекти впровадження Базової програми «Я у Світі»/ [Упор. Грицюк.Л.А., Каратаєва М.І.]. – Хмельницький, 2010 – 210 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». – 2011– 264с.
7. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – 2011 – 94 с.
8. Пугач О.Д. Організація дошкільної освіти в закладах нового типу: Методичний посібник/ О.Д. Пугач, 2014- 63 с.

АВТЕНТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

*Полишвайко Наталія Володимирівна, вихователь Комунального дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №3 «Колосочок» Марківської селищної ради
Луганської області*

Сьогодні серед виховних напрямків у формуванні свідомості молодого покоління найбільш актуальними виступають патріотичне та громадянське виховання, які відповідають викликам сучасності і являються запорукою власного особистісного розвитку.

Потужним джерелом, міцним підґрунтям виховання молоді є древня і велична культура України, її історія. Вони вже увійшли до освітнього простору навчальних закладів, але вимагають від педагогічних колективів переосмислення, що відкриє нові можливості вдосконалення навчально-виховного процесу, системи національно-патріотичного виховання.

Саме дошкільний вік як період становлення особистості має потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів. Тут педагоги дитячих садочків мають внести свій вагомий вклад в патріотичне виховання малят і почати із найпростішого для дітей – народної гри, яка має багато віковичну історію і є естафетою традицій поколінь.

Одним із головних принципів патріотичного виховання, на який спирається Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді є принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури. Виходячи з цього наш педагогічний колектив поставив собі за мету віднайти варіанти автентичних ігор і удосконаливши їх випробувати в роботі із своїми дітьми. Процес роботи виявився довготривалим, цікавим і той же час складним.

Творча група вихователів розділилася на **дослідницькі лабораторії**:

- лабораторія «Квест» - пошук матеріалів через інтернет ресурси;
- лабораторія «Джерело» - робота з бібліотечними фондами;
- лабораторія «Перлина» - збір інформації через опитування старожилів та мешканців району;
- лабораторія «Світоч» - узагальнення досліджених матеріалів, формування збірки автентичних ігор.

В процесі роботи педагоги встановили, що народні ігри і забави становлять чималий розділ народної дидактики й охоплюють народознавчий, мовленнєвий, математичний, пізнавальний, розвивальний, оздоровчий аспекти хоча і були вигадані в часи прадавнього суспільства. Народні ігри створювалися народом так само, як і казки, приказки, загадки і передавалися з покоління в покоління.

Народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали К. Д. Ушинський, Є. М. Водовозова, Є. І. Тихеева, С. Ф. Русова, О. П. Усова, В. О. Сухомлинський.

К. Д. Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання. Вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими.

О. П. Усова писала: «У народних іграх немає навіть тіні педагогічної настирливості, й разом з тим усі вони цілком педагогічні».

Високу оцінку іграм дав В. О. Сухомлинський: «Гра це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості».

У вступі до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» український письменник Василь Довжик називає ігри народним мистецтвом: «Та й хитра ж штука, оця народна гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити

час, а вона, ота забавка, - мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про тебе і світ. Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу, а гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас із вами, наш національний характер».

В. Скуратівський зазначає, що переважна більшість «абеткових істин дитинства» народжувалась у середовищі простого народу й виконувала певні функції людського співжиття. Ігри відкривали дітям живу історію свого народу, вчили любити народних героїв і ненавидіти кривдників. Вуличні ігри були своєрідним «дитячим садком». Батьки багатодітних родин постійно були в полі, і діти об'єднувалися для ігор у самостійні осередки. «Для багатьох дітлахів, - пише В. Скуратівський, - такі забави були не тільки формою дозвілля, але й своєрідною школою, де засвоювалися перші абетки науки. Адже далеко не всім щастило відвідувати парафіяльні чотирикласки».

На жаль, за роки існування СРСР багато народних ігор було розгублено й забуто, та й особливого занепокоєння про втрачене у тодішніх педагогів це не викликало.

Перші записувачі та збирачі українських народних ігор з'явилися в ХІХ ст. Із змістом автентичних ігор можна познайомитися в етнографічних працях Н. Макаревича, П.П. Чубинського, О.В. Богдановича. У наш час у Києві було започатковано Клуб друзів гри, учасники якого впродовж 10 років (1973-1983) вирушили в етнографічні експедиції для збирання й записування українських народних ігор. Вони зібрали і опублікували понад 400 українських народних ігор. На жаль в інтернет ресурсах нам не вдалося віднайти жодну із етнографічних праць, але познайомитися з народними іграми на різних сайтах, порівняти їх за змістом а потім з багатьох версій створити одну нам вдалося. Наприклад, є відомий варіант народної гри «Жмурки». В роки нашого дитинства (80-і) ведучий закривав очі долонями і говорив: «Раз, два, три, чотири, п'ять – я іду шукать, хто не заховався я не винуватий!». Гурт дітей ховався хто куди, кого ведучий знайде першим той і жмуриться. Друга версія – в приміщенні дитина з зав'язаними очима намагається спіймати когось із дітей, які бігають навколо «жмурилки» і дражнять його, плескаючи в долоні.

В давнину гра «Жмурки» носила назву «Киці – баба». «Киці – баба» - це не що інше, як уривок із ритуалу, присвяченого календарному святу Рожаниці. Виконувався цей ритуал молодими жінками, які чекали дітей. Смісл гри пов'язаний з ловінням дітей, а конкретніше – із визначенням статі майбутньої дитини. І навіть сама поза готовності «киці – баби» - простягнені вперед руки – відповідає зображенню на давніх вишивках жінок – рожаниць.

До вашої уваги – осучаснена версія гри, яка і увійшла в нашу збілочку: діти стають у коло, один із дітей, починаючи з себе, вказує пальцем на кожного і по складах промовляє лічилку:

Вийшов кріт на гору
Й починає рити.
А на кого впаде слово,
Той має жмурити!

На кого припаде останній склад, той стає «жмурилкою». «Жмурилка» закриває собі очі й рахує до десяти. Наостанок виголошує:

Хто не заховався,
Я не винуватий.
Іду всіх шукати!

Кого першим віднайде, той стає на його місце, і гра продовжується.

Під час досліджень ми з'ясували, що все-таки час вносить значні зміни у зміст ігор, створює багато варіантів, але їх рухлива основа залишається незмінною. Гра не тільки включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи з предметами а й дає дитині основи знань з валеології, народознавства, історії рідного краю, виховує моральні та вольові якості майбутніх громадян України.

Збірник українських автентичних ігор, який ми назвали «Віночок», сформовано за розділами:

- дидактичні ігри;
- ігри історичної спрямованості;
- рухливі хороводні ігри;
- ігри з відображенням побуту народу та трудових процесів;
- ігри спортивного характеру.

Усі народні ігри проводимо відповідно до вікових можливостей дітей. З малятами раннього віку граємо в ігри-забавлянки: «Кую, кую чобіток», «Печу, печу хлібчик», «Дибки – дибки» та інші. Дітям середнього віку пропонуємо рухливі хороводні («Подоляночка», «Курочка – чубарочка»), ігри парами («Моталки», «Дрібу - дрібу – дрібушечки»). Для старших дошкільнят підбрали складніші, але доступні ігри: «Панас», «Горю – дуб», «Скраклі», «Хрещик», «А ми просо сіяли, сіяли», «Веребей», «Ящур», «Нещасний ополоник», «Цурка», «Довга лоза», «Дід Макар» та інші.

Перш ніж запропонувати дітям певну народну гру, ми знайомимо їх з її походженням, атрибутами, дійовими особами. Таку інформацію добираємо до кожної гри, підшуковуємо подібні до змісту казки, оповідання, вірші, пісні, легенди, загадки та прислів'я. Потім разом виготовляємо атрибутику з підручного матеріалу.

Ось, наприклад, що ми розказуємо дітям про народну гру «Кривий танок»: «Колись давно, у кожній окремій місцевості були свої весняні хороводи. Оскільки на весну припадає Великий піст, то не всюди зважувалися масово організовувати танці та співи. Робити це можна було на перший день Великодня. Практично в усіх селах після святкової відправи діти та молодь починали водити веснянки й гаївки. Це здебільшого робили біля церкви, в центрі села, або ж на сільському вигоні. На такі заходи збиралися всі селяни. Танці, як правило, були повільними й супроводжувалися пісненими наспівами. Розпочинали та закінчували хороводи найпопулярнішим «Кривим танцем». Старовинний український танок, мав накликати весну. На галявині, в трьох її кінцях, забивали кілки, поміж якими юнаки та дівчата водили хоровод, що символізував нелегкий шлях богині весни Лади з Вирію до рідних земель. За старовинними легендами Вирій – це острів богів у всесвіті, на якому росли дерева з молодильними яблуками безсмертя, до яких зліталися птахи на зиму. Гурт дівчат і хлопців, взявшись за руки, повільно ходив ламаним колом з відповідними рухами. Танець супроводжувався піснею: «А в кривого танцю та не виведемо кінця! Треба його та виводити, Лад йому та знаходити».

А ось ще одна із версій. Гра «Кривий танок» виникла у ті часи, коли на Україну нападали татари. Мудрі батьки ще змалку вчили своїх дітей вистежувати ворога на околицях поселення і у разі небезпеки заплутувати свої сліди, щоб чужинці по них не потрапили в село. У танку імітується саме такий рух – по кривій. В деяких регіонах «кривий» хоровод діти водили біля церкви на Благовіщення.

Доцільно також знайомити дошкільнят з малими формами фольклору як перед грою так і під час її проведення. Деякі прислів'я і приказки можна використовувати як підсумок гри: «Будемо в дружбі жити – нас нікому не зламати», «Собором і чорта поборемо», «В гурті робити, як із гори бігти», «Зробили спішно, коли б не було смішно» та інші.

Ми, педагоги-дошкільники, з особливою увагою відносимося до того, які саме ігри цікавлять дітей, прислуховуємося до їхніх зауважень і пропозицій. Чимало автентичних ігор ми переробили і удосконалили, чимала їх кількість не пройшла апробації в дитячому колективі. Але більшу частину народних ігор ми залишили в первісному вигляді, бо саме першоджерела сприяють залученню дошкільнят до витоків національної культури та духовності, вихованню громадянсько-патріотичних почуттів.

Результатом роботи педагогічного колективу є проведений Луганським ОШПО на базі нашого дошкільного навчального закладу обласний науково-методичний семінар для

завідувачів, методистів та вихователів ДНЗ «Виховання патріотизму в дітей дошкільного віку засобами автентичних ігор».

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО ЗАНЯТЬ ЗИМОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ

Шимко Маргарита Юріївна, завідувач Лебединського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) „Калинка” Лебединської міської ради Сумської області

Здоров'я дітей – найцінніше надбання цивілізованого суспільства. Воно створює фізичний, духовний, соціальний, інтелектуальний та фізичний базиси країни.

Базовий компонент дошкільної освіти приділяє особливу увагу впровадженню в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних технологій, що дають змогу проводити оздоровлення в цікавих різнома-нітних формах, забезпечують фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя дошкільнят.

На сьогодні спостерігається погіршення фізичного стану дітей, починаючи з дошкільного віку, тому вирішення питання фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я дітей на сьогодні є досить актуальним.

Проблемі раціональної організації навчально-виховного процесу з використанням здоров'яформуючих технологій значну увагу приділяли науковці Антонова Л. М., Борисова І. П., Науменко Ю. В., Севрук А. І., Вайнер Е. М., Смірнов Н. К., Сонькін В. Д., Серіков В. В., Вашлаєва Л. П., Петров О. В., Паніна Т. С., вплив спортивних вправ, зокрема зимових видів спорту, на стан здоров'я дитини досліджували Аграновський М. А., Ахиппо О. Ю., Власенко С. О., Голощокіна М. П., Дудін Н. П., Єрсьомін І. В., Кузнецов В. К., Огольцов І. Т., Шарапова І. Р. та інші.

Дана проблема стала актуальною для Лебединського дошкільного навчального закладу «Калинка», адже аналіз стану здоров'я вихованців за деякими показниками (коефіцієнт захворюваності дітей та кількість дітей, які перебувають на «Д» обліку) свідчить, що в період із 2010 по 2012 рік захворюваність дітей на ГРЗ та ОРВІ була досить високою – від 55% до 63%, близько 25% дітей не відвідували дошкільний заклад через хвороби соматичного характеру (порушення в роботі серцево-судинної, дихальної, нервової системи, захворювання шлунково-кишкового тракту тощо).

Крім того, виявлялася тенденція до поступового збільшення випадків захворюваності в цілому на 5%. Кількість дітей, які перебували на «Д» обліку в Лебединській центральній районній лікарні ім. лікаря К. О. Зільберника становила близько 25 із 254 дітей (10%).

Дошкільний навчальний заклад має створити такі умови, які б сприяли збереженню здоров'я дитини, передбачали б диференціацію освітньо-виховного процесу відповідно до індивідуальних задатків, нахилів, стану здоров'я та потреб кожного вихованця, забезпечували б зміцнення імунітету та зниження захворюваності дітей, розкриття і розвиток їхніх фізичних здібностей, виховання в дітей інтересу до занять фізичною культурою.

На думку колективу, використання в фізкультурно-оздоровчій роботі ДНЗ елементів зимових видів спорту допомагає закласти основи фізичної досконалості вихованців, зберегти й зміцнити їхнє здоров'я та підвищити інтерес до рухової активності (додаток 1).

У зв'язку з цим та відповідно до наказу відділу освіти виконкому Лебединської міської ради Сумської області №27 від 08.02.2012 р. «Про організацію експериментально-дослідницької роботи у Лебединському навчальному закладі «Калинка» на базі

дошкільного навчального закладу було розпочато впровадження дослідницько-експериментальної роботи з проблеми «Формування позитивного ставлення дошкільників до зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх до занять зимовими видами спорту», в основу якої покладена методика збереження здоров'я дошкільнят.

Мета експерименту – перевірити, наскільки заняття зимовими видами спорту сприяють збереженню й зміцненню здоров'я дітей та формуванню у них позитивного ставлення до занять фізичною культурою.

Основні завдання експерименту:

1. Активізувати діяльність закладу в напрямку залучення дітей до занять зимовими видами спорту.
2. Формувати позитивне ставлення дошкільників до збереження й зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх до занять зимовими видами спорту.
3. Знижувати рівень захворюваності дітей та зміцнювати їхній імунітет.
4. Розробити та презентувати на рівні міста методичну збірку «Зимові види спорту в ДНЗ».

Очікувані результати експерименту: зниження рівня захворюваності дітей та зміцнення їхнього імунітету, залучення дошкільників до занять зимовими видами спорту з метою формування у них позитивного ставлення до збереження й зміцнення власного здоров'я; активізація діяльності закладу у напрямку залучення дітей до занять з фізичної культури з використанням елементів зимових видів спорту; розробка та презентація на рівні міста методичної збірки «Зимові види спорту в ДНЗ»; створення партнерської мережі «Дошкільний навчальний заклад – Школа» щодо формування здорового способу життя; висвітлення результатів експерименту в інформаційному просторі закладів освіти міста та області.

На сьогодні у Лебединському ДНЗ «Калинка» функціонує 4 групи середнього та старшого дошкільного віку, в яких виховується в середньому 100-110 вихованців. В експериментальній діяльності беруть участь 2 групи: 1 група середнього та 1 група старшого дошкільного віку загальною кількістю 50 вихованців.

Для забезпечення проведення експерименту в ДНЗ створено **здоров'язбережувальне середовище:**

- спортивна зала, облаштована лавами, шведськими стінками, тренажерами, кільцями тощо;
- спортивне обладнання та інвентар (25 пар лиж, малі та великі м'ячі, м'ячі для гімнастики, платформи для степ-аеробіки тощо);
- спортивний майданчик із фізкультурним обладнанням.

До роботи зі збереження та зміцнення здоров'я та формування установки на здоровий спосіб життя залучені усі вихованці навчального закладу. Педагоги закладу щоденно проводять із дітьми ранкову гімнастику, зокрема з використанням дихальних вправ, хороводні ігри, ігри малої та середньої рухливості, «рухові оповідання», танцювальні рухи, психогімнастику, оздоровчий біг, гімнастику після сну з використанням дихальних вправ, загально розвивальних вправ для напруження та розслаблення м'язів, доріжки здоров'я, масаж щіточкою, самомасаж стоп ніг.

На заняттях з фізичної культури використовують дихальну (додаток 4) та пальчикову гімнастику, елементи релаксації, виконання дітьми вправ фітбол-гімнастики та степ-аеробіки, які поліпшують настрій, сприяють загальному оздоровленню дитячого організму і позитивно впливають на роботу всіх внутрішніх органів.

Позитивний ефект мають вправи та комплекси з маленькими й великими м'ячами, з обручами, з палицями, з гантелями різної ваги – так званими «кегельками» (пляшечками, заповненими різнокольоровими водяними кульками), вправи на шведській стінці, лавах, тренажерах, перетягування канату дають додаткове навантаження на певні групи м'язів. Такі вправи сприяють тренуванню систем органів дихання, кровообігу та опорно-рухової системи, у вихованців розвивається почуття ритму та витривалість.

Програмою виховання і навчання дітей віком від 2 до 7 років «Дитина», за якою працює педагогічний колектив дошкільного закладу, передбачено катання на санках та ходьба на лижах для дітей дошкільного віку.

Підготовка дітей до виконання досить складних вправ із зимових видів спорту починається ще з молодшого дошкільного віку. Вихованці четвертого року життя катаються на санках з невисокої гори, надівають та знімають лижі, ставлять їх на місце, ходять на лижах ковзним кроком (без палиць) [4, с. 112].

Катання на санках викликає в дітей радість і задоволення. Діти п'ятого року життя спускаються на санках із невисокої гірки по одному, гальмуючи під час спуску п'ятами, катають на рівному місці вдвох одного, грають в ігри та виконують ігрові вправи «Санна плутанина», «Санний потяг», «Парне катання», «Веселі трійки», «Санне коло».

Діти шостого року життя навчаються кататися з гірки по одному та по двоє. Вихователь з фізичної культури залучає вихованців до ігор та ігрових вправ «Встигни першим», «Гонки санок», «Два на два», «Хоровод із санками», «На санки!», «Швидкі запряжки».

Діти сьомого року життя навчаються піднімати предмет (сніжку, прапорець, гілочку тощо), спускаючись з гірки, виконувати ігрові завдання (проїжджати у ворітця, влучати сніжкою в ціль то далі проїде). Цікавими для дошкільнят є ігри та ігрові вправи «Естафета на санках», «Хто перший до прапорця?», «Арка», «Хто далі проїде?», «Хто швидше?», «Підними предмет» [4, с. 266-267].

Систематична підготовча фізкультурно-оздоровча робота в різних видах діяльності дає можливість дітям успішно розпочати навчання з лижної підготовки. Діти п'ятого року життя ходять на лижах поперемінним ковзним кроком один за одним, виконують поворот переступанням на місці, вправо і вліво, кругом в обидві сторони, піднімають на гірку ступаючим кроком, напів'ялинкою, спускаються з гірки. Самостійно беруть і ставлять лижі на місце, знімають і надягають їх, переносять, тримаючи під рукою. Проходять на лижах 800- 1200 м. Грають в ігри «Ширше крок», «Ворітця», «Хто далі проїде», «Пройди і не зачепи», «Карусель у лісі» [4, с. 179].

Програмовим змістом передбачено навчання дітей шостого року життя самостійно брати та ставити на лижі на місце, знімати й надівати їх, просити під рукою. Вихованці навчаються ходити на лижах в повільному темпі на відстань 1,2-1,5 км, ходити з палицями поперемінним ковзним кроком, виконувати повороти на місці переставлянням лиж навколо п'яток вліво і вправо, а також у русі, підніматись на гірку ступаючим кроком драбинкою, спускатися без палиць зі схилу в середній стійці (тримаючи зігнутими ноги в колінах). Грають в ігри «До жени», «Гонки на одній лижі», «Швидко вгору», «На лижах з гірки», «Підними», «Естафети на лижах».

Діти сьомого року життя проходять на лижах 600-800 м у середньому темпі, 2-2,5 км – у повільному. Ходять поперемінним кроком по лижні один за одним, ходять на лижах по пересічній місцевості, яка має невеликий схил і рівні ділянки, роблять повороти переступанням на місці кругом (праворуч, ліворуч). Діти піднімаються на гірку різними способами: ступаючим кроком, «напів'ялинкою», «ялинкою», «драбинкою». Спускаються (без палиць) з гірки (кут підйому 20°) «напівплугом», «плугом», гальмуючи під час спуску. Такі вправи використовуються під час ігор «Зустрічна естафета», «Пройди і не зачепи», «Естафета з перенесенням лижних палиць», «Квач на лижах», «Поміняй прапорець» [4, с. 267]. Найскладніша вправа для дітей – спуск із гірки без палиць, яке потребує належної підготовки та щоденних занять лижним спортом.

Навчання вихованців виконанню елементів зимових видів спорту відбувається згідно орієнтовного тижневого розподілу занять, методичних рекомендацій та програмових вимог – двічі на тиждень – на заняттях з фізичної культури. Діти експериментальних груп поряд із традиційними для дошкільного закладу оздоровчими технологіями, зазначеними вище, протягом двох навчальних років виконують вправи з підготовки до занять зимовими видами спорту щоденно в різних видах діяльності:

- на заняттях з фізкультури;
- під час організованої життєдіяльності дітей (комплексних, бінарних занять тощо);
- ранкової прогулянки;
- ранкової гімнастики.

Крім того, дитячі ігрові майданчики на території дошкільного закладу обладнані відповідним інвентарем, що дає змогу педагогам організувати рухову активність вихованців на свіжому повітрі.

Інструктором з фізичної культури розроблено комплекс вправ для дітей із йоги та комплекс вправ для профілактики плоскостопості, лікувальну звукову гімнастику. Комплекс ігор на снігу розрахований на більш високий рівень оволодіння вихованцями елементами зимових видів спорту. Дієвим засобом оздоровлення дітей є комплекс коригувальних вправ з системи Миколи Амосова.

Крім традиційних видів спорту (катання на санчатах чи ходьба на лижах), діти люблять ковзання по крижаних доріжках. Організація веселих занять з ковзання потребує ретельної підготовки, адже крижані доріжки мають бути облаштовані на оптимально зручних і безпечних ділянках території дошкільного закладу (наприклад, обабіч спортивного майданчика), де вони не заважатимуть підходам від воріт до центрального і запасного входів/виходів, господарського двору тощо.

Цю розвагу умовно відносимо до зимових вправ спортивного характеру. Ковзання по крижаних доріжках дає можливість досягти такого рівня фізичної підготовки, який згодом може стати основою для оволодіння катанням на ковзанах [6].

Ефективній підготовці до катання на лижах чи ковзанах є катання дітей на роликах по асфальтованих доріжках навколо спортивного стадіону в теплі пори року. Слід зауважити, що виконання зазначених видів діяльності можливе лише за умови чітких методичних вказівок дорослого та якісної попередньої фізичної підготовки дитини.

Ковзання по крижаних доріжках чи катання на роликах значно зміцнюють м'язи нижніх кінцівок і спини, розвивають спритність, рівновагу, окомір та інші фізичні якості, мають значний виховний потенціал, оскільки потребують від дитини рішучості, сміливості, самостійності, наполегливості – тих рис і якостей, які є базовими для зростаючої особистості [6].

Організація фізкультурно-оздоровчої роботи на належному рівні значно залежить від професійної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу. Вихователі груп, інструктор з фізичної культури мають орієнтуватися в сучасних досягненнях науки і практики, бути обізнаними у новітніх технологіях, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я дітей, використовувати у своїй роботі кращі здобутки перспективного педагогічного досвіду.

У дошкільному закладі створена динамічна група, яка працює над розробкою та презентацією на рівні міста методичної збірки «Зимові види спорту в ДНЗ»; створенням партнерської мережі «Дошкільний навчальний заклад – Школа» щодо формування здорового способу життя; висвітленням результатів експерименту в інформаційному просторі закладів освіти міста.

Досвід роботи педагогів закладу з експериментально-дослідницької діяльності був презентований під час міського семінару для вихователів ДНЗ (15.01.2013 року) та обласного семінару для методистів біології, основ здоров'я, здоров'язбережувальної діяльності управлінь, відділів освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів, керівників МО учителів основ здоров'я з теми «Здоров'язбережувальний простір навчального закладу» (11.05.2016 року). Питання реалізації експериментально-дослідницької роботи щороку розглядається на засіданні педагогічної ради.

Висновки. Система фізкультурно-оздоровчої роботи, створена в дошкільному закладі в рамках дослідницько-експериментальної роботи з проблеми «Формування позитивного ставлення дошкільників до зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх

до занять зимовими видами спорту», дає можливість ефективно впроваджувати здоров'язбережувальні заходи.

Ходьба дітей на лижах та катання на санчатах сприяє енергійному обміну речовин в їхньому організмі, розвитку просторових орієнтувань і координацій рухів, посилює функціональну діяльність внутрішніх органів, активізує дію великих м'язових груп.

Лижні заняття і прогулянки виховують морально-вольові якості дитини: сміливість, наполегливість, рішучість, витримку і дисциплінованість, викликають інтерес до систематичних занять спортом, привчають долати труднощі й перешкоди, виховують почуття дружби, колективізму і взаємодопомоги.

Аналіз показників захворюваності дітей експериментальної та контрольної груп свідчить про ефективність впроваджуваних здоров'язбережувальних заходів, зокрема позитивний вплив зимових видів спорту на стан здоров'я дітей. У період із 2013 по 2015 рік захворюваність на ГРЗ та ГРВІ зменшилася порівняно з попереднім періодом на 2%, захворюваність соматичного характеру – на 1%, загальна захворюваність вихованців – на 3%.

Згідно з медичними висновками, проведеними спеціалістами Лебединської ЦРЛ, у на початок 2016 року 20 дітей дошкільного навчального закладу перебувають на «Д» обліку в Лебединській ЦРЛ, що становить 8% від загальної кількості дітей. Це на 2% менше порівняно з 2015 роком та на 3% менше, ніж у 2014 році.

Використання на заняттях з фізичної культури елементів зимових видів спорту допомагає знизити загальну захворюваність вихованців (зокрема на ГРЗ та ГРВІ, а також захворювання соматичного характеру), закласти основи фізичної досконалості вихованців, зміцнювати їхній імунітет, формувати у них позитивне ставлення до збереження й зміцнення власного здоров'я та підвищувати інтерес до занять зимовими видами спорту.

Література

1. Базилевич Н. О. Лижний спорт: навчально-методичний посібник / Н. О. Базилевич. — Переяслав-Хмельницький, 2010. – 161с.
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е. С. Вільчковський – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008.
3. Голощокіна М. П. Лижі дитячого садка / М. П. Голощокіна – М.: Просвітництво, 1990.
4. Дитина: Програма виховання і навчання дітей віком від 2 до 7 років (нова редакція) / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 492 с.
5. Майданюк А. Зимові ігри на свіжому повітрі // Дошкільне виховання. – К.: Світич, 2015. – №12.
6. Низковська О. Чи варто крижані доріжки в дошкільному закладі посипати піском?// Вихователь-методист дошкільного закладу. – К.: МЦФЕР Освіта, 2014. – №12.
7. Рунова М. А. Навчання дітей ходьбі на лижах // Дошкільне виховання. – К.: Видавництво «Світич», 2003. – №2.
8. Савчук О. Навчаємо дошкільників вправ спортивного характеру взимку // Методична скарбничка вихователя. - К.: МЦФЕР Освіта, 2014. – №12.